

**HEDGE MUHASEBESİ VE
FİNANSAL TÜREV ÜRÜNLER:
KARŞILAŞTIRMALI BİR UYGULAMA**

Mustafa KALAFAT

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Cemal ELİTAŞ

Şubat, 2010

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HEDGE MUHASEBESİ VE FİNANSAL TÜREV
ÜRÜNLER: KARŞILAŞTIRMALI BİR UYGULAMA

Hazırlayan
Mustafa KALAFAT

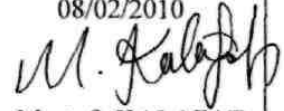
Danışman
Doç. Dr. Cemal ELİTAŞ

AFYONKARAHİSAR 2010

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "**Hedge Muhasebesi ve Finansal Türev Ürünler: Karşılaştırmalı Bir Uygulama**" adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça'da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

08/02/2010


Mustafa KALAFAT

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Cemal ELİTAŞ

Jüri Üyeleri: Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN

Yrd. Doç. Dr. Feyyaz YILDIZ

İMZA


İşletme anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi Mustafa KALAFAT'ın, "Hedge Muhasebesi ve Finansal Türev Ürünler: Karşılaştırmalı Bir Uygulama" başlıklı tezi 08/02/2010 tarihinde , saat 14:00'da Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet KARAKAŞ
MÜDÜR

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

HEDGE MUHASEBESİ VE FİNANSAL TÜREV ÜRÜNLER: KARŞILAŞTIRMALI BİR UYGULAMA

Mustafa KALAFAT

**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI**

Şubat 2010

TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Cemal ELİTAŞ

Küreselleşen dünyada, muhasebe standardizasyonunun önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Muhasebe biliminin kapsadığı konuları incelerken bu standardizasyonları göz ardı etmemek gerekmektedir. Aksi halde yapılan çalışmalar gerekli bilgilerle desteklenmeyecektir.

Bu çalışmasının amacı, TMS/IFRS bağlamında hedge muhasebesini, finansal türev ürünleri ve bu ürünlerin muhasebe kayıtlarını kapsamlı bir şekilde incelemek ve genel uygulama sonucunda karşılaştırmalı analiz yaparak farklılık sağlamaktır. Çalışmanın ilk bölümünde TMS/IFRS bağlamında hedge muhasebesi gerekli literatür taraması eşliğinde sunulacaktır. İkinci bölümde yine TMS/IFRS bağlamında finansal türev ürünler ve bu ürünlerin muhasebe kayıtları, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri doğrultusunda ele alınacaktır. Son bölümde ise, finansal türev ürünlerin karşılaştırmalı analizi yapılacaktır.

Sonuç olarak, ele alınan finansal türev ürünlerin birbirlerine olan üstünlükleri genel bir değerlendirme eşliğinde ifade edilecektir.

Anahtar Kelimeler: TMS, IFRS, hedge muhasebesi, finansal türev ürünler.

ABSTRACT

HEDGE ACCOUNTING AND FINANCIAL DERIVATIVE PRODUCTS: A COMPARATIVE APPLICATION

Mustafa KALAFAT

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF BUSINESS ADMINISTRATION**

February 2010

ADVISOR: Assoc. Prof. Dr. Cemal ELİTAŞ

The importance of the accounting standardization is increasing day by day. These standardizations must not be ignored while examining the subjects of accounting science. If they are ignored the studies which have done are not supported with needed knowledge.

The purpose of this study is to examine the hedge accounting in the context of TMS/IFRS, to examine the financial derivative products and the record of these products in an extensive way, and to provide discrepancy by doing comparative analyze in the consequence of general application. In the first part of the study, the hedge accounting in the context of TMS/IFRS will be presented accompanied with needed literature scanning. In the second part, again in the context of TMS/IFRS the financial derivative products and record of these products will be handled by means of generally accepted accounting principles. In the final part, the comparative analyze of the financial derivative products will take place.

In conclusion, the relative priorities of handled financial derivative products will be expressed by means of a general evaluation.

Keywords: TMS, IFRS, hedge accounting, financial derivative products.

ÖNSÖZ

“Hedge Muhasebesi ve Finansal Türev Ürünler: Karşılaştırmalı Bir Uygulama” isimli bu çalışma, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak sunulmuştur. Çalışmada, TMS/TFRS bağlamında hedge muhasebesi, finansal türev ürünler ve bu ürünlerin muhasebeleştirilmesi ele alınmıştır. Ayrıca son bölümde genel bir uygulama yapılarak finansal türev araçların birbirlerine olan üstünlükleri irdelenerek analiz edilmiştir.

Tez çalışmam boyunca her zaman bana destek olan ve engin bilgilerini benimle paylaşan değerli hocam Doç. Dr. Cemal ELİTAŞ’a, saygıdeğer jüri üyelerim Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN ve Yrd. Doç. Dr. Feyyaz YILDIZ’a, bugünlere gelmemde maddi ve manevi sonsuz katkıları bulunan, varlığımı borçlu olduğum babam Ömer Faruk KALAFAT ve annem Sevgihan KALAFAT’a, uzun çalışma saatlerimde sevgisi ve görüşleriyle beni aydınlatan, kalbimde çok özel bir yeri olan sevgili Elif ÖZGÜLŞEN’e en içten duygularıyla teşekkür ederim.

Çalışmamın bilim dünyasına katkı sağlaması dileğiyle...

Mustafa KALAFAT

İÇİNDEKİLER

Sayfa

YEMİN METNİ.....	i
TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM TMS/TFRS KAPSAMINDA HEDGE MUHASEBESİ

1. TMS/TFRS BAĞLAMINDA MUHASEBE STANDARDİZASYONUNUN NEDENLERİ	3
2. MUHASEBE STANDARTLARININ GELİŞTİRİLME MODELLERİ.....	6
2.1. MUHASEBE STANDARTLARININ YASAMA YOLUYLA BELİRLENMESİ	7
2.2. MUHASEBE STANDARTLARININ ÖZEL KESİM DÜZENLEYİCİ KURULUŞLARINCA BELİRLENMESİ.....	7
2.3. KAMU KESİMİNİN MUHASEBE STANDARTLARI BELİRLEME YETKİSİNİ ÖZERK BİR KURULUŞA DEVRETMESİ	8
3. MUHASEBE STANDARTLARINA YÖN VEREN UYGULAMA MODELLERİ	9
3.1. İNGİLİZ-AMERİKAN MODELİ.....	10
3.2. KITA AVRUPASI MODELİ.....	10
3.3. GÜNEY AMERİKA MODELİ.....	11
4. TMS/TFRS YAKINSAKLAŞTIRILMASI.....	11
5. TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARI KURULU (TMSK)	12
6. HEDGE KAVRAMI VE MUHASEBE İLİŞKİSİ	15
6.1. HEDGE KAVRAMI	16
6.2. MUHASEBE KAVRAMI.....	17
7. HEDGE YÖNTEMLERİ.....	18
7.1. FİRMA İÇİ HEDGING YÖNTEMLERİ.....	18
7.1.1. Döviz Kuru Riski Firma İçi Hedging Yöntemleri.....	18
7.1.1.1. Çakıştırma (Matcing).....	19
7.1.1.2. Eşleştirme (Pairing).....	19
7.1.1.3. Hızlandırma ve Geciktirme (Leading and Lagging).....	20
7.1.1.4. Faturalama (Invoicing).....	20
7.1.1.5. Döviz Sepetleri (Currency Baskets).....	21
7.1.2. Faiz Oranı Riski Firma İçi Hedging Yöntemleri.....	21
7.1.2.1. Çakıştırma (Matching)	21
7.1.2.2. Hesaplar Arası Aktarma (Netting)	22

7.2. FİRMA DIŞI HEDGING YÖNTEMLERİ	23
7.2.1. Forward Sözleşmeleri	24
7.2.1.1. Döviz Forward Sözleşmeleri.....	24
7.2.1.2. Faiz Forward Sözleşmeleri.....	25
7.2.1.3. Ticari Mal Forward Sözleşmeleri.....	25
7.2.2. Futures Sözleşmeleri.....	25
7.2.2.1. Döviz Futures Sözleşmeleri	26
7.2.2.2. Faiz Futures Sözleşmeleri.....	26
7.2.2.3. Endeks Futures Sözleşmeleri.....	26
7.2.2.4. Ticari Ürün Futures Sözleşmeleri.....	27
7.2.3. Swap Sözleşmeleri	27
7.2.3.1. Para Swapı Sözleşmeleri.....	28
7.2.3.2. Faiz Swapı Sözleşmeleri.....	29
7.2.4. Opsiyon Sözleşmeleri	29
7.2.4.1. Satılma Opsiyonu Sözleşmesi.....	30
7.2.4.2. Satma Opsiyonu Sözleşmesi	30
8. TÜREV ÜRÜNLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	31
8.1. FORWARD SÖZLEŞMELERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	32
8.2. FUTURES SÖZLEŞMELERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	33
8.3. SWAP SÖZLEŞMELERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	34
8.4. OPSİYON SÖZLEŞMELERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	35
8.5. CAPS (FAİZ TAVAN) VE FLOORS (FAİZ TABAN) SÖZLEŞMELERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	37
9. RİSK VE FİNANSAL RİSK KAVRAMI	38
9.1. RİSK KAVRAMI.....	38
9.2. FİNANSAL RİSK KAVRAMI	39
10. MUHASEBE SİSTEMİ UYGULAMA GENEL TEBLİĞİNE GÖRE TÜREV ÜRÜNLER	40
11. TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARI 39 FİNANSAL ARAÇLAR: MUHASEBELEŞTİRME VE ÖLÇME STANDARDINA GÖRE TÜREV ÜRÜNLER	42

İKİNCİ BÖLÜM TMS/TFRS BAĞLAMINDA TÜREV ÜRÜNLER VE MUHASEBE SİSTEMATİĞİ

1. FORWARD SÖZLEŞMELERİ.....	43
1.1. FORWARD SÖZLEŞMELERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	43
1.2. FORWARD SÖZLEŞMELERİNİN ÖZELLİKLERİ.....	44
1.3. FORWARD SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ.....	45
1.3.1. Forward Sözleşmelerini Bilanço Dışında Bırakmak.....	46
1.3.2. Forward Sözleşmelerini Bilançoya Dahil Etmek	47
2. FUTURES SÖZLEŞMELERİ	48
2.1. FUTURES SÖZLEŞMELERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	48
2.2. FUTURES SÖZLEŞMELERİNİN ÖZELLİKLERİ.....	49
2.3. FUTURES SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ.....	51

3. SWAP SÖZLEŞMELERİ.....	56
3.1. SWAP SÖZLEŞMELERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER.....	56
3.2. SWAP SÖZLEŞMELERİNİN ÖZELLİKLERİ.....	57
3.3. SWAP SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ.....	58
4. OPSİYON SÖZLEŞMELERİ.....	63
4.1. OPSİYON SÖZLEŞMELERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER.....	63
4.2. OPSİYON SÖZLEŞMELERİNİN ÖZELLİKLERİ.....	64
4.3. OPSİYON SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ.....	65
5. CAPS (FAİZ TAVAN) SÖZLEŞMELERİ.....	69
5.1. CAPS (FAİZ TAVAN) SÖZLEŞMELERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER.....	69
5.2. CAPS (FAİZ TAVAN) SÖZLEŞMELERİNİN ÖZELLİKLERİ.....	70
5.3. CAPS (FAİZ TAVAN) SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ.....	71
6. FLOORS (FAİZ TABAN) SÖZLEŞMELERİ.....	78
6.1. FLOORS (FAİZ TABAN) SÖZLEŞMELERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER.....	78
6.2. FLOORS (FAİZ TABAN) SÖZLEŞMELELERİNİN ÖZELLİKLERİ.....	79
6.3. FLOORS (FAİZ TABAN) SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ.....	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
FİNANSAL TÜREV ÜRÜNLERİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

1. TÜREV ÜRÜNLERİNE TOPLUCA BAKIŞ.....	86
2. TÜM TÜREV ÜRÜNLER: KAPSAMLI BİR ÖRNEK.....	87
2.1. ÖRNEK UYGULAMA.....	89

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	100
KAYNAKÇA.....	104

TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. TMSK Tarafından Yayımlanmış TMS ve TFRS'ler.....	13
Tablo 2. Türev Ürünlerine İlişkin Hesaplama ve Muhasebe Kayıtları İçin Gerekli Veriler.....	88
Şekil 1. Türev Ürünler ve Çeşitleri	23

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
ECU	: European Currency Unit (Avrupa Para Birimi)
FASB	: Financial Accounting Standards Board (Finansal Muhasebe Standartları Kurulu)
IAS	: International Accounting Standards (Uluslararası Muhasebe Standartları)
IASB	: International Accounting Standards Board (Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu)
IASC	: International Accounting Standards Committee (Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi)
IBM	: International Business Machines (Uluslararası İş Makineleri)
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
ISDA	: International Swap Dealers Association (Uluslararası Swap Aracıları Birliği)
KDV	: Katma Değer Vergisi
KG	: Kilogram
LIBOR	: London Interbank Offered Rate (Londra Bankalararası Para Piyasası)
LIFFE	: London International Futures Exchange (Londra Uluslararası Finansal Vadeli İşlemler ve Opsiyonlar Borsası)
M.Ö.	: Milattan Önce
OTC	: Over The Counter (Tezgah Üstü İşlem)
S&P	: Standart and Poor's (Uluslararası Kredi Derecelendirme Kuruluşu)

SDR	: Special Drawing Rights (Özel Çekme Hakları)
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TFRS	: Türkiye Finansal Raporlama Standartları
TL	: Türk Lirası
TMS	: Türkiye Muhasebe Standartları
TMSK	: Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeks
TÜRMOB	: Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği
UFRS	: Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
UMS	: Uluslararası Muhasebe Standartları
USD	: Amerikan Doları
v.b	: Ve benzeri
y.y.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Bretton Woods¹ sisteminin çöküşüne müteakip uluslararası finansal sistemde oluşan büyük belirsizlik, ilk başta fiyat ve faiz oranlarında büyük dalgalanmalarla kendini hissettirmiştir. Böyle bir atmosferde hızla değişen piyasa yapısının (şiddetli rekabet, değişken fon yapısı, piyasalaşma süreci v.b.) yanı sıra, teknolojik ilerlemeler, globalleşme sürecinin en çok hissedildiği para ve sermaye piyasalarında yeni atılımları da beraberinde getirmiştir (Gündüz ve Tural, 1995:1).

Ayrıca, Bretton Woods sisteminin çökmesiyle birlikte sabit kur sisteminden dalgalı kur sistemine geçilmiş ve işletmeler finansal riskle karşı karşıya kalmışlardır. Bu finansal riskler; döviz kurları, faiz, borsa ve enflasyondaki dalgalanmalardır. Risklerden kurtulmak ya da en aza indirmek işletmelerin başlıca uğraşısı olmuştur. Bu amaçla bir takım finansal ürünler geliştirilmiştir.

İşlem riskinden korunmak için işletme içi yöntemler veya işletme dışı (finansal) yöntemler kullanılmaktadır. Bu çalışmada, bu yöntemlerin neler olduğu, işletmeler tarafından nasıl kullanıldıkları ve yapılması gereken muhasebe kayıtları belirlenmeye çalışılacaktır.

Türev ürünler finansal açıdan vazgeçilemeyecek araçlardır. Çünkü önemli ve yararlıdırlar. Özellikle son yıllarda çeşit ve hacim bakımından büyük ivme kazanmışlardır. Bununla birlikte temelde risk transferini gerçekleştiren bu araçlar, içerdikleri risk faktörünün yanı sıra, hukuki ve muhasebeleştirilmeye yönelik çerçevenin eksikliğiyle de dikkatleri üzerine toplamıştır.

Bu finansal araçları kullanan işletmeler için bunların finansal tablolarda nasıl raporlanacağı, hangi değerlendirme ölçüsünün kullanılacağı, bu araçlardan doğan kazanç ve kayıpların finansal tablolara ne zaman ve nasıl aktarılacağı, son derece önemli

¹ Bretton Woods sistemi Amerikan dolarına ve onun aracılığıyla, altına bağlı bir para sistemi idi. Sistem önceleri göreceli olarak iyi işledi. 1950'lerin başında dünyada bir "dolar kıtlığı" dönemi yaşanmıştı. 16 Mart 1973'de Avrupa Topluluğu ülkeleri yeni aldıkları kararları tüm dünyaya duyurmuşlardır. Bundan böyle bu ülkeler paralarını sabit kurlardan birbirinin paralarına bağlıyor ve dolar karşısında ayrı ayrı dalgalanmaya bırakıyorlardı. Böylece 1946'da uygulamasına başlanan sabit kurlu Bretton Woods sistemi bu tarihte yıkılmış oluyordu. Halil Seyidoğlu; *Uluslararası Finans*, 4.Baskı, Güzem Can Yayınları, No:19, İstanbul 2003, s. 11-14.

konuları oluşturmaktadır. Uluslararası düzeyde, özellikle türev araçların yoğun olarak kullanıldığı gelişmiş ülkelerde bu araçların muhasebeleştirilmesi ile ilgili standartlar oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalışmamız bu nedenlerden ötürü genel kabul görmüş muhasebe standartları kapsamında incelenmiştir.

Çalışmamızda ele alınacak olan hedge muhasebesi, finansal türev ürünler ve muhasebe kayıtları TMS/IFRS kapsamında ele alınmıştır. Bunu destekleyen en önemli kavram, küreselleşen dünyada oluşturulan muhasebe standardizasyonudur. Yani, muhasebeye yönelik incelenen kavramların artık global olarak düşünülmesi ve ifade edilmesi gerekmektedir.

İlk bölümde üzerinde durulan Hedge Muhasebesi temel olarak finansal türev ürünlerle iç içedir. Çünkü türev ürünlerin kullanılma amacı riski tabana yayarak, olması beklenen risklerden işletmeleri korumaktır. Bu nedenden dolayı, türev ürünleri Hedge Muhasebesin'den ayrı değerlendirmek ve kayıt altına almak desteklenen bir görüş değildir.

İkinci bölümde incelenen türev ürünler ve muhasebe kayıtları da bu mantık çerçevesinde ele alınmıştır. Amaç, incelenen türev ürünün muhasebe kaydını yapmak ve çıkan sonucu alıcı ve satıcı açısından değerlendirmektir.

Çalışmanın son bölümünde türev ürünlerle ilgili olarak yapılan genel örnek ele alınmış, muhasebe kayıtları ve çıkan sonuç doğrultusunda gerekli değerlendirmeler yapılarak tez tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TMS/IFRS KAPSAMINDA HEDGE MUHASEBESİ

1. TMS/IFRS BAĞLAMINDA MUHASEBE STANDARDİZASYONUNUN NEDENLERİ

Muhasebe standartları, muhasebe uygulamalarına yön veren ve finansal tabloların hazırlanmasına düzen getiren normlar; finansal tablolar ilkelerinin uygulamaya geçirilmesini sağlayan esaslar ve yöntemlerdir (Ataman ve Akay, 2004:5-6).

Bir ülkenin muhasebe standartları o ülkenin yasalarını ve geleneklerini yansıtmaktadır. Bu yasalar ve gelenekler ticari işlemlerin yürütülme tarzını ve bunların ekonomik etkilerinin raporlanma biçimini etkilemektedir. Toplumlar arasında yasalar ve gelenekler farklılık gösterdiği için, muhasebe standartlarının da farklılık göstermesi doğaldır. Muhasebenin uluslararasılaştırılması; yer, kültür ve geleneklerde ılımlı değişimler şeklinde gerçekleşirse başarıya ulaşabilmektedir (Gücenme, 2000:9-10).

Bir başka deyişle, bu durumda aşılması gereken engeller de mevcuttur. Uluslararası standartlara uyum sağlamak ve tam anlamıyla uygulamaya sokmak ülkeler açısından zor bir adımdır. Çünkü geçmişteki gibi davranmayı sürdürmemiz, bilinmezlerle karşılaşmaktan çok daha kolaydır.

Muhasebe standartlarının, karar alma sürecinde ilgili çevrelerin ihtiyaç duyduğu bilgiyi sağlayabilecek düzeyde olması ve her geçen gün gelişen ihtiyaçlara cevap verebilmesi standartların oluşturulmasında etkili olmaktadır (Üstündağ, 2000:31).

Küreselleşen dünyada, çoğu alanda olduğu gibi muhasebe sisteminde de standartlaşma eğilimi doğmuştur. Bu eğilimin amacı tüm dünyada belirli bir muhasebe standardizasyonu oluşumunu sağlamaktır. Buna yardımcı olan en önemli faktör ise küreselleşmedir. Küreselleşme; dünya ekonomileri ve toplumlarının daha hızlı ekonomik büyüme ve gelişimi amacıyla dünya ekonomisine dahil olmalarını sağlamaktadır. Küreselleşme genel olarak tüm dünyada belirli bir standardın gelişimine katkıda bulunmaktadır.

Ayrıca, dünya ekonomisi küreselleşme neticesinde, sermaye ve malların çeşitli ülkeler ve çok uluslu şirketler arasında, eş zamanlı olarak serbestçe hareket etmesi nedeniyle, daha entegre bir hale gelmiş ve farklı ülkelerdeki firmaların mali tablolarının karşılaştırılması gereği, uluslararası firmaların yatırım kararlarında çok daha hayati bir önem arz etmeye başlamıştır. Bu şartlardan da görüldüğü üzere küresel anlamda muhasebe standartlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Aynı muhasebe standartlarıyla farklı ülkelerde finansal raporların hazırlanması artık bir zorunluluk haline gelmektedir (Aysan, 2008:46).

İşletme ile ilgili kuruluşlar tüm kararlarını finansal tablolardaki bilgileri esas olarak oluşturmaktadırlar. Çünkü finansal raporlar muhasebenin en önemli çıktısı olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle finansal tabloların içerdiği bilgilerin doğru, güvenilir, anlamlı, mukayeseye elverişli ve zamanında üretilmiş olması gerekmektedir. Muhasebe verilerinin ve finansal tabloların üretiminde hareket noktasını her ülkenin kendi muhasebe standartları oluşturmaktadır (Yalkın, 2002:1).

Her ülkenin kendi ulusal muhasebe standartlarını belirlemesi doğal ve gereklidir. Bu konuda çok mesafe kaydeden ülkeler olduğu gibi, henüz yeni yeni çalışmalar yapan ülkelere de rastlanmaktadır. Ancak günümüzde bu yönde yapılan çalışmalar, ülkelerin sınırlarını aşmış ve uluslararası nitelik kazanmıştır. Bu çalışmalara yol açan nedenlerin başında, finansal raporların hazırlanması ve kullanımını gelmektedir. Özellikle yabancı ülkelerde yatırım yapacaklar için söz

konusu yatırıma konu olacak şirketlerin sermaye yapısının, hisselerin değerlerinin doğru bilinmesi gerekmektedir (Gücenme, 2000:7).

Sermaye piyasasında kamunun aydınlatılması, yatırımcıların sermaye piyasası araçları hakkında tam olarak bilgilendirilmesi de kaliteli “muhasabe standartları” oluşturulması ve uygulanması ile sağlanabilecektir (Üstündağ, 2000:31).

Öte yandan çokuluslu şirketler, yabancı ülkelerdeki bağlı şirketlerden gelecek finansal raporların konsolidasyonunu² gerçekleştirmelidirler. Tüm bağlı şirketlerden gelen finansal raporlar, aynı temel üzerinde hazırlandıkları takdirde bir anlam ifade eder ve konsolidasyon mümkün olur (Gücenme, 2000:7).

İşletmelerin etkinliklerinin uluslararasılaşma düzeyinin artması, finansal piyasaların bütünleşmesi ve denetim sektörünün gelişim düzeyi, şirketlerin finansal raporlama etkinlikleri ve bunları düzenleyen rejimler üzerinde baskı uygulamaya başlamıştır (Hopwood, 1994:241).

Çeşitli ülkelerdeki muhasabe standartlarındaki farklılıklar finansal bilgilerin karşılaştırılmasını zorlaştırmakta, fon toplanması sürecinde engel oluşturmakta, uluslararası şirket alım-satım ve birleşmelerinde güçlükler yaşanmasına neden olmaktadır. Bütün bu olumsuzlukların ortadan kaldırılması, farklı muhasabe standartlarının birbiriyle uyumlu hale getirilmesi, tüm ülkelerde aynı muhasabe standartlarının uygulanması gerekliliğini ortaya koymaktadır (Korkmaz ve diğer., 2007:96).

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler; bilgiye küresel olarak ulaşmamızı sağlayarak finansal raporlama sürecini, finansal tabloların niteliğini ve içeriğini değiştirmektedir.

Bunun yanı sıra, finansal raporlama sisteminde bilginin akışının hızlanmasıyla elektronik ortamda finansal ve finansal olmayan bilgiler, sürekli ve gerçek zamanlı olarak kullanıcılara sunulabilir hale gelmiştir. Bunun sonucunda finansal piyasalardaki taraflar için daha nitelikli muhasabe bilgilerinin üretilmesi söz konusu olmuştur. Şirketler açısından ele alındığında, ulusal ya da uluslararası

² Konsolidasyon: 1. Yapıları benzer durumda olan nesnelerin birleştirilmesi. 2. Firmaların tüzel kişiliklerinin ortadan kaldırılarak yeni bir tüzel kişilikte birleştirilmesi. (<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=konsolidasyon&ayn=tam> Erişim Tarihi: 20.10.2009)

piyasalarda rekabet etmek zorunda olan şirketler için risk yönetimi, şirket performansının doğru izlenmesi ve şirketlerin uzun vadeli planlarının doğru hazırlanması da bunların dayalı olduğu ilkelerin kalitesi ve dünyada kabul görmüş olması ile ilgilidir (Çelik, 2006:3-4).

Görüldüğü gibi bu faktörlerin tümü uluslararası standardizasyon ihtiyacını beraberinde getirmektedir. Globalleşen dünya şartlarına ayak uydurmanın en önemli aşamalarından biri de bu standartlara uyum sağlamaktadır.

XX. yüzyılın başlarında ekonomik gelişmeler karşısında çift yanlı kayıt yönteminin küreselleşmesi nasıl önem taşıdıysa, XXI. yüzyılın başlarında da, yine ekonomik gelişmelerin gereği olarak, tek düzen mali tabloların küreselleşmesinin önem taşıdığı görülmektedir (Güvemli, 2006:49).

Tüm bu bilgiler ışığında en geniş anlamıyla muhasebede standardizasyon, uygulama kolaylığının sağlanması açısından önem taşımaktadır. Küresel standardizasyonun var olduğu bir sistemde, kayıt ve sınıflama gibi çeşitli muhasebe işlemlerinin anlaşılması ve yorumlanması kolaylaşmaktadır. Uluslararası düzeyde tek düzen bir muhasebe sisteminin uygulanması, hesap ve terim birliğinin sağlanması uluslararası faaliyetlerde bulunan işletmelerin finansal tablolarının anlaşılır ve güvenilir olmasını sağlamaktadır.

Günümüzde ortak bir dil uluslararası iletişim açısından nasıl gerekli ise, tüm dünyada muhasebe standardizasyonu da anlaşılabilirlik açısından o derece gereklidir.

2. MUHASEBE STANDARTLARININ GELİŞTİRİLME MODELLERİ

Muhasebe standartlarının, birden çok çıkar grubunun ilgi alanına girmesi nedeniyle bu standartların kim tarafından ve nasıl belirleneceği konusunda belirsizliklerle karşılaşmıştır. İncelenen kaynaklara göre en temel uygulama alanı olarak kamu kesiminin ve özel kesimin standart belirlemede rol oynadığı görülmektedir. Ayrıca bunlara ek olarak yasama yolu da standartların belirlenmesine katkı sağlamaktadır.

2.1. MUHASEBE STANDARTLARININ YASAMA YOLUYLA BELİRLENMESİ

Muhasebe standartlarının kanunlar, yönetmelikler ve benzeri yöntemlerle devlet tarafından belirlenmesi durumudur (Bostancı, 2002:73).

Muhasebe standartlarının kanunlar, yönetmelikler gibi düzenlemelerle belirlenmesinin avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Muhasebe standartları bir taraf için belirli maliyetleri beraberinde getirirken, diğer bir taraf için de fayda sağlamaktadır. Demokratik hukuk sistemlerinde önemli siyasal ve sosyal tercihlerin yasama organları tarafından yapıldığı göz önüne alındığında; bu durumun muhasebe standartlarının oluşturulması sürecine uygulanması, standart belirleyicilerin yetki ve otoritelerinin sorgulanmasını azaltacak, muhasebe düzenlemelerine uyum konusunda yaptırım sorununu en aza indirecektir (Bayazıtlı ve diğer., 2006: 4).

Muhasebe standartlarının yasama organı tarafından belirlenmesinin bir diğer avantajı da yapılacak olan düzenlemelerin ilgili çıkar gruplarının tepkilerine karşı daha sağlam bir pozisyon alacağı beklentisidir.

Bu avantajların yanı sıra en önemli dezavantajı teknik muhasebe konuları üzerinde iktidarın siyasal görüşleri doğrultusunda karar verebilme olasılığıdır. Bunun yanı sıra, konunun siyasal öneminin yeterince farkına varılmaması muhasebe düzenlemelerinin zaten sınırlı olan yasama süresi içinde yer almasını zorlaştıracaktır (Taylor ve Turley, 1986:19-30).

2.2. MUHASEBE STANDARTLARININ ÖZEL KESİM DÜZENLEYİCİ KURULUŞLARINCA BELİRLENMESİ

Özel kesim düzenleyici kuruluşları; dernek, vakıf ve birlik şeklinde örgütlenen ve özel sektör temsilcilerinin de içinde buldukları yerel veya uluslararası kuruluşlardır (Sağlam, 2001:16).

Muhasebe standartlarının özel kesim düzenleyici kuruluşları tarafından belirlenmesi yoluyla yasama tarafından yapılan düzenlemelerde karşılaşılan sorunların önüne geçileceği, muhasebe standartları ile ilgili tüm grupların sürece katılımının daha etkin olarak sağlanabileceği ve bu kuruluşların yöneticileri tarafından çıkar gruplarının baskılarının kamu personeline kıyasla daha kolay bir şekilde karşılanacağı ileri sürülmektedir (Bayazıtlı ve diğer., 2006:5).

Bu süreçte özel kesim düzenleyici kuruluşların görev almasında en önemli sorun, standartlara uyumun sağlanmasında bu kuruluşların yaptırım gücüne sahip olmamaları olarak ifade edilmektedir. Bu nedenle, özel kesim düzenleyici kuruluşlarının çatlak sesleri bastırabilmesi için, daha geniş ve kapsamlı bir yol çözümleri gerekmektedir. Tüm bu işlemler gerçekleştirilirken standartların oluşum sürecini de unutmamak gerekir. Çünkü zamanında ortaya konulmayan muhasebe standardının uygulamada aksaklıkları da beraberinde getirmesi söz konusudur.

2.3. KAMU KESİMİNİN MUHASEBE STANDARTLARI BELİRLEME YETKİSİNİ ÖZERK BİR KURULUŞA DEVRETMESİ

Muhasebe standartları belirleme yetkisinin hükümet desteği bulunan bir kuruluşa devredilmesi yöntemidir (Bostancı, 2002:74).

Yasama yoluyla muhasebe politikalarının belirlenmesine ilişkin olarak tanımlanan sorunların bir kısmının, muhasebe standartlarını belirleme yetkisinin hükümet desteği bulunan bir kuruluşa devredilmesi yoluyla çözümlenmesi mümkündür (Bayazıtlı ve diğer., 2006: 5).

Muhasebe standartlarını belirlemek için bu yapıda bir kuruluşun tercih edilmesinin esas amacı, yargı ile de her zaman pekiştirilebilecek olan yaptırım gücünün tartışmasız bir şekilde sağlanmasıdır. Muhasebe standartlarını belirlemek üzere yasama tarafından yetkilerin devredildiği kuruluş gücünü yasamadan alacak, bu şekilde açık ve kesin bir yasal desteğe kavuşacaktır. Bu nedenle, yasama organı tarafından kontrol edilen kuruluşlarca yapılan düzenlemelerin muhasebe

standartlarının yasama tarafından belirlendiği sistemin avantajlarına fazlasıyla sahip olacaktır (Bromwich, 1992: 263).

Bu yöntemin dezavantajlarının başında bu tür kuruluşların faaliyetlerinin çoğunun keyfi olarak değerlendirilmesi olasılığı gelmektedir. Bu tür kuruluşlar kanunla kurulmuş olmakla birlikte, yasamanın bu kuruluşların ve çalışanlarının faaliyetlerini gerektiği şekilde sınıflandırmadığı gözlemlenmektedir. Kamu kesimi kuruluşlarının özel kesim düzenleyici kuruluşlarına kıyasla daha güçlü bir otoriteye sahip olması keyfi davranmaları ihtimalini artırmaktadır (Bayazıtlı ve diğer., 2006:6).

İncelenen muhasebe standartlarının geliştirme modelleri doğrultusunda, özel kesim tarafından muhasebe standardı oluşturulmasının kamu düzenlemeleri ve kanunla getirilen zorunluluklardan ayrı düşünülmemeyeceği görülmektedir. Muhasebe standartlarının oluşturulmasında kamu sektörünün ve özel sektörün rolünün ortaya konmasına yönelik olarak, muhasebe standartlarına yön veren uygulamalar aşağıda incelenecektir.

3. MUHASEBE STANDARTLARINA YÖN VEREN UYGULAMA MODELLERİ

Değişik ülkelerin muhasebe standartları ve standartların oluşturulmasına ilişkin yapılanmaları çeşitli farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar; hukuki ve finansal sistemin yapısı, işletmelerin ortaklık yapısı ve buna bağlı olarak finansman yöntemleri, muhasebe mesleğinin gelişim düzeyi, işletme fonksiyonlarının içselleştirilmesi gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır (Lawrance, 1996:5-14).

Ülkeler arasında muhasebe uygulamalarını etkileyen unsurlarda görülen benzerlikler, söz konusu ülkelerin muhasebe modellerinde de ortak özelliklerin ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Bu temele dayalı olarak muhasebe modellerinin İngiliz-Amerikan Modeli, Kıta Avrupası Modeli ve Güney Amerika Modeli olmak üzere üç ana grup altında sınıflandırılması mümkündür. (Mueller ve diğer., 1997:8-12).

3.1. İNGİLİZ-AMERİKAN MODELİ

Daha çok İngiltere, Amerika ve Hollanda'da geçerli olan bu model, şirketlerin büyük miktarlarda sermaye sağladığı büyük ve gelişmiş sermaye piyasaları olan, muhasebe, yatırımcılar ile kreditorlerin karar vermelerine ve kamunun aydınlatılmasına hizmet etmeye yönelik olarak şekillendirilmiştir (Sümer, 1997:22).

Bunun yanı sıra, bu ülkelerde eğitim düzeyleri yüksek ve dolayısıyla finansal tablo kullanıcıları gelişmiş olup, çok sayıda çokuluslu büyük şirket faaliyet göstermektedir (Mueller ve diğer., 1997:8-11).

İngiliz-Amerikan muhasebe modelinin günümüzde birçok ülke uygulaması üzerinde etkili olduğu görülmektedir (Bayazıtlı ve diğer., 2006:9).

3.2. KITA AVRUPASI MODELİ

Bu grubu oluşturan ülkeler kıta Avrupası ülkelerinin çoğu ve Japonya'dan oluşmaktadır. Bu ülkelerde iş dünyasının, sermayenin büyük kısmını sağlayan bankalarla çok yakın ilişkileri vardır. Bu modelde muhasebe uygulamaları temel olarak yasalara dayanmaktadır ve büyük ölçüde muhafazakardır. Muhasebe düzenlemeleri öz olarak sermaye sağlayanların karar verirken ihtiyaç duydukları bilgilerin sağlanması amacına yönelik değil, vergi matrahının hesaplanması gibi devlet merkezli yükümlülüklerin yerine getirilmesine yönelik olarak düzenlenmiştir. Son yıllarda sermaye piyasalarının uluslararasılaşması ve buna bağlı olarak sermaye piyasalarında rekabet gücünü koruma ihtiyacı, meslek gruplarının standart oluşturma sürecine katılımlarındaki artış ve mali tabloların gerçeği yansıtması ilkesinin Avrupa Birliği direktiflerine girmesi, muhasebe standartlarının kamuyu aydınlatma amacı doğrultusunda oluşturulması ve Kıta Avrupası Modeli ile İngiliz-Amerikan Modeli bakış açılarının yakınlaşması sonucunu doğurmuştur (Sümer, 1997:22).

3.3. GÜNEY AMERİKA MODELİ

Bu model Güney Amerika'daki ülkelerin çoğunu kapsamaktadır. Bu sistemi diğer iki temel sistemden ayıran belirgin özellik, söz konusu ülkelerin kronik enflasyon sorunuyla yüz yüze olmaları nedeniyle muhasebe sistemlerinin enflasyonun etkilerini yansıtmaları ve enflasyona göre düzeltmenin sürekli olarak kullanılmasıdır. Genel olarak değerlendirildiğinde, muhasebe sistemi devletin ihtiyaçlarına göre düzenlenmekte ve tekdüzen uygulamalar işletmelere dayatılmaktadır. Vergi bazlı muhasebe genellikle finansal raporlama amaçları için de kullanılmaktadır (Mueller ve diğer., 1997:11).

4. TMS/TFRS YAKINSAKLAŞTIRILMASI

Yakınsaklaşma kelime anlamı olarak, birbirine gittikçe yaklaşarak uzanan, bir noktaya yönelen demektir. Buradan da anlaşılacağı gibi TMS ve TFRS gittikçe birbirine yaklaşan ve tek bir noktaya yönelmeyi amaçlayan standartları oluşturmaktadır. Birlikte anılmasındaki en önemli unsur hedeflenen amaçların ortak bir nedeninin olmasıdır. Bu iki kavram birbirinden ayrı düşünülduğünde uygulamada eksiklikler söz konusu olabilir. Yani birbirlerini tamamlayıcı niteliktedirler.

İçinde yaşadığımız bilgi toplumu sürecinde küreselleşme, teknolojik gelişmelerdeki hızlı ilerleyiş, elektronik ticaret ve internet kullanımının artması vb. gibi sayılabilecek birçok neden, ülkeler arasındaki mekan farkını ortadan kaldırmıştır. Tüm bunlarla birlikte işletmelerin uluslararası düzeyde ilişkileri artmış, birçok işletme deniz aşırı işlemler (ithalat-ihracat) yapmaya başlamıştır. Bu sürecin doğal bir sonucu olarak da, tüm kesimlerde olduğu üzere muhasebe iş ve işlemlerinde de bir tekdüzelik oluşturmak, tüm ülkelerce kabul edilen standartları kullanmak bir zorunluluk haline gelmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde, UMS/UFRS'lerin uygulanması, birincil hedef olarak muhasebe uygulamalarında ülkeler arasındaki farklılıkları ortadan kaldırıp, tek tip ve herkes tarafından kabul

edilen bir düzen içinde muhasebe iş ve işlemlerin ilgili kayıt belgeleri aracılığıyla izlenip rapor edilmesine olanak sağlamaktadır (Karacan ve Güngör, 2008:1).

TMS/TFRS de uluslararası çerçeveye ayak uydurmak üzere oluşturulmuş standartlar bütünüdür. UMS/UFRS ile aynı amaca hizmet etmektedir. Muhasebenin uluslararası arenada anlaşılabilir olması bu standartların benimsenmesi ile mümkün olacaktır.

UMS/UFRS'nin oluşturulmasının ülkelere sağladığı faydalar da vardır. Bu standartları benimseyen ve uygulamada kendi sistemine entegre eden ülkeler aşağıda belirtilen konularda avantajlı duruma geçeceklerdir (Bayazıtlı ve diğer., 2006:33).

Bunlar;

- Sermaye piyasalarının uluslararasılaşması,
- Çokuluslu şirketlere sahip olma,
- Bağımsız denetim firmaları,
- Ekonomik birlik oluşturma hedefleri,
- Uluslararası düzenlemelerdeki gelişmeler,
- Gelişmekte olan ülkelerin elde edecekleri faydalardır.

5. TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARI KURULU (TMSK)

2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununa 18.12.1999 tarih ve 4487 sayılı Kanunla eklenen Ek-1'inci madde uyarınca kurulan ve idari ve mali özerkliği bulunan Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu 07.03.2002 tarihinde ilk toplantısını yaparak faaliyete geçmiş olup, buna ilişkin kararı 14.04.2002 tarih ve 24726 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu, 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununa 18.12.1999 gün ve 4487 sayılı Kanunla eklenen Ek-1'inci maddede öngörülen görevleri yerine getirmek üzere kanunla kurulmuş, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisidir. Anılan kanun hükmü uyarınca

Başbakanlığın ilgili kuruluşu olan Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu, halen Maliye Bakanlığı ile ilişkilendirilmiş bulunmaktadır³.

TMSK; Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Yüksek Öğretim Kurulu, Hazine Müsteşarlığı, Sermaye Piyasası Kurulu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nden birer, TÜRMOB'dan bir yeminli mali müşavir ve bir serbest muhasebeci mali müşavir olmak üzere toplam 9 üyeden oluşmaktadır. Üyelerin görev süresi 3 yıl olup, süresi dolmadan ayrılan üyelerin yerine ilgili kurumun yeni üye seçmesi öngörülmektedir (Bayazıtlı ve diğer.,2006:58).TMSK da bu güne kadar yayımlanmış olan TMS ve TFRS'lerin en güncel hali aşağıda Tablo 1 de sunulmuştur⁴.

Tablo 1. TMSK Tarafından Yayımlanmış TMS ve TFRS'ler

Kavramsal Çerçeve	Resmi Gazete Tarih ve Sayısı
TMS 1: Finansal Tabloların Sunuluşu	29.07.2009 - 27303
TMS 2: Stoklar	08.01.2009 - 27104
TMS 7: Nakit Akış Tabloları	29.07.2009 - 27303
TMS 8: Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Hatalar	28.11.2008 - 27068
TMS 10: Bilanço Tarihinden Sonraki Olaylar	28.11.2008 - 27068
TMS 11: İnşaat Sözleşmeleri	13.08.2008 - 26966
TMS 12: Gelir Vergileri	13.08.2008 - 26966
TMS 14: Bölümlere Göre Raporlama	03.03.2006 - 26097
TMS 16: Maddi Duran Varlıklar	08.01.2009 - 27104

³ (http://www.tmsk.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=12&Itemid=59 Erişim Tarihi: 21.10.2009)

⁴ (http://www.tmsk.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=41&Itemid=38 Erişim Tarihi: 22.10.2009)

TMS 17: Kiralama İşlemleri	29.07.2009 - 27303
TMS 18: Hasılat	08.01.2009 - 27104
TMS 19: Çalışanlara Sağlanan Faydalar	28.11.2008 - 27068
TMS 20: Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Devlet Yardımlarının Açıklanması	28.11.2008 - 27068
TMS 21: Kur Değişiminin Etkileri	08.01.2009 - 27104
TMS 23: Borçlanma Maliyetleri	28.11.2008 - 27068
TMS 24: İlişkili Taraf Açıklamaları	31.12.2005 - 26040
TMS 26: Emeklilik Fayda Planlarında Muhasebeleştirme ve Raporlama	01.03.2006 - 26095
TMS 27: Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar	31.12.2008 - 27097
TMS 28: İştiraklerdeki Yatırımlar	28.11.2008 - 27068
TMS 29: Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama	28.11.2008 - 27068
TMS 30: Bankalar ve Benzeri Finansal Kuruluşların Finansal Tablolarında Yapılan Açıklamalar	25.03.2006 - 26119
TMS 31: İş Ortaklıklarındaki Paylar	28.11.2008 - 27068
TMS 33: Hisse Başına Kazanç	13.08.2008 - 26966
TMS 34: Ara Dönem Finansal Raporlama	28.11.2008 - 27068
TMS 36: Varlıklarda Değer Düşüklüğü	29.07.2009 - 27303
TMS 37: Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar	13.08.2008 - 26966
TMS 38: Maddi Olmayan Duran Varlıklar	29.07.2009 - 27303
TMS 39: Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme	29.07.2009 - 27303
TMS 40: Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller	28.11.2008 - 27068
TMS 41: Tarımsal Faaliyetler	08.01.2009 - 27104
IFRS 1: Türkiye Finansal Raporlama Standartlarının İlk Uygulaması	03.05.2009 - 27217

TFRS 2: Hisse Bazlı Ödemeler	29.07.2009 - 27303
TFRS 3: İşletme Birleşmeleri	13.08.2008 - 26966
TFRS 4: Sigorta Sözleşmeleri	13.05.2009 - 27227
TFRS 5: Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler	29.07.2009 - 27303
TFRS 6: Maden Kaynaklarının Araştırılması ve Değerlendirilmesi	31.01.2006 - 26066
TFRS 7: Finansal Araçlar: Açıklamalar	13.05.2009 - 27227
TFRS 8: Faaliyet Bölümleri	29.07.2009 - 27303

6. HEDGE KAVRAMI VE MUHASEBE İLİŞKİSİ

İşletmeler hedging işlemi ile gelecekte döviz kurları, faiz oranları, hisse senedi ve ticari ürün fiyatlarındaki ters hareketlerden kaynaklanacak zararlardan korunmayı amaçlarlar (Parlakkaya, 2005: 97).

Korunma olarak ifade edilen kavram, riski tabana yayma olarak da ifade edilebilir. İşte bu durumda devreye riskten korunma muhasebesi (hedge accounting) girmektedir.

Finansal riskten korunma muhasebesi (hedge accounting), işletmelerin finansal risklerini azaltmak için yapılan işlemlerin nasıl muhasebeleştirileceği (raporlanacağı) konusunda uygulama ilke ve esaslarını içeren raporlama yöntemidir (Mısırlıoğlu, 2008: 74).

Eğer ortada finansal riskten korunma durumu varsa, bu işlemler kayıt ve rapor altına alınmak isteniyorsa hedge muhasebesi tercih edilmelidir. Bu bilgiler doğrultusunda aşağıda hedge kavramı ile muhasebe kavramı ayrı ayrı ele alınacaktır.

6.1. HEDGE KAVRAMI

Son yıllarda, piyasalarda finansal türevlerle ilgili işlem hacmi, bu finansal türevlerin bağlı olduğu varlıkların işlem hacminden daha fazla artış göstermeye başlamıştır. Piyasa değişkenliğinin ve bu değişkenin getirdiği risklerden korunma güdüsünün bu artışta önemli payı vardır. Piyasa katılımcıları değişken piyasa koşulları içinde finansal türevleri kullanarak hedge yapmak gibi yöntemleri kullanmaya yönelmektedirler (Chambers, 2007:153).

“Hedging” ya da “Hedge” belirli bir riske karşı koruyucu önlem alma anlamına gelen İngilizce bir terimdir. Hedging, yapılmış bir işlemin muhtemel zararının, aynı değerde fakat ters yönde ikinci bir işlem ile kapatılması işlemidir (Erdoğan, 1995:131).

Bir başka tanıma göre; Gelecekteki faiz, fiyat veya döviz kuru dalgalanmalarından kaynaklanabilecek zarara ilişkin riskin, kârı en az etkileyecek şekilde azaltılmasını sağlayacak korunma yöntemlerine “hedging (riskten korunma)” denilmektedir. Riskten korunma faaliyetinin temel hedefi işletmenin karşılaştığı riski azaltmaktır (Selvi, 2000:73).

Hedging işlemlerinde amaç, kâr elde etmek değil, kur dalgalanmaları sonucunda doğabilecek olası riski minimize etmektir. Hedging işlemlerini yapanlara “risk sınırlayıcıları” ya da “hedgers” denilmektedir (Ceylan, 2003:376).

Her geçen gün daha dalgalı ve riskli hale gelen piyasa hareketlerine karşı hedging yöntemi cazip hale gelmektedir. Mali riske maruz kalanlar vadeli piyasalarda pozisyon almakla, belirli bir vadeye kadar belirli bir fiyat, kur ve faiz oranını sabitleştirmek suretiyle bir piyasada uğranılan kaybı, bir başka piyasada sağlanan kazançla nötralize etmeyi amaçlamaktadırlar. Fiyatlardaki olumlu değişimlerden yararlanmak amacıyla, risk konusu büyüklüğü önemsiz ise veya gelecekte olumlu yönde değişme beklentisi varsa bütün riskleri hedge etmek doğru bir tercih olmayacaktır. Riskin ne kadarının hedge edileceği firmanın hedging politikasına bağlı olacaktır (Parlakkaya, 2005: 97).

6.2. MUHASEBE KAVRAMI

Muhasebe, işletmenin varlıkları ve kaynakları (sermayesi ve borçları) üzerinde değişme yaratan ve para ile ifade edilen (mali) işlemlere ait bilgileri; kaydetmek, sınıflandırmak, özetlemek, analiz etmek ve yorumlamak suretiyle ilgili kişi ve kurumlara raporlar şeklinde sunan bir bilgi sistemidir (Sürmeli ve diğer., 2003: 9).

Muhasebe nasıl işletme fonksiyonları arasında yer alıyorsa; kaydetmek, sınıflandırmak, özetlemek, analiz etmek, yorumlamak ve raporlamak da muhasebe fonksiyonları içinde yer almaktadır. Bu kavramlar muhasebenin temel taşlarını oluşturmaktadır ve sağlıklı sonuç almak için hepsinin bir bütün olarak uygulanması gerekmektedir.

Bu fonksiyonların beraberinde muhasebe veri ve raporlarının muhasebeyle ilgili taraflara aynı derecede yarar ve güvenilirlik sağlayabilmesi, bu veri ve raporların hazırlanmasında muhasebe kavramlarına uyulmasına bağlıdır (Bektöre ve diğer., 1998:12-21). Bu kavramlar;

- Sosyal sorumluluk kavramı
- Kişilik kavramı
- Dönemsellik kavramı
- Parayla ölçme kavramı
- Maliyet esası kavramı
- Tutarlılık kavramı
- Tam açıklama kavramı
- İhtiyatlılık kavramı
- Önemlilik kavramı
- Özün önceliği kavramıdır

7. HEDGE YÖNTEMLERİ

Mali risk firma içi ve firma dışı hedging yöntemleri ile hedge edilebilir. Firma içi yöntemler, firmanın kendi bünyesindeki kaynaklardan yararlanarak mali riskleri ve özellikle döviz kuru ve faiz oranı risklerini azaltmakta kullandığı yöntemlerdir. Firma dışı hedging yöntemlerinde ise, firmanın bir banka ya da borsa aracı kuruluşu gibi bir dış kurumdan hizmet alması söz konusudur (Erdoğan, 1995:133).

7.1. FİRMA İÇİ HEDGING YÖNTEMLERİ

Firma içi korunma yöntemleri temelde bilanço ayarlamalarına dayalı olan ve çoğunlukla işletmelerin kendi bünyeleri içindeki kaynaklardan yararlanarak döviz kuru riskini azaltmakta kullandığı teknikleri içermektedir (Aksel, 1995:29).

Firma içi hedging yöntemleri daha çok döviz kuru ve faiz oranı risklerinden korunmak için kullanılmaktadır (Parlakkaya, 2005:100).

7.1.1. Döviz Kuru Riski Firma İçi Hedging Yöntemleri

Döviz kuru riski firma içi hedging yöntemleri bilanço ayarlamalarına dayalı olarak ve firmanın kendi bünyesindeki kaynaklardan yararlanmak suretiyle gerçekleştirdiği teknikleri içerir. Başlıca döviz kuru riski firma içi hedging yöntemleri; çakıştırma (matching), eşleştirme (pairing), hızlandırma ve geciktirme (leading and lagging), faturalama (invoicing) ve döviz sepetleri (currency baskets) dir (Parlakkaya, 2005:100).

7.1.1.1. akıştırma (Matcing)

akıştırma, bir işletmenin aynı veya paralel dvızden, aynı miktar ve aynı zamanda ters bir nakit akımı yaratmasıdır. Üç ay sonra 2 milyon dolar ödeme durumunda olan bir işletme bilinçli olarak ürünlerini Amerika'ya satarak dolar elde etmeyi planlayabilir. Eğer işletme bunu sağlayabilirse kur riskinden korunmuş olacaktır (Parasız ve Yıldırım, 1994: 352).

Bunun yanı sıra; bir M firması gelecek Mart ayında vadesi dolacak 250.000 \$ alacağa, 90.000 \$ borca sahip olsun. M firması dvız kuru riskini alacak ve borcunu çakıştırmak suretiyle 160.000 \$'a indirebilir. Eğer sonraki aylarda da \$ cinsinden borcu varsa, 160.000 \$'ı hedging için kullanabilir.

Burada dvız üzerinden yaratılacak nakit giriş ve çıkışlarının hem miktar hem de zaman açısından birbiri ile uyum içerisinde olması gerekmektedir (Pamuk ve diğer., 1997: 150).

Bir dvız üzerinden aynı miktar ve zamanda hem nakit girişi hem de nakit çıkışı yaratmak kolay değildir. Bu nedenle gelir ve ödemelerin çakıştırılması tekniğinin başarılı bir Şekilde uygulanabilmesi için, işletmenin finans bölümüne gelen bilgilerin niteliği büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla, gelir ve ödemelerini çakıştırmak isteyen işletmelerin satın alma ve satış bölümlerinin, finans bölümü ile işbirliği yapması, bilgilerin tam ve doğru olarak zamanında finans bölümüne bildirilmesi gerekmektedir (Mühsürler zdemir, 2005:36).

7.1.1.2. Eşleştirme (Pairing)

Eşleştirme, risk taşıyan parayla ilişkili olarak aynı zamanda ve aynı miktarda bir zıt akım oluşturularak yapılmaktadır (Parasız ve Yıldırım, 1994:352).

Bu yöntemin çakıştırma yönteminde farkı, nakit akımlarının riski para ile birlikte hareket eden üçüncü bir parada oluşturulmasıdır. nc para riskli para ile hareket ettiğinden, riskli paradaki değer artış ve azalışları üçüncü paradaki değer artış

ve azalışları ile dengelenecektir. Örneğin Hollanda Guldeni girişi bekleyen bir firma, Belçika Frangı çıkışı sağlayarak riskten korunabilir. Çünkü, Hollanda Guldeni ve Belçika Frangı aynı yönde hareket eden paralardır (Parlakkaya, 2005:103).

7.1.1.3. Hızlandırma ve Geciktirme (Leading and Lagging)

Hızlandırma ve geciktirme, döviz kurları ile ilgili olarak ileriye yönelik tahminler doğrultusunda dövizli borçların ya da alacakların öne alınması veya ertelenmesi ilkesine dayalı hedging stratejileridir (Erdoğan, 1995:137).

Örneğin 6 ay sonra satıcıya 200.000 Avro ödemek zorunda olan İngiliz firması, Avro'nun Dolar'a karşı değerinin artacağını tahmin ediyorsa, ödemeyi hemen yapmaya karar verebilir. Eğer cari Avro/Dolar kuru= 1,4500 ise Dolar cinsinden ödeme tutarı (200.000x1,4500) 290.000 Dolar'dır. Eğer 6 ay sonra Avro/Dolar kuru= 1,5500 olursa, Dolar cinsinden ödeme tutarı (200.000x1,5500) 310.000 Dolar olacaktır. İngiliz firması bu şekilde erken ödeme yapmak koşuluyla 20.000 Dolar tasarruf edecektir. Eğer söz konusu borcun ödeneceği para biriminde zamanla değer azalışı bekleniyorsa ödemeleri geciktirmek suretiyle de firma tasarruf sağlayabilir.

7.1.1.4. Faturalama (Invoicing)

İhracatçı veya ithalatçı işletmeler işlemlerini kendi ulusal parası ile faturalayıp kur riskinden korunabilirler. Ancak ulusal para ile faturalandırma her zaman mümkün olmayabilir. Faturalandırmanın hangi para ile yapılacağını genellikle, ticari hayatın koşulları belirler. Fakat işletmenin rekabet gücü yüksek ise bu yöntemi uygulayabilme olanağı da yüksektir. Ulusal para ile faturalandırma, bunu uygulayabilen işletme için bile risk probleminin yalnızca bir kısmını yok eder. Örneğin yabancı para, ulusal para karşısında değer kaybetmişse yerli ürünler yabancılara göre pahalılaşacağından ihracat hacmi düşer. Yani, ulusal para üzerinden

faturalandırma, işlem riskini yok etse bile ekonomik risk mevcut kalacaktır (Seyidoğlu, 2003: 197).

7.1.1.5. Döviz Sepetleri (Currency Baskets)

Döviz kuru riskini azaltmada kullanılan firma içi hedging yöntemlerinden biri de aktif ve pasifleri döviz sepetleri cinsinden belirlemektir. Bu döviz sepetlerinden en tanınmış ikisi, Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından oluşturulan Özel Çekme Hakları (Special Drawing Rights-SDR) ve Avrupa Para Birimi (European Currency Unit-ECU)'dir (Erdoğan, 1995:137).

Döviz sepetlerinin kullanılması ile risk birden fazla ürüne yayılmakta ve döviz portföyünde meydana gelecek kur riskinin azaltılması amaçlanmaktadır (Parlakkaya, 2005:104).

7.1.2. Faiz Oranı Riski Firma İçi Hedging Yöntemleri

Faiz oranı riskinin yönetiminde firma içi hedging yöntemleri ile gerek finansman ihtiyacı kadar borçlanmak, varlıkların ve borçların vadelerini ve faiz bazlarını uyumlaştırmak suretiyle etki yok edilmekte veya azaltılmaktadır. Faiz oranı riski firma içi hedging yöntemlerinin başlıcalarına aşağıda değinilmiştir (Parlakkaya, 2005:104).

7.1.2.1. Çakıştırma (Matching)

Çakıştırma işlemi, fon ihtiyacının vadesi ve finansmanın vadesinin uyumlaştırılması ile borçlar ve varlıkların faiz bazlarının uyumlaştırılması şeklinde yapılabilir. Faiz oranı riski borçlanılan fonların vadesi ile finanse edilen varlıkların kullanım süresi veya vadesi arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanabilir. Örneğin, bir firma sağladığı 1 yıl vadeli kredi ile 5 yıl yararlı ömre sahip bir varlığı finanse

ederse, her yıl sonunda kredi yenilenecektir. Bu durumda firma için faiz oranları genel düzeyindeki bir artıştan veya getiri eğrisindeki bir değişmeden dolayı, 1 yıllık kredi 5 yıllık krediye nazaran daha pahallı olabilmektedir (Madura, 1998:495).

Bir diğer çakıştırma işlemi, borçlar ve varlıkların faiz bazlarının uyumlaştırılmasıdır. Örneğin, aktiflerinde değişken faizli (örneğin LIBOR⁵ bazlı) plasmanı bulunan bir firma, kredilerini de değişken faizli (LIBOR bazlı) olarak temin ederse, faizlerdeki değişme bir pozisyonun aleyhine olduğunda, diğer pozisyonun lehine olacağından faiz riskini hedge etmiş olacaktır (Parlakkaya, 2005:105).

7.1.2.2. Hesaplar Arası Aktarma (Netting)

Bu yöntemde, bağlı işletmeler arasında aynı veya paralel dövizlerdeki dönem sonu borçlar, önceden belirlenen hesap dönemleri sonu itibariyle biri diğerine karşı kapatılmakta ve böylece brüt tutarların ödenmesi yerine sadece borçlu olunan dövizdeki net bakiyenin riske karşı hedge edilmesi ve vadesinde ödenmesi gerekmektedir (Mcrae, 1996: 79).

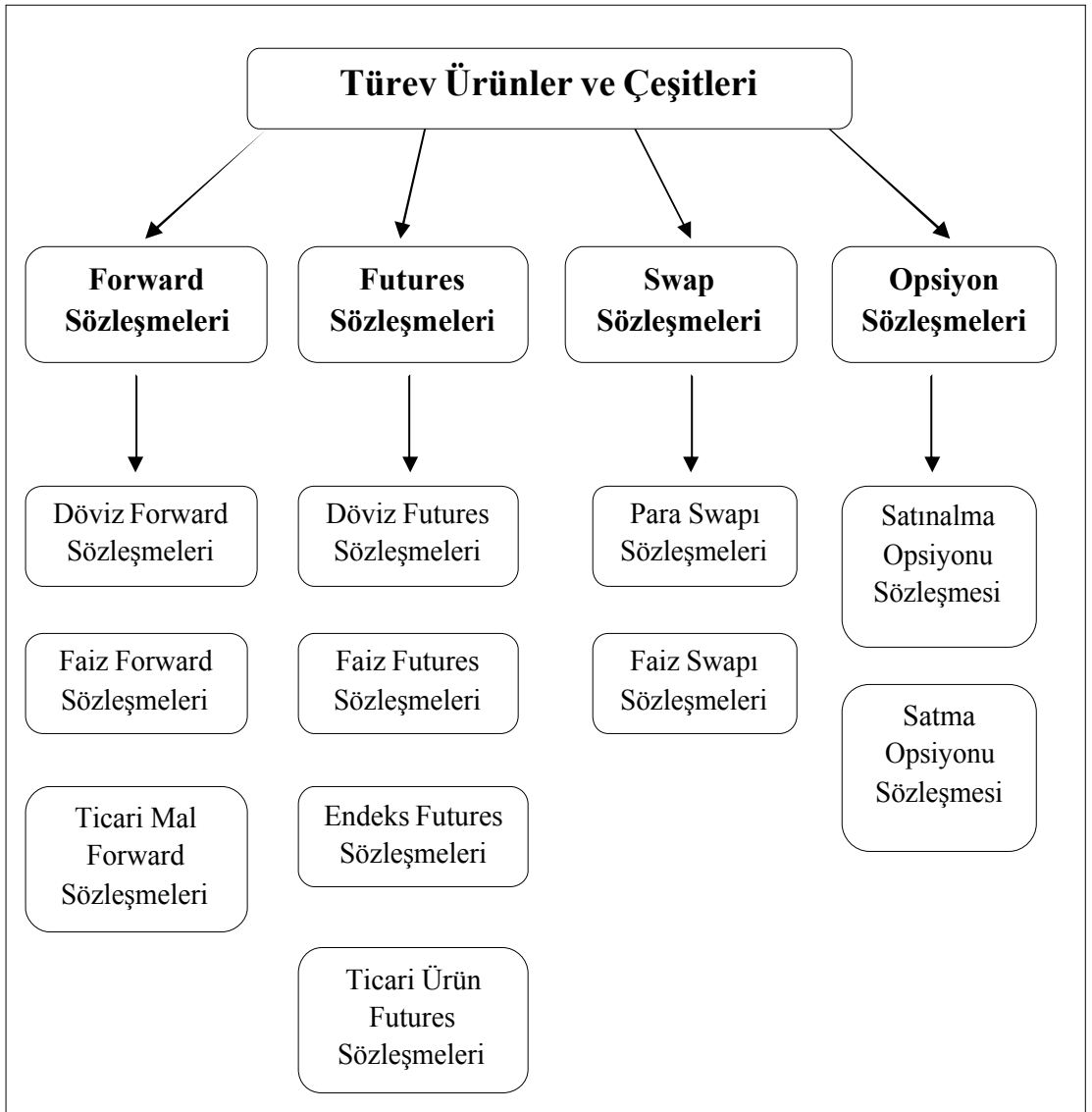
Fakat yapılan kaynak taramaları sonucu bu yöntemin sadece bağlı işletmeler arasında değil, aynı zamanda birden çok banka hesabı bulunan işletmeler için de kullanılabilceği tespit edilmiştir. Örneğin, birden çok banka hesabına sahip olan bir firma, hesabında bulunan nakit fazlasını diğer banka hesabında bulunan nakit açığına aktararak faizli bir kredi borcundan kurtulmuş ya da bunu azaltmış olabilir. Temel olarak bu yöntem, nakit girişleri ile nakit çıkışlarını çakıştırmak suretiyle fon ihtiyacının minimize edilmesine dayanmaktadır.

⁵ LIBOR (London Interbank Offered Rate), Londra Bankalararası Para Piyasalarında, kredibilitesi yüksek bankaların birbirlerine ABD doları üzerinden borç verme işlemlerinde uyguladıkları faiz oranıdır. Londra saati ile 11:00'de sabitlenen bu oran piyasalar tarafından referans faizi olarak kullanılmaktadır. (<http://muhasebeturk.org/ecopedia/395-1/1653-libor-nedir-ne-demek-anlami-tanimi.html> Erişim Tarihi:01.11.2009)

7.2. FİRMA DIŞI HEDGING YÖNTEMLERİ

Firmalar döviz kuru ve faiz oranı riskinden korunmak için firma dışı hedging yöntemlerine de başvurmaktadır. Bu yöntemlerin başlıcaları forward, futures, swap ve opsiyon sözleşmeleridir. Bu sözleşmeler aynı zamanda türev ürün olarak da adlandırılmaktadır. Aşağıda bu türev ürünler tablo halinde gösterilip, detaylı olarak incelenecektir.

Şekil 1. Türev Ürünler ve Çeşitleri



7.2.1. Forward Sözleşmeleri

Forward sözleşmeleri, belirli bir varlığın (emtia, döviz, menkul kıymet, atın gibi) önceden belirlenmiş bir fiyat ve miktar üzerinden gelecekteki bir tarihte alımı veya satımını öngören sözleşmelerdir. Bu sözleşmelerde, alım-satım konu olan varlığın fiyatı, miktarı, özellikleri, teslim yeri, ödeme tarihi ve diğer özel şartlar taraflar arasında kararlaştırılır. Bu nedenle, her forward sözleşme tarafların iradeleri doğrultusunda oluşan özel bir sözleşmedir (Koç, 1999:69). Forward sözleşmeleri her türlü mal ve hizmet için düzenlenebilmesine rağmen, ağırlıklı olarak ürün (mal), döviz ve faiz oranları için kullanılmaktadır (Parlakkaya, 2005:111).

Özellikle, işlem hacmi büyük ve kâr marjı küçük işletmelerde, kur risklerine karşı korunmak, büyük bir önem taşımaktadır. Bu sebeple, kur riskini ortadan kaldırmak için, belli bir süre sonra eline döviz geçecek olan ihracatçı, forward sözleşmesi ile belli bir kurdan vadeli döviz satacaktır. Aynı şekilde, belli bir süre sonra ödemede bulunacak olan ithalatçı da forward sözleşmesi ile belli bir kurdan döviz alacaktır. Böylece belli bir süre sonra, ihracatçı eline ne kadar ulusal para geçeceğini, ithalatçı da ne kadar ulusal para ödeyeceğini bilecektir. Böylece, döviz kurları ne kadar değişirse değişsin, hem ihracatçı hem de ithalatçı döviz kuru değişmelerinden korunmuş olacaklardır (Ceylan, 2003:376).

7.2.1.1. Döviz Forward Sözleşmeleri

Döviz forward sözleşmeleri (foreign currency forward contracts), sözleşme tarihinde geçerli olan vadeli döviz kurlarından, gelecekte belirli bir tarihte, döviz alım satım veya değişimini ifade eden bir döviz işlemidir. Bu sözleşmeler, ihracatçı ve ithalatçılara, gelecekteki tarihlerde yapacakları teslimat, tahsilat ve ödemelerde, fiyat değişimlerinden doğan risklerden korunma olanağı sağlar. Sözleşmede vade, uygulanacak döviz kuru, döviz tutarı, ödeme veya teslimatın yapılacağı yer, banka hesap numarası, tarafların kimliği gibi bilgiler yer alır (Ceylan ve Korkmaz, 2000:181-182).

7.2.1.2. Faiz Forward Sözleşmeleri

Forward faiz sözleşmeleri, sözleşme taraflarına, kendilerinin tespit ettiği belirli bir süre için, belirli bir anapara tutarı üzerine uygulanacak olan, garanti edilmiş bir faiz oranı sağlayan anlaşmalardır. Buradaki anapara varsayımsal olup, gerçekte taraflar arasında el değiştirmemekte, sadece üzerinden faiz hesaplanmasında kullanılmaktadır (Karaca, 2000:89).

7.2.1.3. Ticari Mal Forward Sözleşmeleri

Ticari mal forward sözleşmeleri sahibini, taraflarca sözleşme tarihinde belirlenen bir malı, gelecekteki bir tarihte, sözleşme tarihinde saptanan belirli bir fiyattan almaya ya da satmaya mecbur tutan sözleşmelerdir (Selvi, 2000:15).

7.2.2. Futures Sözleşmeleri

Futures sözleşmesi; bir future borsasında, gelecekteki belirli bir tarihte, belirli bir malın, hisse senedinin, borçlanma senedinin ya da yabancı paranın belirli bir miktarının teslimini şarta bağlayan sözleşmelerdir. Futures sözleşmeler, organize olmuş futures piyasalarda ve bu piyasaların garantisi altında yapılmalıdır. Bu durum futures sözleşmesi yapan insanlara sağlanan güvenle bu piyasalardaki işlem hacminin artmasını sağlamıştır. Bu sözleşmelerin en önemli fonksiyonu sözleşme konusu malların fiyatlarındaki düşme veya yükselme risklerine karşı alıcı ve satıcıyı korumalarıdır (Öznacar, 2006:18).

Futures sözleşmeleri ile riskten korunma dört ana grup halinde yapılmaktadır. Bunlar döviz futures sözleşmeleri, faiz futures sözleşmeleri, endeks futures sözleşmeleri ve ticari ürün futures sözleşmeleridir. Aşağıda bu sözleşmelere kısaca değinilecektir.

7.2.2.1. Döviz Futures Sözleşmeleri

Döviz futures sözleşmeleri genelde, döviz fiyatların değişimi sonucunda ortaya çıkması muhtemel kur riski ve buna bağlı olarak gelişen işletme riskinden korunmak amacıyla kullanılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, birçok işletmenin gelir ve gider dengesi döviz kurundaki değişimlere bağlı olarak değişim göstermektedir (Yılmaz, 2002: 95).

Kur riskine karşı risk yönetimi döviz futures anlaşmaların alınıp satılması ile yapılmaktadır. Burada söz konusu risk, döviz kurlarının firmanın aleyhine değişmesinden doğacak mali kayıplardır (Alpan, 1999:18).

7.2.2.2. Faiz Futures Sözleşmeleri

Faiz getiren finansal araçların, önceden belirlenmiş bir faiz oranı üzerinden yine önceden belirlenmiş gelecekteki bir tarihte mübadele edilmesi esasına dayanan sözleşmelerdir (Gümüşeli, 1994:55).

Bu sözleşmeler, faiz oranlarında ileride meydana gelebilecek değişikliklerden kaynaklanabilecek risklerin ortadan kaldırılması amacıyla geliştirilmiştir. Faiz futures kontratı almak ya da satmak suretiyle gelecekte faiz oranlarının yükselmesi sonucu daha fazla faiz gideri ödenmesi risklerini azaltmak veya tamamen ortadan kaldırmak mümkün olabilmektedir (Parlakkaya, 2005:126).

7.2.2.3. Endeks Futures Sözleşmeleri

Endeks futures sözleşmeleri, ileri bir tarihte belli bir borsada fiyat endeksi ile değeri belirlenen hisse senedi portföyünün, bugünden belirlenen bir fiyattan alınıp satılmasını içeren sözleşmelerdir (Aytekin, 1994:54).

Görüldüğü gibi bu sözleşmenin amacı hisse senedi portföyünü korumaktır. İleri tarihli bir hisse senedinin, bugünün fiyatı üzerinden alınıp satılması gelecekte

karşılaşılabilecek risklere karşı her iki tarafı da korumaktadır. Ayrıca teslim tarihinde spot piyasadaki endeks değeri ile futures sözleşmede anlaşılan endeks değeri arasındaki fark, anlaşmayı satan ya da alan tarafa nakit olarak ödenmektedir.

7.2.2.4. Ticari Ürün Futures Sözleşmeleri

Ticari ürün futures sözleşmeleri, belli bir ürünü belirli kalite, miktar ve fiyatta belirli bir yerde ve anlaşılan bir tarihte teslim etme yükümlülüğü taşıyan sözleşmelerdir. İthalat ve ihracat yapan firmalar üretim risklerine, hammadde tedariki risklerine, ürün ve hammadde fiyatlarındaki değişimlere karşı, futures piyasalarında hedge yaparlar. Bu bağlamda tüketimi fazla olan ürünlerin, gelecekteki belirsizlikten kaynaklanan söz konusu risklerine karşı korunmak için ticari ürün futures sözleşme yapmaktadırlar. Ticari ürün futures sözleşmelerine genellikle tarım ürünleri ile madenler konu olmaktadır. Bunlar genellikle altın, gümüş, bakır, şeker, pamuk, kahve ve ham petrol gibi ürünlerden oluşmaktadır (Alpan, 1999:36).

7.2.3. Swap Sözleşmeleri

Swap, belirli bir miktar ve nitelikteki para, döviz, altın, mali araç, alacak, mal gibi varlıklarla; yükümlülüklerin, önceden belirlenen fiyat ve koşullara göre, gelecekteki bir tarihte ve banka şeklinde organize olan bir piyasada değiş-tokuşunu kapsamına alan vadeli bir işlem olarak tanımlanabilir (Örten ve Örten, 2001:309).

Dar anlamda ve en çok kullanılan şekliyle swapı, banka şeklinde organize olmuş bir piyasada faiz, para ve her ikisinin birlikte değiştirilmesi (değiş-tokuşu) olarak tanımlamak mümkündür (İrtem, 1997:51).

Swap işlemlerinin birçok yararı söz konusudur. Bunlar arasında en önemlilerinden biri swapın, işlemi yapan tarafların maliyetini önemli ölçüde azaltmasıdır. Böyle bir fırsat swap işlemine giren tarafların kredi değerliliğinin ve dolayısıyla risklerinin farklı düzeyde olmasından kaynaklanmaktadır. Bir diğer yararı

da tarafların vergi yasalarından ve bir takım ekonomik düzenlemelerden kaçınmalarına olanak sağlamasıdır. Bu durum genellikle, swap işlemine giren tarafların farklı ülkelerde olmaları halinde söz konusu olmaktadır (Chambers, 2007:141).

Bunların yanı sıra, düşük maliyetli finansman bulmak, yüksek getirili varlıklar elde etmek, faiz ve döviz riskine karşı korunmak, kısa vadeli aktif-pasif yönetim stratejilerini tamamlamak, aracılık ücreti elde etmek gibi faktörler de swap sözleşmelerinin amaçları içerisinde yer almaktadır (Kaygusuz, 1998:49).

Yapıları itibariyle swaplar para ve faiz swapı olmak üzere ikiye ayrılır. Genel olarak aynı para birimine dayalı swaplar faiz, farklı para birimine dayalı swaplar kur riskini azaltma amacı taşımaktadır (Tuncel, 1994:28).

Para ve faiz swapları dışında paralel borçlar, karşılıklı borçlar, varlık swapları, swap opsiyonları, uzun vadeli forward döviz anlaşmaları, kokteyl swapları, mal swapları gibi kavramlar da swap türleri içinde yer almaktadır.

7.2.3.1. Para Swapı Sözleşmeleri

Bir para swapı, iki taraf arasında, belirlenen tutarda bir paranın başka bir para ile değiştirilmesi ve belirli bir süre sonunda değiştirilen anaparaların geri verilmesini içeren bir anlaşma olarak tanımlanabilir (Ceylan, 2003:167).

İşletmeler para swapı işlemi şu nedenlerden dolayı seçerler (Chambers, 2007:132):

- Döviz kuru denetimlerine ilişkin düzenlemelerden uzaklaşmak
- Yabancı parayla borçlanmanın maliyetini azaltmak
- Uzun süreyle yabancı para üzerinden borçlanma olanaklarını arttırmak

7.2.3.2. Faiz Swapı Sözleşmeleri

Faiz swapı, birbiriyle ilişkili olmayan iki firmanın bağımsız olarak iki ayrı kaynaktan aynı cins ve miktarda biri sabit, diğeri değişken faizle aldıkları kredilerin faizlerini belirli bir süre için takas etmeleri işlemi olarak tanımlanabilir⁶.

Çok yaygın olarak kullanılan bu yöntemin firmalar için riskten korunma yollarında kullanılmasının nedeni ise, sabit ve değişken oranlı faizleri gerekli işlemlerden geçirerek firmaların bu faiz oranları karşısında korunmasını sağlamaktır.

7.2.4. Opsiyon Sözleşmeleri

Opsiyon sözleşmesi, belirli miktardaki bir malı, gelecekte belirli bir tarihte, önceden belirlenen bir fiyat üzerinden satın alma ya da satma hakkı veren bir sözleşmedir (Cıngıllı, 1992:21).

Opsiyonu satın alan taraf belirli bir fiyat üzerinden söz konusu ürünü satın alma ya da almama keyfiyetini elde etmekte, öte yandan opsiyonu satan taraf, alıcı talep ettiğinde bu ürünü başlangıçta anlaşılmış olan fiyat üzerinden teslim etme yükümlülüğünü üstlenmektedir (Kırım, 1991:38).

Görüldüğü gibi opsiyon sözleşmesi alıcısı için bir hak ifade etmekte iken satıcısı için bir yükümlülük ifade etmektedir (Mühsürler Özdemir, 2005:55).

Opsiyon sözleşmeleri hem organize piyasalarda hem de borsa dışında işlem görmektedirler. Organize piyasalarda işlem gören opsiyon sözleşmelerinin, standart miktarı, özellikleri, önceden belirlenmiş fiyatları ve belli ödeme günleri bulunmaktadır. Borsa dışında işlem gören opsiyon sözleşmeleri daha çok döviz opsiyon sözleşmeleridir. Bu sözleşmelerde özellikler, miktar, fiyat, belirlenen mal veya finansal araç ve ödeme günleri taraflarca iki taraflı anlaşmayla belirlenir (Toroslu, 2000: 106).

⁶ (http://www.nedirnedemek.org/faiz_swap%C4%B1_nedir Erişim Tarihi: 04.11.2009)

Opsiyon sözleşmeleri vadelerine göre Amerikan tipi opsiyon ve Avrupa tipi opsiyon olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa tipi opsiyonlar, alıcı tarafından sadece vade günü uygulanabilen opsiyonlardır. Amerikan tipi opsiyonlar ise, alıcı tarafından opsiyon süresi içinde herhangi bir günde veya vadesinde uygulanabilen opsiyonlardır (Kırım, 1991:39).

Bunun yanı sıra, opsiyon sözleşmeleri temel olarak, satınalma ve satma opsiyonu olarak ikiye ayrılmaktadır (Parlakaya, 2005:143).

7.2.4.1. Satınalma Opsiyonu Sözleşmesi

Satınalma opsiyonu, opsiyonun alıcısına opsiyona konu olan ürünle ilgili alım veya satım sözleşmesini satınalma hakkını veren türüdür. Bu opsiyonda alıcının alım ya da satım kontratını satınalma yükümlülüğü değil, satınalma hakkı söz konusu olur. Yararına olacaksa, alıcı bu hakkını kullanır ve sözleşme hükümlerine uyararak alım veya satım kontratını satın alır. Zararına olacaksa, alıcı bu hakkını kullanmaz ve sözleşmeden cayar (Örten ve Örten, 2001:247).

7.2.4.2. Satma Opsiyonu Sözleşmesi

Satma opsiyonunda, taraflardan biri diğerine belirlenen miktarda opsiyona konu olan ürünü, yine belirlenen bir fiyattan belirlenen bir tarihte satma hakkı vermektedir. Opsiyona konu olan ürünü satma hakkını alan taraf için hiçbir zorlama yoktur. Opsiyonun vadesi geldiğinde ister satma hakkını kullanarak opsiyona konu olan ürünü karşı tarafa satar ya da eğer istemezse satma hakkını kullanmaz ve konu olan ürünü karşı tarafın almasını istemez (Alpan, 1999:68).

8. TÜREV ÜRÜNLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Uluslararası ekonomik ilişkiler arttıkça riskler çeşitlenmiş, büyümüş, daha bulaşıcı hale gelmiş, ülkeler kendileri dışındaki gelişmelerden kolaylıkla etkilenir olmuştur. Bir piyasada yaşanan belirsizlikler veya artan riskler kısa sürede diğer piyasalara ve fiyat hareketlerine yansımıştır. Dünyada fiyat oynaklıkları arttığundan, fiyatlar sürekli dalgalanmaktadır. Mevcut para, mal ve sermaye piyasası ürünleri geleceğe yönelik belirsizlikleri gideremedikleri için ve istenilen risk profiline ulaşmada yeterince esnek olmadığından finansal kurumlar, devlet ve de yatırımcılar açısından yeni finansal ürünlere ihtiyaç duyulmuştur. Finansal kurumlar, bu tür risklerden korunmak, riskleri daha iyi yönetmek amacıyla yeni tekniklerin ve ürünlerin geliştirilmesine çaba göstermişlerdir (Özince, 2006:2).

Yukarıda bahsedilen yeni ürünlerin ve tekniklerin geliştirilme çabası İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki süreci de kapsamaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra finansal sistemde yeniden yapılanma Bretton Woods anlaşması ile başlamıştır. Bu anlaşmaya katılan üye ülkeler, döviz kurlarını sabitlemeyi veya en azından belirlenen nominal kurun %1 üzerinde veya altında tutmayı kabul etmişlerdir. 1971 yılında Bretton Woods anlaşması bozulunca, dünya hızlı bir değişim sürecine girmiş, bu süreç içinde finans dünyası, özellikle büyük orandaki döviz kuru ve faiz oranı gibi finansal risklerle karşı karşıya kalmıştır. Finansal riskten kaçınmak veya bu riski azaltmak amacıyla yeni finansal araçlar geliştirilmiştir. Bu araçlar arasında en önemlileri türev ürünler olup, kapsamında futures, forward, opsiyonlar ve swaplar bulunmaktadır (Chambers, 2007:1).

Türev piyasa ya da vadeli piyasalara yönelik bilinen ilk işlem, M.Ö. 5. yy'da Anadolu'da bilge Thales tarafından zeytin rekoltesinin⁷ tahminine yönelik uygulanmıştır. Buna karşın dünyada vadeli işlem piyasalarına yönelik ilk organize işlemler 19. yüzyılda olmuştur. Bu kapsamda ilk düzenli vadeli işlemler borsası

⁷ Rekolte: Tarımda bir yılda derlenen ürünlerin bütünü anlamına gelmektedir. (<http://www.turkcebilgi.com/rekolte/sozluk> Erişim Tarihi: 16.11.2009)

Chicago’da 1848 yılında kurulmuş ve bu borsayı 1972 yılında vadeli işlemler üzerine kurulan New York pamuk borsası takip etmiştir (Aşıkoğlu ve Kayahan, 2008:159).

Türev piyasalar ve borsalar menkul kıymet piyasalarının gelişimini tamamlayan unsurlardan biridir. 1996’nın sonlarına kadar, menkul kıymet piyasalarına sahip 78’den fazla gelişmekte olan ülkenin kapitalizasyonları 1990’lara varıncaya kadar gerçekleşen miktardan on kat daha artmış ve borsalardaki yerel şirket sayısı iki katına çıkmıştır. Bu büyük ilerlemede türev borsalar önemli rol oynamışlardır. Bu süreç içinde türev borsa ve piyasalar, kaynakların dağılımının sağlanmasına katkıda bulunmuşlar, buldukları ülke içinde ve ülkeler arasında riskin transferini gerçekleştirmişlerdir. Her ne kadar türev piyasaların olağanüstü büyüklüklere ulaşması nedeniyle kaygılar bulunsa da, uygulandıkları borsalarda yapılan iş artmakta, borsalar büyümeye, yeni ürünler sunmaya devam etmektedir (Tseksekos ve Varangis, 2000:85-98).

Aşağıda türev ürünler kapsamında yer alan sözleşme türlerinin de tarihsel gelişimi süreci ele alınacaktır:

8.1. FORWARD SÖZLEŞMELERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Forward piyasaların geçmişi ortaçağa kadar gitmektedir. Forward piyasalar üretici ve çiftçilerin, fiyat değişikliklerinden kaçınma çabalarıyla doğmaya başlamıştır. Forward sözleşmelerin yapıldığı ilk borsa Londra’daki Kraliyet Borsası (Royal Exchange)’dir. 17. yüzyılın ilk yarısında Hollanda’da meydana gelen lale soğanı cinneti sırasında da forward sözleşmeler yapıldığı bilinmektedir (Özşahin, 1999:6).

1848 yılında 82 tüccar bir araya gelerek Chiago Board of Trade (Chicago Ticaret Kurulu) adı altında ABD’de ilk borsayı kurmuşlardır. Bu borsada ilk forward işlem 13 Mart 1851’de yapılmıştır. Daha sonra 1863 yılında Paris Borsası’nda ilk forward işlem gerçekleştirilmiştir (Tuncer, 1994:25).

Tarımsal ürünlerin hasadı henüz yapılmadan alınıp satılmaya başlaması forward piyasalarının gelişmesini sağlamıştır. Bu şekilde üreticiler hasat zamanı

ellerine geçecek parayı önceden bilmekte, tüketiciler veya tacirler de maliyetlerini önceden belirleyebilmekteydiler. Ancak tarımsal ürünlerin üretiminin dış faktörlere, özellikle hava koşullarına çok bağlı olması, üzerinde anlaşılmış malların teslimatında sorunlar yaratmaya başladıkça, forward piyasalarına olan güven sarsılmıştır. Sonraki dönemde yatırımcılar karşılarında daha güvenilir kurumlar görmek istemişler ve emtia borsaları kurulmuştur. Böylece hem alıcılar hem de satıcılar karşılarında bir kişi ya da şirket yerine borsa görmeye, karşı taraf riski yerine borsa riskini almaya başlamışlardır. Piyasaların bu şekilde gelişimi, futures sözleşmelerini ve piyasalarının gelişimine yol açmış, mal piyasalarında forward kullanımını azaltmıştır (Bolak, 1998:79).

8.2. FUTURES SÖZLEŞMELERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Çeşitli malların gelecekte teslim konusuyla alım satımı konusu oldukça eskiye dayanmaktadır. Futures sözleşmelerine benzer ilk uygulama 1697 yılında Japonya'da ortaya çıkmıştır. Toprak sahipleri, pirinç üretimlerini teminat göstererek, ekonomide para gibi işlem gören alındı sertifikaları çıkarmışlar ve pirinç fiyatlarındaki dalgalanmaların sözü edilen sertifikaların değerlerinde de değişikliklere neden olduğu anlaşıldığında ilk vadeli işlem piyasası oluşmuştur (Karaca, 2000:91).

Zaman içinde forward işlemlerin belirsizlik ve riskler dolayısıyla yetersiz kalmasıyla başlayan yeni arayışlar neticesinde 1865 yılında Chicago Ticaret Odası (Chicago Board of Trade) ilk futures işlemi gerçekleştirmiştir (Yıldız, 2006:61).

Finansal futures alanında bir diğer önemli gelişme, faiz oranlarına dayalı vadeli işlem sözleşmelerinin kullanılmaya başlanmasıdır. Faiz oranına dayalı ilk vadeli işlem sözleşmesi 20 Ekim 1975 tarihinde, Chicago Ticaret Kurulu'nda açılan bir pazarda işlem görmeye başlamıştır (Karaca, 2000:92).

Bunu yine 1975'te Chicago Ticaret Odası tarafından piyasaya sürülen konut sertifikalarına dayalı futures sözleşmeleri izlemiştir. Ardından Hazine bonolarına ve Amerika Birleşik Devletleri tahvillerine dayalı futures sözleşmeleri 1977 yılında

piyasaya sürülmüştür. 1981’de Chicago Ticaret Borsası’nda 3 aylık Eurodollar Futures Sözleşmeleriyle işlem yapılmaya başlanmıştır. İlk defa 1982 yılında Chicago Ticaret Borsası’nda S&P 500 endeksine dayalı futures sözleşmeleri hazırlanarak piyasaya sürülmüş, böylece futures piyasalarına borsa endeksleri de konu olmaya başlamıştır. Aynı yıl Kansas Ticaret Odası (Kansas City Board of Trade) da Value Line endeksine, New York Futures Exchange de New York Stock Exchange endeksine dayalı futures sözleşmeleri de işlem görmeye başlamıştır. Kuzey Amerika dışında ilk defa Financial Times Stock Exchange endeksine ait sözleşmeler London International Futures Exchange’de 1984 yılında alınıp satılmaya başlanmıştır⁸.

8.3. SWAP SÖZLEŞMELERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

İlk swap sözleşmesi 16. yüzyılda Genoese Banker’inin Antwerp para piyasası yoluyla İspanya’ya altın vermesi ve karşılığında gümüş almasıyla ortaya çıkmıştır. Daha sonraları Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Macaristan, Avusturya ve Çekoslovakya arasında özellikle döviz gereksinimini karşılamak üzere kullanılmıştır. Bu dönemde 1923 yılında Avusturya Merkez Bankası tarafından spot piyasada İngiliz Sterlini karşısında Avusturya Şilini satılıp, vadeli piyasada geri satın alınmıştır (Yıldız,2006:94).

Firmalar arasında, firmalar ve bankalar arasında swap tekniğinin kullanımı 1950’lerden sonra ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra döviz kurlarının aşırı dalgalanması ve bazı ülkelerin döviz sıkıntısı çekmesi nedeniyle, 1962 yılında Federal Reserve Bank ile bazı Avrupa ülkelerinin Merkez Bankaları arasında swap anlaşmaları yapılmıştır (Yıldız, 2006:94).

Para swapı ilk olarak 1970’li yıllarda İngiltere’de ortaya çıkmıştır. Ancak bu piyasalardaki asıl gelişme Dünya Bankası’nın etkisiyle olmuştur. Dünya Bankası Alman Markı ve İsviçre Frangı başta olmak üzere, bu para birimlerinden kredi verebilmek için düşük faizle borçlanmak istiyordu. Bu sebepten ötürü Dünya Bankası önceleri direkt olarak bu piyasalardan borçlandı. Ancak banka bu piyasaların

⁸ (<http://www.vadeli.freeservers.com> Erişim Tarihi: 16.11.2009).

sağlayabileceğinden daha fazla fona ihtiyaç duymaktaydı. Diğer taraftan bankanın dolar piyasasından daha ucuza fon sağlama olanağı da mevcuttu. İşte Avrupa piyasalarının da Dolara olan ihtiyacı swap piyasalarının gelişimi için gerekli olan koşulları sağlamış oldu. Swap işlemlerinin kullanımını ve gelişimini hızlandıran bir diğer işlem 1982’de Dünya Bankası ile IBM arasında yapılan swap işlemidir. Bu işlemde banka Alman Markı ve İsviçre Frangı kaynak bulmak istemiş ancak çok iyi tanındığı Amerikan piyasasından Dolar borçlanmış ve borçlandığı bu Dolarları IBM’e vererek IBM’in çıkardığı Alman Markı ve İsviçre Frangı Tahvillerden gelen parayı almıştır. Bu uygulama faiz swapının gelişimine çok büyük katkıda bulunmuştur. İlk resmi olmayan faiz swap işlemi 1981 yılında bir para swapının içinde gerçekleşmiştir. Bu swap işleminden sonra ilk resmi faiz swap işlemi Deutsche Bank Luxembourg ile Merrill Lynch and Credit Suisse First Boston arasında yapılmış ve Deutsche Bank tarafından sabit faizli Euro-tahvil ihracı gerçekleştirilmiştir. Bütün bu gelişmeler sonucunda faiz swap’ı, swap finansman tekniğini daha da basitleştirerek, swap arbitrajını ortaya çıkarmıştır. Bu gelişmelerden sonra swap piyasası, 1987’de Uluslararası Swap Aracıları Birliği’nin (International Swap Dealers Association- ISDA) kurulmasıyla yeni bir biçim almıştır. Swap birliğinin kurulmasıyla birlikte, swap işlemleri standart hale getirilerek, standart belgeler kullanılmaya başlanmıştır. (Ceylan, 1998:173-174).

Ülkemizde ilk defa uluslararası düzeyde 1981 yılında yabancı bankalar tarafından yapılmaya başlanan swap işlemleri, son yıllarda banka ve şirketlerin fon maliyetini azaltmak amacıyla kullandıkları pasif yönetim tekniği olmuşlardır. Başlangıçta esas itibariyle bir hedging (riski tabana yayma) tekniği olarak yapılmaya başlanan swap, zamanla kazanç sağlamak amacıyla da yapılmaya başlanmıştır (Yetim, 1998:70-71).

8.4. OPSİYON SÖZLEŞMELERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Opsiyon işlemlerinin Fenikeliler ve Romalılar’a kadar uzanan bir geçmişi vardır. Ünlü bir filozof olan Thales astronomi bilgisine dayanarak bir sonraki ilkbaharda zeytinden iyi ürün alınacağını tahmin etmiş ve hasat mevsiminden önce

kış aylarında zeytin presleri için, pres sahipleri ile anlaşma yapmış, bölgesindeki zeytin işleme atölyelerinin kullanım hakkını ucuz fiyattan satın almıştır. Tahminlerinin gerçekleşmesi üzerine zeytin presleri için yaptığı opsiyon anlaşmalarını devreye sokmuş bunun üzerine o yıl iyi para kazanmıştır (Yıldız, 2006:73-74).

Opsiyonlar, 17. yüzyılın ilk yarısında Hollanda'da kullanılmıştır. Hollanda'da Türkiye'den getirilen lale tohumları, opsiyonların konusunu oluşturmuştur. Belirli özellikteki lale tohumlarının, belirli bir fiyattan alım satımını içeren opsiyon sözleşmeleri sürekli olarak el değiştirmiştir. Lale ticareti yapan kişiler, yeteri kadar lale elde edebilmek ve fiyat yükselmelerinden etkilenmemek için, satın alma opsiyonları satın almışlardır. Daha sonra piyasaya spekülâtorler girmiştir. Birçok vatandaşın da evlerini satarak veya ipotek ettirerek opsiyon piyasasına girmesi, fiyatları çok yüksek seviyelere çıkarmıştır. Bunun sonucunda bazı kişiler fiyatların yeterince yükseldiğini düşünerek satışı geçmiştir. Bu durum çoğunluğun aynı düşünceyle satışı başlamasıyla adeta paniğe dönüşmüş ve fiyatlar çok düşmesine rağmen opsiyonlara alıcı bulunamamıştır. Bu olaylardan Hollanda ekonomisi çok zarar görmüştür. Hollanda'da 1637-1640 yılları arasında yaşanan söz konusu olaylardan, organize olamamış piyasalarda, yazıcının fiyatların aleyhine gelişmesi durumunda, yükümlülüğünü yerine getiremeyeceği olasılığının yüksek olduğu anlaşılmıştır. Hollanda'da yaşanan opsiyon krizi, aynı zamanda opsiyon takas kurumunun ve organize piyasanın önemini gösteren güzel bir örnektir.

ABD'de ilk opsiyon işlemi 1790'lı yıllarda tarımsal ürünler üzerine yapılmaya başlanmıştır. Daha sonraları ise hisse senetleri konu olmaya başlamıştır. Opsiyonların mal piyasalarında kullanımları eski olmasına karşın finansal piyasalarda kullanımları oldukça yenidir.

1973 yılı opsiyon piyasalarının gelişiminde bir dönüm noktası olmuştur. Bu yıl Chicago Ticaret Odası hisse senetleri üzerine yazılı opsiyon alım satımı yapmak üzere Chicago Opsiyon Borsası'nı açmıştır. Bu alandaki ilk endeks S&P 100 endeksidir. Chicago Opsiyon Borsası neredeyse anında başarılı olmuştur. Beş yıl içinde yatırımcılar, günde 10 milyonu aşkın hisseyi satın almak veya satmak için

opsiyon alışverişi yapmışlardır. Çok sayıda borsa da Chicago Opsiyon Borsası örneğini izlemiştir (Brealey ve diğer., 1997:670).

8.5. CAPS (FAİZ TAVAN) VE FLOORS (FAİZ TABAN) SÖZLEŞMELERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

İşletmelerin risk yönetiminde ve riski devretmede kullandığı temel türev ürünlerinden üretilen ve bu ürünlerin değişik bir şekilde uygulanmasından meydana gelen diğer türev ürünlerin kullanılması da hızla artmaktadır. Söz konusu bu yeni türev ürünler, daha çok organize piyasalarda işlem görmektedir (Karaca, 2007:66).

Piyasaların ihtiyaçları doğrultusunda opsiyon ve swap sözleşmelerinin değişik kullanım şekillerini kapsamına alan yeni türev ürünler, opsiyonlarla ilgili olanları faiz oranlarındaki değişikliğin neden olabileceği risklerden korunmak amacı ile geliştirilmiş Caps (Faiz Tavan) ve Floors (Faiz Taban) gibi finansal araçlardır (Akgüç, 1998:716-718).

Caps (Faiz Tavan) sözleşmeleri, ödenecek bir faiz borcuna sınırlama getirilmesi amacı ile 1984 yılından itibaren kullanılmaya başlamıştır. Tezgahüstü faiz opsiyon ürünü olan faiz tavanlarını (caps) satın alan taraf, bunu satan bankaya bir prim ödemek sureti ile mevcut değişken faizli bir borcunun ileriye yönelik faiz ödemelerine veya ileride alınması düşünülen bir kredinin faiz oranına bir üst sınır getirebilmektedir (Uzunoğlu, 2003:106).

Yeni türev ürünler; faiz oranındaki değişikliğin yaratabileceği zararlardan korunmak amacıyla geliştirilmiştir. Yöneticiler bu ürünlerden yararlanarak, kısa vadeli kaynaklarla finanse edilecek orta vadeli projeleri, faiz oranlarında meydana gelecek önemli artışların etkilerinden koruyabilirler (Öztürk, 2002:94-95).

9. RİSK VE FİNANSAL RİSK KAVRAMI

Bu bölümde türev ürünlerin ortaya çıkma nedenini oluşturan risk ve finansal risk kavramları üzerinde durulacaktır. Bu kavramların incelenmesi riskin türev ürünlerle olan bağlantısının ortaya konulmasında bize yardımcı olacaktır.

9.1. RİSK KAVRAMI

Risk kavramı kullanıldığı alan itibariyle farklı anlamlar içermektedir. Bu nedenle aşağıda risk kavramıyla ilgili çeşitli kaynaklardan farklı tanımlamalar ele alınmıştır.

Örneğin sigortacılık alanında risk; yitirme tehlikesinin varlığı, yitirme ihtimali, belirsizlik, gerçek sonucun beklenen sonuçtan farklı olması ihtimali, beklenen durumdan başka herhangi bir durumun ortaya çıkması olarak tanımlanırken, bankacılıkta risk; verilen bir kredinin veya girişilen bir taahhüdün tahsilinde ya da yerine getirilmesinde başarısızlık ihtimali anlamına gelmektedir (Parlakkaya, 2005:5).

Bir başka ifadeyle risk, bir olaydaki ya da durumdaki belirsizlik ile karşı karşıya kalmaktır (Kurun, 2005:3).

Genel anlamda risk, nesnel olarak belirlenebilen kaybetme olasılığıdır. Teorik olarak risk, beklenen değer ile gerçekleşen değer arasındaki hem olumlu hem de olumsuz sapmaları içermektedir. Ancak genellikle risk kavramı olumsuz sapmalar olarak algılanmaktadır (Sayılğan, 1996:324).

İşletmenin temel mali tablolarını oluşturan bilanço ve gelir tablosunu esas alarak riski, işletmenin varlıklarının değerinde ve beklenen getirisinde oluşabilecek azalmaya; borç ve faiz yükünde meydana gelebilecek artmaya neden olabilecek olumsuz sonuç yaratan mali olaylar olarak da tanımlayabiliriz (Örten ve Örten, 2001:15).

9.2. FİNANSAL RİSK KAVRAMI

1971 yılında Bretton Woods anlaşması bozulunca, dünya hızlı bir değişim sürecine girmiş, bu süreç içinde finans dünyası, özellikle büyük orandaki döviz kuru ve faiz oranı gibi finansal risklerle karşı karşıya kalmıştır. (Chambers, 2007:1).

Finans literatüründe risk, işletmenin finansal yönüyle ilgili planlanan veya beklenen herhangi bir durumun meydana gelmesinde ortaya çıkan sapma ihtimalidir. Örneğin sermaye bütçelemesinde risk; finansal yatırımın beklenen getirisinde olumsuz sapma ihtimalini ifade etmektedir (Parlakkaya, 2005:6).

Finansal risk, fiyatların dalgalanırılığı (volatility) karşısında firmaların ya da bireylerin aktif ya da pasif değerlerinin değişmesi olasılığıdır. Finansal riskler esas olarak her an izlenmesi, kontrol edilmesi ve etkilerinin ölçülmesi gereken türde risklerdir. (Akçaoğlu, 2002:5).

Risk unsurunun ortaya çıkması durumunda, şirkete olan maliyetini önceden görmek, bazı simülasyon modellerini dikkatle uygulamakla mümkündür. Bu bakımdan finansal riskler ve bu risklerin şirkete olan etkileri, finansal olmayan riskler ve etkilerine göre çok daha somutturlar ve o nispette de daha zarar verici özellikleri vardır. Finansal riskler iki uçtan kaynaklanır. Uçlardan biri, ticari faaliyetleri sebebiyle finansal bir bünye yaratıp taşıyan şirketin bu finansal yapısı içindedir, diğer uç ise şirketin kesinlikle kontrol edemediği, “dış dünyada” diğer bir ifadeyle finansal piyasalardadır (Çağdaş ve Gürsoy, 2003:56).

Piyasalarda artan belirsizlik hâli düzeyi ile ortaya çıkan finansal riskleri iki ana gruba ayırmak mümkündür. Bunlar; piyasa ya da sistematik risk ve firmaya özgü ya da sistematik olmayan risklerdir (Yıldız, 2006:24).

Sistematik risk, finansal piyasaların en üretken yatırım fırsatlarına etkin olarak para aktarmalarını mümkün kılan bilginin bozulmasına neden olacak ani, genellikle beklenmedik bir olayın vuku bulma olasılığıdır (Kayacan ve Gürbüz, 2001:6). Sistematik riskte taraflardan biri yükümlülüklerini yerine getirmez ya da getiremez durumdadır (Uzunoğlu, 2003:33).

Sistematik olmayan risk, firmanın ve/veya firmanın faaliyette bulunduğu endüstriye ait özelliklerin doğurduğu risktir. Sistematik olmayan riskler için yönetim

hataları, grevler, teknolojik gelişmeler, yeni buluşlar, tüketici tercihlerindeki değişimler, üretim süreçlerinde ortaya çıkan problemler, kullanılan teknolojinin eskimesi, rakip malların piyasada öne geçmesi, dağıtım kanalları ile ilgili problemler gibi pek çok örnek verilebilir. (Akgüç, 1998:867).

10. MUHESEBE SİSTEMİ UYGULAMA GENEL TEBLİĞİNE GÖRE TÜREV ÜRÜNLER

Muhasebe sistemi uygulama genel tebliğleri, 3568 sayılı Meslek Yasası bünyesinde yer almaktadır. İlki 1992 yılında yayımlanmıştır ve şu anda toplam 15 adet tebliğ bulunmaktadır. Bu tebliğler genel olarak Vergi Usul Kanunu ve son yıllarda adından sıkça bahsedilen Yeni Türk Lirası üzerindeki düzenlemeler ile ilgilidir.

Günümüze kadar yayımlanmış olan muhasebe sistemi uygulama genel tebliğleri incelendiğinde, türev ürünlere yönelik herhangi bir düzenleme görülmektedir. Bu konuyla ilgili herhangi bir düzenlemenin yapılmamış olması, türev ürünler ile ilgili muhasebe işlemleri yapılırken genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri doğrultusunda hareket edileceği anlamına gelmektedir.

Türev ürünlerin muhasebeleştirilmesinde kullanılan bazı hesap numaraları kaydı yapan kişiye göre farklılık gösterebilmektedir. Bu özellikle nazım hesaplarda ortaya çıkmaktadır. Örneğin opsiyon sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde bir kitapta⁹ 924 OPSİYONDAN BORÇLAR adlı hesap kullanılırken, yine aynı işlem için bir diğer kitapta¹⁰ 967 OPSİYONDAN BORÇLAR adlı hesap kullanılmıştır. Yine bu kitapta gelecekteki bir süreci kapsayan bir tutar bugünden ödendiğinde 180

⁹ Örtten, R. ve Örtten, İ. (2001). *Türev Finansal Araçlar ve Muhasebe Uygulamaları*. Ankara: Gazi Kitabevi.

¹⁰ Parlakkaya, R. (2005). *Finansal Türev Ürünler ile Mali Risk Yönetimi ve Muhasebe Uygulamaları*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

GELECEK AYLARA AİT GİDERLER adlı hesaba kaydedilirken, diğerinde bu işlem 770 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ adlı hesaba kaydedilmiştir.

Muhasebe kayıtlarında bu tip farklılıkların olması, kayıtların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine ters düştüğü anlamına gelmemektedir. Burada tercih kaydı yapan kişinin inisiyatifine kalmıştır. Temelde amaç aynı sonuca ulaşmaktır.

11. TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARI 39 FİNANSAL ARAÇLAR: MUHASEBELEŞTİRME VE ÖLÇME STANDARDINA GÖRE TÜREV ÜRÜNLER

Dünyada türev ürünler ile ilgili standartlar geliştirmek için çalışma yapan kurumlar arasında, ABD’de Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (Financial Accounting Standards Board - FASB) ve Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (International Accounting Standards Committee - IASC) başta gelmektedir (Parlakkaya, 2005:166).

Bu kurumların oluşturmuş olduğu standartların diğer ülkeler tarafından da benimsenmesi o ülkelerin lehine olacaktır. Çünkü küreselleşen dünyada standartların olması uluslararası arenada anlaşılabilirliği ve diğer dünya ülkelerine uyum sağlamayı kolaylaştırmaktadır.

Türev ürünlerin finansal tablolarda sunumu ve uygulanan finansal korunma (hedging) işlemlerinin sonuçlarının finansal raporlara yansıtılmasını düzenleyen 39 nolu uluslararası muhasebe standardı (IAS 39), diğer muhasebe standartları ile birlikte 2005 yılından itibaren Avrupa Birliği üye ülkeleri tarafından da uygulanması gerekmektedir (Tenker, 2005:286).

Türkiye de bu kurumların oluşturmuş olduğu standartları benimsemiş ve bunu Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) adı altında yayımlamıştır. Günümüz koşullarına göre değişiklik gösteren bazı standartlar uluslararası bir uyum çerçevesinde yeniden düzenlenerek kamuoyuna sunulmaktadır.

TMS 39'un amacı; finansal varlıkların, finansal borçların ve finansal olmayan kalemlerin alım veya satımına ilişkin sözleşmelerin muhasebeleştirme ve ölçülmesine yönelik ilkeleri belirlemektir¹¹.

Sonuç olarak, finansal türev ürünlerinin kullanımı giderek daha yaygınlaşmaktadır. Yüksek oranda risk taşıyan bu işlemlerin bilanço ve gelir tablolarında kamuya açıklanması gerekmektedir. Nitekim, Türkiye Muhasebe Standardı 39, bu gereksinmeden hareketle bu finansal araçların nasıl değerlendirileceğini ve mali tablolarda nasıl açıklanacağını kurallara bağlamıştır (Tenker, 2005:294).

¹¹ (http://www.alomaliye.com/kasim_06/tms_41_eki.pdf Erişim Tarihi: 24.11.2009)

İKİNCİ BÖLÜM

TMS/TFRS BAĞLAMINDA TÜREV ÜRÜNLER

VE

MUHASEBE SİSTEMATIĞI

1. FORWARD SÖZLEŞMELERİ

Aşağıda türev ürünlerin bir çeşidi olan forward sözleşmelerinin genel bilgileri, özellikleri ve muhasebe kayıtları incelenecektir.

1.1. FORWARD SÖZLEŞMELERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Forward sözleşmeleri, belirli bir varlığın (emtia, döviz, menkul kıymet, altın gibi...) önceden belirlenmiş bir fiyat ve miktar üzerinden gelecekteki bir tarihte alımı veya satımını öngören sözleşmelerdir. Bu sözleşmelerde, alım-satıma konu olan varlığın fiyatı, miktarı, özellikleri, teslim yeri, ödeme tarihi ve diğer özel şartlar taraflar arasında kararlaştırılır. Bu nedenle, her forward sözleşmesi tamamen tarafların iradeleri doğrultusunda oluşan özel bir sözleşmedir. Dolayısıyla forward sözleşmelerinde önceden belirlenmiş bir standart söz konusu değildir. Ayrıca forward sözleşmeleri aktif bir borsada işlem görmediklerinden ikinci el piyasaları da bulunmamaktadır (Koç, 1999:69).

Bir başka tanıma göre, forward tabanlı sözleşmeler; sözleşmeye konu olan taraflardan birine sözleşmeye konu olan döviz, faiz, ticari mal vb. bir finansal varlığı sözleşmede belirlenen gelecek bir tarihte ve belirli bir fiyattan satın alma ve diğer tarafa da satma mecburiyeti yükleyen anlaşmalardır. Bir forward sözleşme ikili bir anlaşma niteliği taşıdığından, söz konusu sözleşmeden doğan pozisyonu kapatmak için sözleşmenin iptali gereklidir. Karşı tarafla yapılacak başka bir ters sözleşme, her iki tarafın kredi riskinin alınmasından ötürü ilk sözleşmeyi kapatmış sayılmaz, yeni taraflardan her ikisinin de ödeyemezlik durumuna düşme riski devam eder. Forward sözleşmelerine konu olacak mal ve niteliklerin, teslim zamanı ve yeri üzerine herhangi bir standardizasyon yoktur. Sözleşmeye konu olacak ürün, dövizden petrole, tahıl ürünlerine, metalojik ürünlere kadar ekonomik değer ifade eden her türlü ürün olabilir. Çünkü forward sözleşmeler önceden belirlenmiş standart sözleşmeler olmadığından, genellikle tezgah üstü (OTC-Over The Counter) işlem görmektedir. Vade ise spot vadeden (işlemin yapıldığı gün) itibaren istenilen uzunlukta olabilir. Genellikle 30, 60, 90 gün veya 3, 6, 9, 12 ay olabilmektedir (Delikanlı, 1998:115).

Forward sözleşmeleri sabit ve seçenekli forward sözleşmeleri olmak üzere iki şekilde yapılabilir. Forward sözleşmeleri belirli bir tarihte sonuçlandırılırsa bu tür sözleşmelere sabit forward sözleşmeleri denir. Sabit forward sözleşmeleri ile değişim belli bir tarihte gerçekleştirilir. Forward sözleşmelerinde taraflar değişimin tarihi konusunda belirli bir zaman aralığı öngörebilirler. İşte sözleşmenin uygulanacağı zamanın iki tarih arasında olduğu sözleşmelere, seçenekli forward sözleşmeleri denilmektedir (Ceylan, 1998:254).

1.2. FORWARD SÖZLEŞMELERİNİN ÖZELLİKLERİ

Forward sözleşmelerin temel özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Redhead, 1998:45):

- Forward işlemler, merkezi bir pazaryeri olmayan ve bankalarla müşterileri veya brokerlar arasında yapılan işlemlerdir. Taraflar, uydu haberleşme kanallarıyla sürekli bir iletişim halindedirler. Ülke olarak,

ödemeler, sınır ötesi fiziki mal veya döviz gönderilmesi ile yapılmaz. Bunun yerine, işlemler, ilgili ülkelerdeki banka hesaplarına borç ve alacak kayıtlarının düşülmesi ile yapılır.

- Forward sözleşmeler, standart sözleşmeler değildirler. Sözleşme tarafları birbirlerini çok iyi tanıyan ve birbirlerine güvenen kişilerdir. Çünkü sözleşmenin yerine getirilmesi, tarafların iyi niyetine bağlıdır. Bu nedenle, forward sözleşmeler üçüncü kişilere devredilemez. Bunun sonucu olarak, forward sözleşmelerin ikincil piyasası yoktur.
- Forward sözleşmeler, standart sözleşmeler olmadıklarından, taraflar sözleşme ile ilgili tüm ayrıntıları serbestçe belirleyebilirler. Anlaşmayı yapan her iki taraf, sözleşmenin şartlarını pazarlık yoluyla belirler.
- Forward sözleşmelerde işlemin yapılabilmesi için aracıya gerek yoktur. Bu nedenle aracı kuruluşlara komisyon ödemesi yapılmaz.
- Forward sözleşmelerde, sözleşmenin gerçekleşme anına kadar, tarafların birbirlerine ödeme yapmaları söz konusu değildir.
- Sözleşmede önceden belirlenen ileri bir tarihte, alımı veya satımı yapılacak varlığın miktarı belirtilir. Sözleşmede teslim yeri belirtilir. Sözleşmede teslim fiyatı belirtilir.

1.3. FORWARD SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Forward sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesine yönelik iki yaklaşım söz konusudur. Bunlardan biri forward sözleşmelerini bilanço dışında tutmak, diğeri de forward sözleşmeyi bilançoya dahil etmektir (Elitaş ve diğ., 2009:37).

1.3.1. Forward Sözleşmelerini Bilanço Dışında Bırakmak

Bu yaklaşıma göre forward sözleşmeler, sözleşmeye taraf olanları sözleşmede belirtilen vade sonunda belirli bir varlığı belirli bir fiyattan satın alma veya satmakla zorunlu tutan anlaşmalar olduğu kabul edilir. Bu yaklaşıma göre forward sözleşmeler genel ilke olarak bilanço dışında tutulmalıdır ve **Nazım Hesap**'larda iz bedeliyle muhasebeleştirilmelidir (Parlakkaya, 1999:131).

Forward sözleşmelerinin bilanço dışında tutulmasını benimseyen yaklaşımın savunucuları, sözleşmede belirtilen anaparanın varsayımsal olduğunu, bu nedenle gerçek anlamda bir borç alacak ilişkisi olmadığını, bundan dolayı da nazım hesapların kullanılmasını belirtirler. Ayrıca, bu tür sözleşmelerin ısmarlama yapıldığında takas edilmesinin mümkün olmadığını, ciro edilemediğini, ciro edilemediği için de bir piyasasının oluşmayacağını, forward sözleşmesine ilişkin kesin kazanç ve kaybın ancak vade sonunda ortaya çıkabileceğini belirterek, sözleşme süresi boyunca düzeltme işlemi yapılmayacağını ifade etmektedirler. Hatta bu tür sözleşmeler için "kumar oynamaktan farklı değildir" ifadesi kullanılmaktadır (Tenker, 1999:367).

Örnek: KLM işletmesi çikolata üretmektedir. Fındık fiyatlarının gelecek 6 ay içinde artacağını tahmin etmektedir. Fiyatlar arttığında çikolata fiyatlarını sabit tutup rakiplerine karşı üstünlük sağlamak istemektedir. Bu nedenle gelecekte alacağı fındığın fiyatını şimdiden garantilemeyi amaçlamaktadır. Kendisine fındık satışında bulunan bir fabrikayla anlaşarak 30 Haziran 2010'da 1 kg fındığın fiyatını 4,50 TL üzerinden garantilemek istemektedir. 20 ton üzerinden yapılan sözleşmenin yapıldığı gün (15 Aralık 2009) 1 kg fındık = 4,20 TL'dir. 30 Haziran 2010'da fındık teslim alınmıştır, fındığın kg piyasa fiyatı 4,70 TL'dir.

Forward sözleşmelerinin bilanço dışında tutulmasını benimseyen yaklaşıma göre bu işleme ilişkin muhasebe kaydı şöyle olacaktır:

15.12.2009		
956 FORWARD'DAN BORÇLULAR NAZIM HS.		90.000
	957 FORWARD'DAN ALACAKLILAR NAZIM HS.	90.000
$20 \text{ TON} \times 1.000 \text{ KG} = 20.000 \text{ KG}$	/	
$20.000 \text{ KG} \times 4,50 \text{ TL} = 90.000 \text{ TL/KG}$		

Muhasebe kaydından da anlaşılacağı gibi forward sözleşmesinin konusu olan 20 ton fındığın sözleşme tarihindeki sözleşme fiyatı üzerinden nazım hesaplara kayıt yapılmış ve söz konusu sözleşme, bilanço dışında tutulmuştur. Sözleşme konusu olan malın teslim tarihinde, normal mal alış kaydı yapılacaktır.

Yapılan bu sözleşme sonucunda KLM işletmesi malın teslim alındığı 30 Haziran 2010 tarihindeki 4,70 TL olan fındık fiyatını önceden sözleşme yaparak 4,50 TL'ye sabitlemiştir. Bu durumda $0,20 \text{ TL} \times 20.000 \text{ KG} = 4.000 \text{ TL}$ kârı olmuştur. Yani 4.000 TL'lik fiyat artışından korunmuştur. Fakat bu her zaman firmalar için olumlu sonuç doğurmayabilir. Malın teslim tarihinde fındık fiyatı sözleşmede belirlenen fiyattan daha düşük de olabilir. Öyle bir durumda da firma zarar edecektir.

Bu şekilde yapılan sözleşmelerden olumlu sonuçlar alabilmek, işletmelerin ileriye dönük görüşleriyle doğru orantılıdır. İşletmeler bu yöntemle ayrıca riskten de korunmuş olacaktırlar.

1.3.2. Forward Sözleşmelerini Bilançoya Dahil Etmek

Forward sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesindeki ikinci yaklaşım, bu sözleşmeleri bilançoya dahil etmektir. Bu yaklaşıma göre forward sözleşmeler bir satın alma hakkı (varlık) ve bir bedel ödeme yükümlülüğü (borç) olarak kayıtlara alınabilmelidir. Sözleşme konusu enstrümanın piyasa değerindeki değişimler de finansal raporlarda dipnot olarak açıklanmalıdır. Dönem içinde meydana gelen fiyat değişimleri dikkate alınmamalıdır. Fakat piyasa fiyatında önemli düşüşler söz konusu olursa ya da düşüşler bekleniyorsa muhtemel zararlar için ihtiyatlılık kavramı gereği karşılık ayrılmalıdır. Vade sonunda ortaya çıkan kesin kâr veya zarara göre karşılığın iptal kaydı yapılabilir (Kaygusuz, 1998:35-36).

2. FUTURES SÖZLEŞMELERİ

Bu kısımda türev ürün çeşidi olan futures sözleşmeleri üzerinde durulacaktır. Bu sözleşmelerle ilgili genel bilgiler, özellikler ve muhasebe kayıtları aşağıda yer almaktadır.

2.1. FUTURES SÖZLEŞMELERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Futures sözleşmeler, forward sözleşmeler ile aynı amacı ve özellikleri taşımakla birlikte onların standart hale getirilmiş şeklidir. Futures sözleşmesi, ileri bir tarihte, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte ekonomik veya finansal göstergeyi, sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni veya dövizini alma veya satma yükümlülüğünü getiren sözleşmedir. Futures sözleşmesinde alım satıma konu mal ve finansal aracın niteliği, miktarı, süresi ve teslim yeri standart olarak tanımlanmıştır¹².

Futures sözleşmeler, organize borsalarda satılmaktadır. Futures sözleşmeler, standart miktarda mal ve finansal varlık için yapılırlar. Bu sözleşmelerin alınıp satıldığı piyasaların performansını ve güvenilirliğini artırmak ve aynı zamanda tarafların futures sözleşmelerdeki hükümleri yerine getirmelerini garanti altına almak

¹² (www.vob.org.tr/VOBPortalTur/docs/turev_araclar_kilavuz.doc Erişim Tarihi:09.12.2009)

için takas merkezi (Clearing House) bulunmaktadır. Futures piyasaların işleyişini güvence altına almak için marjin adı verilen nakit depozitin aracı kurumlara yatırılması gerekmektedir. Bu durum futures anlaşması alan ve satan tarafa mali yük getirmekle birlikte tarafların yükümlülüklerini yerine getirmeme durumlarını ortadan kaldırmıştır (Alpan, 1999:3).

Futures sözleşmelerde alıcı ve satıcı olmak üzere iki taraf söz konusudur. Çoğunlukla satıcı kısa pozisyon sahibi, alıcı da uzun pozisyon sahibi olarak bilinir. Futures sözleşmeler, kauçuk, pamuk, kakao, bakır gibi fiziksel emtialara bağlı olabilirler. Bunun yanı sıra devlet tahvili, hazine bonosu ve senedi, hisse senetleri, tahviller, banka sertifikaları gibi finansal varlıklar için de işlem görebilirler (Chambers, 2007:7).

2.2. FUTURES SÖZLEŞMELERİNİN ÖZELLİKLERİ

Futures sözleşmelerin temel özellikleri aşağıdaki gibi açıklanabilir (Alpan, 1999:9-17):

- Futures sözleşmeler uluslararası borsalarda satılır. Bankalarla müşteri arasında gerçekleştirilen tezgah üstü (Over The Counter) vadeli (forward) döviz ve faiz anlaşmalarının aksine, futures piyasaları belli başlı bazı organize “futures” borsalarından meydana gelmiştir.
- Futures sözleşmelerde kontrat boyutu sabitlenmiştir. Futures sözleşmeler standart miktarda ürün üzerine yapılırlar.
- Futures sözleşmelerin teslim tarihleri de standarttır. Örneğin LIFFE¹³, de döviz futures sözleşmeleri Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında teslimleri için olup, vadeler teslim aylarının üçüncü çarşambasında dolmaktadır. Farklı futures borsaları, futures sözleşmelerin farklı teslim aylarında yapılmasına neden olmuştur.

¹³ LIFFE, Londra Uluslararası Finansal Vadeli İşlemler ve Opsiyonlar Borsası'nın kısaltmasıdır. (<http://www.afb.com.kw/tr/node/1752> Erişim Tarihi:13.12.2009)

- Futures sözleşmelerde yatırılması gereken depozit miktarı günlük olarak belirlenmektedir. Futures piyasasında alım satım yapabilmek için toplam anlaşma değerinin belli bir yüzdesi olarak belirlenmiş para başlangıç marjini olarak yatırılmalıdır. Güvence parası olarak değerlendirilen başlangıç marjin, nakit yatırılabilceği gibi, bir menkul değer (hazine bonosu) de olabilmektedir.
- Futures sözleşmelerinde maksimum günlük fiyat değışikliği sınırı bulunmaktadır. Yeniden değerleme yoluyla traderlerin¹⁴ çok fazla kayıplara uğramalarını önlemek amacıyla gelecek piyasalarında futures anlaşmalarına maksimum günlük fiyat değışikliği sınırı getirilmiştir.
- Gün içinde futures sözleşmelerinin alım-satımının mantıklı fiyat aralıkları içinde yapılması için minimum fiyat değışikliği sınırlaması da getirilmektedir. Futures sözleşmenin fiyatında izin verilen en küçük fiyat değışikliklerine “tik” (tick) adı verilmektedir.
- Futures piyasalarında pozisyon tutan biri bu pozisyonu vade sonuna kadar bekletmek zorunda değildir. Zaman içinde, aynı tarihli ve aynı sayıda (farklı fiyatlı olabilir) futures sözleşmesi üzerinden bir karşıt ticarete giderse pozisyonu kapanmış olur.
- Futures piyasaların çalışmasını Takas Merkezi (Clearing House) garanti etmektedir. Futures piyasalarda tarafların sözleşmeyi yerine getirmemeleri riskini takas merkezleri üstlenmiştir.
- Futures sözleşmelerin maliyetinin bulunmasında en yaygın olarak kullanılan yaklaşım taşıma maliyeti modelidir. Bu modele göre bir malın gelecekteki fiyatı, spot fiyatın bugünkü değerine, malın elde edilmesi ve kullanılacağı güne kadar saklanması için gerekli masrafların eklenmesi ile bulunabilir.

¹⁴ Trader; tüccar, tacir, tecimen ve borsa simsarı gibi anlamlara gelmektedir.(<http://sozluk.bilgiportal.com/sozluk/trader> Erişim Tarihi:13.12.2009)

2.3. FUTURES SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Futures sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde alıcı açısından borsa üyelik aidatının ödenmesi, aracı kurum komisyonunun ödenmesi, ön teminatın (başlangıç marjı) ödenmesi, alış veya satış sözleşmesinin satın alınması, günlük hesaplamaların (hesap mutabakatının) gerçekleştirilmesi, sözleşme konusu yükümlülüğün vade sonunda yerine getirilmesi, ön teminatın geri alınması, alış veya satış sözleşmesine ait kaydın iptal edilmesi, futures sözleşmeleriyle ilgili diğer mali olaylara ait kayıtlar gibi işlemler yapılabilmektedir (Elitaş ve diğer.,2009:39).

İşletme, bir aracı kurumla gelecek sözleşmesi düzenler ise aracı kuruma başlangıç marjı olarak sözleşme değerinin belli bir yüzdesini yatırır. (Eğer işletmenin borsada koltuğu var ise, yani borsada üye ise, aracı kurum yerine doğrudan işlem yapar ve marjın ödenmesini takas odasına yapar). Marjın tutarı işlemin kayıtlarına aktif olarak yansır. Futures sözleşmeleri bilanço dışı hesaplar olarak tanımlandığı için alınan ya da satılan futures sözleşmeleri, düzenlendiği gün nazım hesaplara kaydedilmelidir (Kaygusuz, 1998:58).

Örnek: Ayakkabı üretimi konusunda faaliyet gösteren K firması, deri fiyatlarının yükseleceğini tahmin etmekte olup, 6 aylık deri futures sözleşme satın almak istemektedir.

Borsa üyelik aidatını daha önce ödeyerek gerekli muhasebe kayıtlarını yapmış olan bu firma, Z Aracı Kurumuna başvurarak futures işlemi için gerekli olan 500 TL komisyon ve 250 TL başlangıç teminatını peşin olarak ödemiştir.

Aracı kurum, K firmasından aldığı emir doğrultusunda bir adet 6 ay vadeli deri futures sözleşmesini 25.000 TL'den satın almış ve durumu K firmasına bildirmiştir. Ayrıca satılan mamulün maliyeti 17.500 TL olarak belirlenmiştir.

Deri futures sözleşmesinin 6 aylık ortalama fiyat değişimleri şöyle olmuştur¹⁵:

¹⁵ Sözleşme fiyat değişiklikleri günlük olarak belli olmakta ve kar zararlar ile ilgili olarak günlük mutabakat sağlanmaktadır. Tekrarı önlemek ve kolay anlaşılmasını sağlamak amacıyla örnekte aylık ortalama fiyatlar esas alınmıştır.

T ₀ Ayı	T ₁ Ayı	T ₂ Ayı	T ₃ Ayı	T ₄ Ayı	T ₅ Ayı	T ₆ Ayı
25.000	27.000	30.000	26.000	23.000	24.000	22.000

Muhasebe kayıtlarının günlük olarak yapılması daha anlamlıdır. İşlemleri tekrarlamamak amacıyla örnekte aylık kayıtlama yapılması öngörülmüştür. K firması futures işleminden ortaya çıkan kârı veya zararı aylık olarak kayda alacaktır.

Futures Sözleşme Alıcısının Kaydı

<u>126 VERİLEN DEPOZİTO VE TEMİNATLAR HS.</u>	/	<u>250</u>	
	100 KASA HESABI		250
<u>Başlangıç teminatının yatırılması</u>	/	<u>500</u>	
<u>653 KOMİSYON GİDERLERİ HESABI</u>			500
	100 KASA HESABI		500
<u>Alış komisyonunun ödeme kaydı</u>	/	<u>25.000</u>	
<u>956 FUTURES İŞL.BORÇLULAR NAZIM HS.</u>			25.000
	957 FUTURES İŞL.ALACAKLILAR NAZIM HS.		25.000
<u>127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HESABI</u>	/	<u>2.000</u>	
	380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI		2.000
<u>Kontrat fiyatındaki 2.000 TL'lik artışın kaydı (T1 ayı)</u>	/	<u>3.000</u>	
<u>127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HESABI</u>			3.000
	380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI		3.000
<u>Kontrat fiyatındaki 3.000 TL'lik artışın kaydı (T2 ayı)</u>	/	<u>4.000</u>	
<u>180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HS.</u>			4.000
	329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HESABI		4.000
<u>Kontrat fiyatındaki 4.000 TL'lik azalışın kaydı (T3 ayı)</u>	/	<u>3.000</u>	
<u>180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HS.</u>			3.000
	329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HESABI		3.000
<u>Kontrat fiyatındaki 3.000 TL'lik azalışın kaydı (T4 ayı)</u>	/	<u>1.000</u>	
<u>127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HESABI</u>			1.000
	380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI		1.000
<u>Kontrat fiyatındaki 1.000 TL'lik artışın kaydı (T5 ayı)</u>	/	<u>2.000</u>	
<u>180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HS.</u>			2.000
	329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HESABI		2.000
<u>Kontrat fiyatındaki 2.000 TL'lik azalışın kaydı (T6 ayı)</u>	/	<u>2.000</u>	

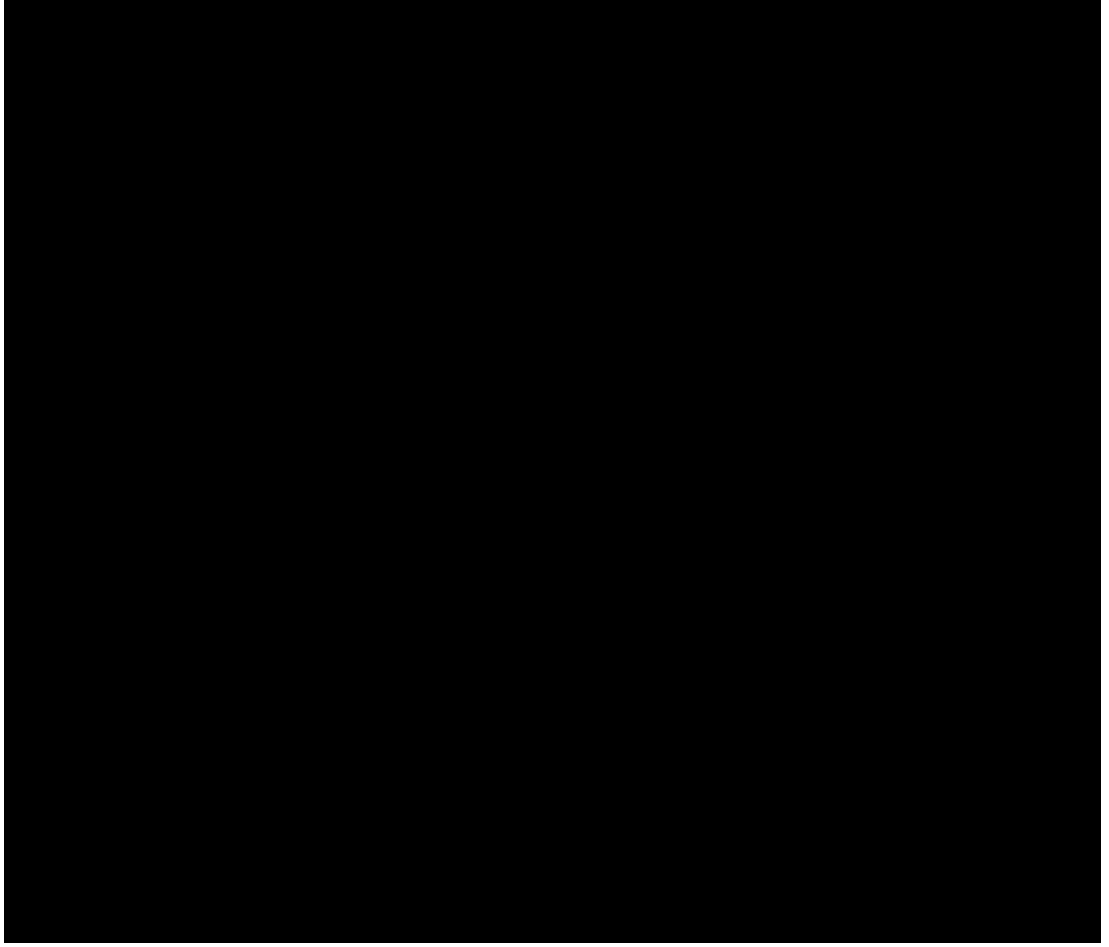
Yukarıdaki kayıtların ilki K firmasının başlangıç teminatını ödemesi işlemini, ikincisi 500 TL olan komisyonun ödenmesi işlemini göstermektedir. Üçüncü kayıt, 25.000 TL değerindeki sözleşmenin nazım hesaplarda kayda alınmasını ifade etmektedir. Dördüncü kayıt; T₀ ve T₁ ayı arasındaki 2.000 TL'lik artışın (27.000 TL-25.000 TL) kayda alınmasını, beşinci kayıt; T₁ ve T₂ ayı arasındaki 3.000 TL'lik artışın (30.000 TL-27.000 TL) kayda alınmasını, altıncı kayıt; T₂ ve T₃ ayı arasındaki 4.000 TL'lik azalışın (26.000 TL-30.000 TL) kaydını, yedinci kayıt; T₃ ve T₄ ayı arasındaki 3.000 TL'lik azalışın (23.000 TL-26.000 TL) kaydını, sekizinci kayıt; T₄ ve T₅ ayı arasındaki 1.000 TL'lik artışın (24.000 TL-23.000 TL) kaydını, dokuzuncu kayıt ise; T₅ ve T₆ ayı arasındaki 2.000 TL'lik azalışın (22.000 TL-24.000TL) kaydını temsil etmektedir.

Vade sonunda derinin teslim alınması ve kâr zararın tespit edilmesine yönelik kayıtlar ise şöyle olacaktır:

380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI	/		6.000
659 DİĞER OLG. GİDER VE ZARARLAR HESABI			3.000
		180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HESABI	9.000
<i>Kar-Zarar Tespitine yönelik kayıt</i>	/		
957 FUTURES İŞL.ALACAKLILAR NAZIM HS.			25.000
		956 FUTURES İŞL.BORÇLULAR NAZIM HS.	25.000
<i>Nazım hesaplara alınan sözleşme kaydının iptali</i>	/		
150 İLK MADDE VE MALZEME STOKLARI HS.			25.000
191 İNDİRİLECEK KDV HESABI			4.500
		100 KASA HESABI	29.500
<i>Sözleşmesi yapılan derinin teslim alınması</i>	/		

Yukarıdaki ilk kayıt 6 ay boyunca K firmasının kâr-zarar bakımından ne durumda olduğunu göstermektedir. Bu durumda firma 3.000 TL'lik zarar etmiştir. 25.000 TL'den satın alınmış deri futures sözleşmesinin değeri vade sonunda 22.000 TL'ye düşmüştür. Zarar aradaki bu farktan kaynaklanmaktadır. İkinci kayıt, nazım hesaplarda kayda alınan sözleşme kaydının iptalini göstermektedir. Çünkü artık sözleşmenin vadesi dolmuştur ve nazım hesaplardaki kaydın kapatılması gerekmektedir. Üçüncü kayıt ise, sözleşmesi yapılan derinin teslim alınmasını temsil etmektedir. Ayrıca teslim alınması sırasında bir de KDV (Katma Değer Vergisi) tutarı ödenmiştir. Bu tutar bu örnekte %18 olarak belirlenmiştir.

Futures Sözleşme Satıcısının Kaydı



Yukarıdaki bu kayıtlar satıcının yapması gereken muhasebe kayıtlarını göstermektedir. Birinci kayıt, 25.000 TL değerindeki sözleşmenin nazım hesaplarda kayda alınması işlemini ifade etmektedir.

İkinci kayıt; T_0 ve T_1 ayı arasındaki 2.000 TL'lik artışın (27.000 TL-25.000 TL) kayda alınmasını, üçüncü kayıt; T_1 ve T_2 ayı arasındaki 3.000 TL'lik artışın (30.000 TL-27.000 TL) kayda alınmasını, dördüncü kayıt; T_2 ve T_3 ayı arasındaki 4.000 TL'lik azalışın (26.000 TL-30.000 TL) kayda alınmasını, beşinci kayıt; T_3 ve T_4 ayı arasındaki 3.000 TL'lik azalışın (23.000 TL-26.000 TL) kaydını, altıncı kayıt; T_4 ve T_5 ayı arasındaki 1.000 TL'lik artışın (24.000 TL-23.000 TL) kaydını, yedinci kayıt ise; T_5 ve T_6 ayı arasındaki 2.000 TL'lik azalışın (22.000 TL-24.000TL) kaydını temsil etmektedir.

Vade sonunda derinin teslim edilmesi ve kâr zararın tespit edilmesine yönelik kayıtlar şöyle olacaktır:

<u>329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HESABI</u>	/	<u>127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HESABI</u>	6.000	
100 KASA HESABI			3.000	9.000
<i>Altk. ve brçlrn. mahsup edilmesi ve kalan alacağın tahsili</i>	/	<u>180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HESABI</u>		6.000
<u>380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI</u>		649 DİĞER OLAĞAN GELİR VE KARLAR HESABI	9.000	3.000
<i>Gelecek aylara ait gider ve gelirlerin kapatılması ve farkın kar veya zarara alınması</i>	/	<u>957 FUTURES İŞL. ALACAKLILAR HS.</u>	25.000	
		956 FUTURES İŞL.BORÇLULAR HS.		25.000
<i>Sözleşmenin sona ermesi ve nazım hesap kaydının iptali</i>	/	<u>100 KASA HESABI</u>	29.500	
		600 YURT İÇİ SATIŞLAR HESABI		25.000
		391 HESAPLANAN KDV HESABI		4.500
<i>Sözleşmesi yapılan derinin teslim edilmesi</i>	/	<u>620 SATILAN MAMÜLLER MALİYETİ HS.</u>	17.500	
		152 MAMULLER HESABI		17.500
<i>Teslimi yapılan deri maliyetinin SMM'ye aktarılması</i>	/	<u></u>		

Buradaki ilk kayıt, satıcının alacak ve borçlarının mahsup edilmesini ve kalan alacağın tahsilini ifade etmektedir. İkinci kayıta, gelecek aylara ait gider ve gelirlerin kapatılması ve farkın kâr ya da zarara alınması işlemi yapılmıştır. Üçüncü kayıta da sözleşmenin vadesinin sona ermesi sebebiyle nazım hesaplar kapatılmıştır. Dördüncü kayıta ise, taraflar arasında sözleşmesi yapılan derinin teslim edilmesi ile ilgili işlemler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca KDV de bunun üzerine eklenmiştir (%18 üzerinden). Son kayıta, teslimi gerçekleşmiş olan derinin yukarıda belirtilen veri ışığında 620 SATILAN MAMÜLÜN MALİYETİ adlı hesaba aktarımı gösterilmiştir.

Görüldüğü gibi futures sözleşme alıcısının ve satıcısının kayıtları genel olarak benzer niteliklere sahiptir. Ancak dikkat edilmesi gereken nokta artışların ve azalışların her iki taraf için de farklı anlamlar ifade ediyor olmasıdır. Alıcı için fiyatlardaki artış 127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR adlı hesaba kaydedilirken, satıcı için 180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER adlı hesaba kaydedilmektedir. Yine aynı şekilde fiyatlardaki azalış alıcı için 180 GELECEK AYLARA AİT

GİDERLER adlı hesaba kaydedilirken, satıcı için 127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR adlı hesaba kaydedilmektedir.

Anlaşıldığı üzere, fiyat artışı alıcının lehine bir durum iken, satıcı için aleyhte bir durumdur. Fiyat azalışı da alıcı için aleyhte bir durum iken, satıcı için lehte bir durum teşkil etmektedir. Çünkü alıcı sözleşmede belirlediği fiyatın vade sonunda daha yüksek bir fiyata ulaşmasını durumunda doğru bir işlem yapmış olur. Eğer sözleşmenin vade sonu fiyatı belirlenen fiyattan düşük ise, alıcı zarar etmiş olacaktır. Satıcı için ise durum tam tersidir. Vade sonundaki fiyatın sözleşmede belirlenen fiyattan düşük olması satıcı için kâr anlamına, yüksek olması durumunda ise aradaki fark satıcı tarafından karşılandığı için zarar anlamına gelmektedir.

Bu örnekte bilindiği gibi sözleşmede belirlenen fiyat 25.000 TL'dir. Vade sonundaki fiyat ise 22.000 TL'dir. Bu durumda alıcı 3.000 TL zarar, satıcı ise 3.000 TL kâr elde etmiştir.

3.SWAP SÖZLEŞMELERİ

Bu kısımda swap sözleşmeler ile ilgili genel bilgiler, özellikler ve muhasebe kayıtları incelenecektir.

3.1. SWAP SÖZLEŞMELERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Swap işlemi, iki tarafın birbirlerine belirli periyotlarla ödeme taahhütlerini içeren bir sözleşmedir. Sözleşmenin asli unsurları arasında, el değiştirecek para birimi veya birimlerinin tanımı, her bir para birimine uygulanacak sabit veya değişken faiz oranı ve ödeme zamanları sayılabilir. Swap sözleşmeleri bir borçlanma veya yatırım yöntemi olmayıp sadece mevcut borçların veya yatırımların nakit akımlarını değiştirmeye yarayan finansal araçlardır (Dönmez ve diğer., 2002:156).

Swap sözleşmeleri, tezgah üstü ve organize borsalar dışında işlem gören finansal türevlerdir. Bu sözleşmeler, başlangıçta merkez bankaları tarafından

yapılırken, günümüzde ticaret bankaları, çok uluslu işletmeler ve resmi kuruluşlar tarafından da yapılmaktadırlar (Ceylan ve Korkmaz, 2000:382).

Swap sözleşmeler çoğunlukla bir spot ve bir forward işlemin aynı anda yapılması ile gerçekleşir. Ancak bir swap işlemi vadeleri farklı iki forward işlemi de içerebilmektedir. Bu tür swap işlemlerine swap-swap veya forward against forward adı verilir. Bu tür swap işlemlerinde iki vadeli işlem söz konusu olmakla birlikte iki işlemin vadeleri farklıdır. Örneğin, satma sözleşmesinin vadesi 3 hafta, alım sözleşmesinin vadesi ise 3 aydır. Swap işlemi yapılmış olduğu taraflara göre de ikiye ayrılır. Spot ve vadeli işlem iki ayrı tarafla yapılmışsa buna engineered swap transaction, hem alım hem satım işleminin aynı tarafla yapılmasına ise pure swap adı verilir (Vural, 1998:35).

Swap işlemi temelde, farklı kuruluşların farklı mali piyasalardaki değişik kredi değerliliğine bağlı olarak farklı kredi şartları ile karşı karşıya kalmaları ve bu farklılıklardan swap işlemine taraf olanların yararına olacak şekilde istifade etmek için başvurulan bir finansal yöntemdir (Yıldız, 2006:95).

3.2. SWAP SÖZLEŞMELERİNİN ÖZELLİKLERİ

Swap sözleşmelerinin genel özellikleri aşağıda ifade edilmektedir¹⁶:

- Şirketler swap sayesinde risklerden korunma, kredi maliyetlerini düşürme veya varlık swap'ında olduğu gibi faiz gelirlerini yükseltme olanağını bulur.
- Swap bir kredi işlemidir. Yani swap anlaşmaları iki şirketi ve aracı bankayı yükümlülük altına koyan bir çeşit kredidir.
- Swap sözleşmelerinde, iki işlemin vadeleri farklı olmalıdır. Bu birisi peşinken, diğerinin vadeli olması veya her iki işlemin farklı vadeler için söz konusu olması demektir.

¹⁶ (<http://www.ingilizcefinans.com/?id=648&kid=3&sfl=1> Erişim Tarihi:14.12.2009)

- Para swaplarında değişken faiz oranı olarak USD libor kullanılması yaygın bir uygulamadır.
- Swap işlemlerinde, sabit oranlı faiz ödemeleri, değişken oranlı faiz ödemeleri ile, dolar cinsinden ödemeler diğer para birimleriyle olan ödemelerle ya da bir endeksin fiyatına bağlı olan ödemeler başka bir endeksin fiyatına bağlı ödemeler ile değiştirilir (Uyanık, 1997:88).
- Swap işleminin özü, alacakların bulunduğu finansal piyasadaki konumuna dayanarak bir tarafın diğer tarafa sağladığı görelî üstünlüğün arbitraj amacıyla değiştirilmesidir.
- Finansal piyasadaki konumu nedeniyle görelî maliyet üstünlüğüne sahip olan işletme swap sözleşmesi ile diğer işletmenin bu üstünlüğe ulaşabilmesine olanak sağlamaktadır.
- Swap sözleşmeleri bir borçlanma veya yatırım yöntemi olmayıp sadece mevcut borçların veya yatırımların nakit akımlarını değiştirmeye yarayan finansal araçlardır¹⁷.

3.3. SWAP SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Diğer türev ürünlerinde olduğu gibi swap sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde; swap sözleşmesine taraf olmanın amacı önem taşımaktadır. Swap sözleşmesinin riskten korunma veya spekülasyon amacıyla kullanılması durumlarına göre farklı muhasebe yöntemleri izlenecektir. Spekülatif amaçlı sözleşmelerde piyasa fiyatındaki değişmeden dolayı oluşan kazanç veya kayıpların cari dönemin sonuç hesaplarına yansıtılması gerekirken; riskten korunmak için yapılan işlemlerde ise, riskten korunma muhasebesi uygulanacaktır (Selvi, 2000:75).

Swap sözleşmeleri ile işletme değişik amaçları hedeflemektedir. Düşük maliyetli finansman bulmak, yüksek getirili varlıklar elde etmek, faiz ve döviz

¹⁷ (<http://www.cengiztitiz.com/vadeliislemler.htm> Erişim Tarihi:14.12.2009)

riskine karşı korunmak, kısa vadeli aktif/pasif yönetim stratejilerini tamamlamak, aracılık ücreti elde etmek ve spekülasyon yapmak bu amaçların başlıcalarıdır. Çok çeşitli swap işlem türleri olmasına rağmen her bir tür için uygulanan muhasebeleştirme politikası aynıdır. Daha önceki türev ürünlerin muhasebe esaslarında belirtilen muhasebe ilkeleri swap için de geçerlidir. Swap sözleşmelerinin opsiyon ve gelecek sözleşmelerinden farklı olarak kendine özgü bir niteliği vardır. Swap sözleşmesi kullanan işletme, maliyetlerinin bir kısmını diğer işletme ile swap eder. Bu sonuç olarak hem kâr ve zarar hesabının hem de bilançonun incelenmesini gerektirir (Kaygusuz, 1998:49).

Swap işlemlerine ait mali olayları şu şekilde özetlemek mümkündür (Dönmez ve diğer.,2002:159):

- Swap sözleşmesinin kayda alınması
- Yabancı paraların swapı (değiş tokuş edilmesi)
- Faiz giderlerinin tahakkuk ettirilmesi ve ödenmesi
- Faiz gelirlerinin tahakkuk ettirilmesi ve tahsili
- Swap konusu anaparaların iadesi
- Swap sözleşmesine ait kaydın iptal edilmesi
- Swap sözleşmesiyle ilgili diğer mali olayların kayda alınması.

Aşağıda para swapı uygulama örneği yapılmıştır. Yapılan uygulamadaki hesaplar tekdüzen muhasebe sisteminde yer alan hesaplar olup, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri göz önünde bulundurulmuştur.

Örnek:

E Firmasının 2 aylık ihracat programı şöyledir:

01.11.2009 tarihinde İspanya'ya 4.000 Avro

31.12.2009 tarihinde İngiltere'ye 5.000 USD

Bu firma 01.11.2009 tarihinde 4.000 Avro'luk ihracatı gerçekleştirmiş ve bedelini 15.11.2009 tarihinde tahsil etmiştir. İhracatın gerçekleşme ve bedelinin tahsil edilme tarihlerinde 1 Avro = 2,2000 TL'dir. İngiltere'ye yapmayı planladığı ihracatın

gerçekleştirilebilmesi için ilk madde ve malzeme ithalatı yapmak isteyen firma USD'ye ihtiyaç duymaktadır.

E firması 20.11.2009 tarihinde 1.000 USD'lik ihracat avansı vermiş ve 15.12.2009 tarihinde kalan borcunu nakden ödeyerek 2.000 USD'lik ilk madde malzemeyi teslim almıştır (avansın verildiği tarihte bir USD'nin TL kuru 1,4700 TL'dir. İlk madde ve malzemenin teslim alındığı tarihte 1,5000 TL'dir.)

E firması M firması ile 15.11.2009 tarihinde 31.12.2009 vadeli bir swap anlaşması imzalamıştır. Anlaşmaya göre E firması M firmasına 4.000 Avro verecek, M firmasından 5.986,396 USD alacak; Avro için %18, USD için %15 faiz oranı üzerinden faiz hesaplanacaktır.

E firması USD aldığı için USD olarak hesaplanan faizin TL karşılığını M firmasına, M firması ise almış olduğu Avro için hesaplanan Avro faizinin TL karşılığını E firmasına her ayın sonunda karşılıklı olarak ödeyeceklerdir.

E firması İngiltere'ye 5.000 USD'lik ihracatı 29.12.2009 tarihinde gerçekleştirmiştir ve ihracat bedeli 31.12.2009 tarihinde tahsil edilmiştir.

Mukaveledeki özel hükme göre vade sonunda anaparalar karşılıklı olarak iade edilecektir.

Aşağıda 01.11.2009 ile 31.12.2009 tarihleri arasında USD ve Avro kurlarının değeri verilmiştir. Ayrıca hesaplamalarda KDV oranı %15 olarak kabul edilmiştir.

30.11.2009 tarihinde 1\$ = 1,4800 TL, 1 Avro = 2,2100 TL'dir.

29.12.2009 tarihinde 1\$ = 1,4900 TL, 1 Avro = 2,2300 TL'dir.

31.12.2009 tarihinde 1\$ = 1,4900 TL, 1 Avro = 2,2300 TL'dir.

120 ALICILAR HESABI	01.11.2009	8.800	
	600 YURTIÇI SATIŞLAR HESABI		8.800
<i>4.000 Avro tutarındaki ihracatın kaydı (4.000x2.20 TL)</i>	15.11.2009	8.800	
100 KASA HESABI			8.800
	120 ALICILAR HESABI		8.800
<i>İhracat bedelinin tahsili (4.000x2.20 TL)</i>	15.11.2009	8.800	
966 SWAP İŞL.BORÇLULAR HESABI			8.800
	967 SWAP İŞL.ALACAKLILAR HESABI		8.800
<i>Swap sözleşmesinin nazım hesaplara kaydedilmesi</i>	15.11.2009	8.800	
100 KASA HESABI			8.800
100.03 USD Kasası (5.986,395 USD)			
	100 KASA HESABI		8.800
	100.04. Avro Kasası (4.000 Avro)		
<i>Swap sözleşmesi sonucu anaparanın değiştirilmesi</i>	20.11.2009	1.470	
159 VERİLEN SİPARİŞ AVANSLARI HESABI			1.470
	100 KASA HESABI		1.470
<i>İthalat için verilen sipariş avansının kaydı (1000\$x1.47 TL)</i>	15.12.2009	3.000	
150 İLK MADDE VE MALZEME HESABI		450	
191 İNDİRİLECEK KDV HESABI			
	159 VERİLEN SİPARİŞ AVANSLARI HESABI		1.470
	100 KASA HESABI		1.980
<i>İthal edilen i.m.m nin teslim alınması ve avans mahsubunun yap. sonucunda kalan kısmın ödenmesi</i>	30.11.2009	110,75	
780 FINANSMAN GİDERLERİ HESABI		16,61	
191 İNDİRİLECEK KDV HESABI			
	100 KASA HESABI		127,36
<i>Swap sözleşmesi gereğince USD'nin Kasım dönemi faiz giderinin ödenmesi 5.986,395 x (0.15/12) = 74,83 USD</i>	30.11.2009		
<i>74,83 USD x 1.48 TL = 110,75 TL</i>			
100 KASA HESABI		152,49	
	642 FAİZ GELİRLERİ HESABI		132,60
	391 HESAPLANAN KDV HESABI		19,89
<i>Swap sözleşmesi gereğince Avro'nun Kasım dönemi faiz gelirinin tahsil edilmesi 4.000 x (0.18/12) = 60 Avro</i>	29.12.2009		
<i>60 Avro x 2.21 TL = 132,60 TL</i>			
120 ALICILAR HESABI		7.450	
	601 YURTIÇI SATIŞLAR HESABI		7.450
<i>Mfirmasına yap. 5.000 USD tutarındaki ihracatın kaydı</i>	31.12.2009	7.450	
<i>5.000 USD x 1.49 TL = 7.450 TL</i>			
100 KASA HESABI			7.450
	120 ALICILAR HESABI		7.450
<i>Mfirmasına yapılan 5.000 USD'lik ihracatın tahsili</i>	31.12.2009	8.800	
<i>5.000 USD x 1.49 TL = 7.450 TL</i>			
100 KASA HESABI			8.800
100.04 Avro Kasası (4.000 Avro)			
	100 KASA HESABI		8.800
	100.03. USD Kasası (5.986,395 USD)		
<i>Swap sözleşmesi gereği anaparanın tadesi</i>	31.12.2009	111,50	
780 FINANSMAN GİDERLERİ		16,73	
191 İNDİRİLECEK KDV HESABI			
	100 KASA HESABI		128,23
<i>Swap sözleşmesi gereği ödenen USD'nin Aralık dönemi faiz gid. ödenmesi 5.986,395 x (0.15/12) = 74,83 USD</i>	31.12.2009		
<i>74,83 USD x 1.49 TL = 111,50 TL</i>			
100 KASA HESABI		153,87	
	642 FAİZ GELİRLERİ HESABI		133,80
	391 HESAPLANAN KDV HESABI		20,07
<i>Swap sözleşmesi gereğince Avro'nun Aralık dönemi faiz gelirinin tahsil edilmesi 4.000 x (0.18/12) = 60 Avro</i>	31.12.2009		
<i>60 Avro x 2.23 TL = 133,80 TL</i>			
967 SWAP İŞL.ALACAKLILAR HESABI		8.800	
	966 SWAP İŞL.BORÇLULAR HESABI		8.800
<i>Swap işleminin sona ermesi</i>	/		

Yukarıdaki ilk muhasebe kaydı, 4.000 Avro'luk ihracat bedelinin kaydı ile ilgilidir. O tarihteki Avro kuru 2,2000 TL olduğu için ilgili hesaplara (4.000 Avro x 2,2000 TL) 8.800 TL işlenmiştir. İkinci kayıt ise, yapılmış olan 4.000 Avro'luk ihracatın tahsili kaydını içermektedir. Bu tarihte de kur aynı olduğu için kasaya bu tahsilde 8.800 TL giriş olmuştur.

Üçüncü kayıta yapılmış olan swap sözleşmesinin nazım hesaplara alınması gösterilmiştir. Dördüncü kayıta ise, E ile M firmaları arasında yapılan swap sözleşmesi gereği anaparaların değişimi söz konusudur. E firması 4.000 Avro karşılığında M firmasından 5.986,395 Dolar almıştır. Bu tutar 15.11.2009 tarihindeki kur üzerinden hesaplanmıştır.

Beşinci kayıt, E firmasının vermiş olduğu ihracat avansını temsil etmektedir. 20.11.2009 tarihinde Dolar kuru 1,4700 TL olduğu için ödenecek tutar (1.000 USD x 1,4700 TL) 1.470 TL'dir. Altıncı kayıta, ithal edilen ilk madde malzemenin teslim alınması ve avans mahsubunun yapılarak kalan tutarın kasadan ödenmesi işlemi yapılmıştır. Malın teslim alındığı tarihte Dolar kuru 1,5000 TL'dir. Bu veri ışığında malın hesaplanan tutarı (2.000 USD x 1,5000 TL) 3.000 TL'dir. Ayrıca bu tutar üzerine %15 oranında KDV eklenmiştir (3.000 x %15 =450 TL). Bir önceki kayıta verilmiş olan sipariş avansı 1.470 TL olduğundan kasadan ödenecek tutar (3.450 TL – 1.470 TL) 1.980 TL'dir.

Yedinci kayıta, swap sözleşmesi gereği Dolar'ın Kasım dönemi faiz giderinin ödenmesi, sekizinci kayıta ise; yine sözleşme gereği Avro'nun Kasım dönemi faiz gelirinin tahsil edilmesi işlemleri yapılmıştır. Bu işlemlere yönelik hesaplamalar ilgili kayıtların açıklama kısmında mevcuttur.

Dokuzuncu kayıt, E firmasının İngiltere'ye yapmış olduğu 5.000 USD'lik ihracatın kaydını, onuncu kayıt ise; bu ihracatın 31.12.2009 tarihinde yapılmış olan tahsilini göstermektedir. Gerekli hesaplamalar kayıtlarda belirtilmiştir.

On birinci kayıt, swap sözleşmesi gereği zamanı geldiği için anaparaların iadesi işlemi ifade etmektedir.

On ikinci kayıt, swap sözleşmesi gereği Dolar'ın Aralık dönemi faiz giderinin ödenmesini, on üçüncü kayıt ise; sözleşme gereği Avro'nun Aralık dönemi faiz

gelirinin tahsil edilmesini göstermektedir. Son kayıt da swap sözleşmesinin sona ermesi nedeniyle tutarın nazım hesaplardan çıkarılması ile ilgilidir.

4. OPSİYON SÖZLEŞMELERİ

Opsiyon sözleşmeleri bu kısımda; opsiyon hakkında genel bilgiler, özellikler ve muhasebe kayıtları olarak ele alınacaktır.

4.1. OPSİYON SÖZLEŞMELERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Fiyatlara karşı bağımsızlık kazanmak ya da riskten arınmak her zaman en iyi çözümü oluşturmayabilmektedir. Değişkenlerin beklenen değerlerindeki sapmalar olumlu olabileceği kadar olumsuz da olabilmekte ve risk bertaraf etmeye çalışıldığında olumsuz sapmalar kadar olumlu sapmalar da ortadan kaldırılabilmektedir. İşte opsiyon olarak adlandırılan finansal araçlar bu olumsuz olabilecek gelişmelerden korunmak ancak olumlu olan gelişmelerden de yararlanabilme olanağı sağlayan yegane finansal araç türüdür. Riskleri ortadan kaldırmakla beraber onları yönetilebilir hale getiren en önemli araçlardır (Yıldız, 2006: 73).

Opsiyon, alıcı ve satıcı arasında yapılan bir anlaşmadır. Bu anlaşmayla, opsiyonu alan taraf, anlaşmada belirlenmiş olan fiyat üzerinden opsiyona konu olan varlığı anlaşma süresi içinde alma ya da satma hakkına sahiptir. Bu hakka sahip olabilmek için alıcı satıcıya prim öder. Bu prim opsiyon fiyatı olarak da adlandırılır. Diğer taraftan satıcı, opsiyon anlaşmasıyla, alıcı talep ettiğinde, önceden anlaşılan fiyat üzerinden varlığı satma ya da satınalma yükümlülüğü altındadır. Opsiyon işlemlerinde iki alım-satım işlemi vardır. Birincisi; opsiyon sözleşmesinin alım-satımıdır. İkincisi; opsiyon kullanılması durumunda opsiyona temel teşkil eden varlığın alım-satımıdır (Karatepe, 2000:73).

Sağlıklı bir opsiyon piyasası oluşması için gerekli bazı faktörlerin yerine getirilmesi gerekir. Öncelikle söz konusu ürünün yeterince arz ve talebinin oluşması için çalışılmalıdır. Bu ürünlerin herkesin kabul edebileceği bir standarda sahip olması sağlanmalıdır. Ayrıca fiyatlama serbest rekabet koşulları altında tutulmalıdır (Okur, 1999:3).

4.2. OPSİYON SÖZLEŞMELERİNİN ÖZELLİKLERİ

Bu sözleşme türünün özellikleri aşağıda belirtildiği gibidir (Örten ve Örten, 2001:33-34):

- Opsiyonda, satıcının karşıt bir işlemle yükümlülüğünden kurtulma hakkı söz konusu olmaz.
- Opsiyonda alıcı, genelde “başlangıç” ve “değişim teminatı” ödemez.
- Opsiyonda alıcının zararı primle sınırlı, kârı sınırsızdır.
- Opsiyonda satıcının zararı sınırsız, kârı primle sınırlıdır.
- Opsiyonda alıcının kârı, alım opsiyonu alış ve satışına, satım opsiyonu alış ve satışına yön veren ilkelere ve alıcının temel amacına göre belirlenir. Alıcının kârı kadar satıcının zararı söz konusu olur.
- Opsiyonda başa baş ve zararlı durum söz konusu olduğunda alıcı sözleşmeden cayma hakkını kullanır ve sözleşme hükümlerine uymaz. Bu durumda ödediği primin tamamı zarara dönüşür.
- Kullanım fiyatını, yani sözleşmenin uygulanması halinde mal veya finansal araç için ödenecek fiyatın belirlenmesi, vade tarihinin yani opsiyon sözleşmesinin yerine getirileceği tarihin netleştirilmesi ve varlık için ödenecek birim fiyatın kararlaştırılması gerekmektedir (Toroslu, 2000:105).
- Opsiyon işlemlerinde, doğrusal getirili forward ve futures işlemlerinin aksine, uzun ve kısa tarafın yükümlülükleri birbirinden farklıdır.

- Opsiyon sözleşmeleriyle alınıp satılan şey aslında kıymetin kendisi değil, kıymet üzerinde iddia edilen haktır.
- Alım opsiyonunun alıcısı, opsiyondan doğan hak kullanıldığında kıymetin de alıcısıdır. Satım opsiyonunun alıcısı ise, opsiyondan doğan hak kullanıldığında kıymetin satıcısıdır.

4.3. OPSİYON SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Türev ürünlerin muhasebeleştirilmesi konusunda gerek FASB'in (Financial Accounting Standards Board) gerekse de IASB'in (International Accounting Standards Board) yapmış olduğu birtakım düzenlemeler söz konusudur. FASB'in türev ürünlere ilişkin olarak FASB 133 ve FASB 107 numaralı standartlar bulunmaktadır. FASB'in 107 numaralı "Finansal Ürünlerin Gerçek Değerle Yayınlanması" standardı, tüm finansal araçları ilgilendiren kamuyu aydınlatma düzenlemelerini kapsamaktadır. FASB 133 "Türev Araçlar ve Korunma İşlemleri için Muhasebe" adlı standardı ise türev araçların ve korunma faaliyetlerinin muhasebeleştirilmesine ilişkin esas düzenlemeyi oluşturmaktadır (Karahan, 2002:2).

Opsiyon sözleşmeleri organize borsalarda ve tezgah üstü piyasalarda işlem gören ve alıcısının ödediği prim karşılığında bir hak elde ettiği sözleşmelerdir. Bu sözleşmeler organize borsada işlem görüyorsa borsada belirlenen standartlar çerçevesinde muhasebe kayıtları yapılacaktır. Buna karşılık tezgah üstü piyasalarda işlem gören opsiyon sözleşmelerinde şartlar tarafların karşılıklı anlaşmaları doğrultusunda belirlendiğinden, bu opsiyon sözleşmelerinin değerlemesinde belirli bazı fiyatlama modelleri uygulanmalıdır (Kaygusuz, 1998:44).

Ayrıca opsiyon sözleşmeleri için başlangıçta ödenen primin, bir gider unsuru olarak mı yoksa peşin ödenen gider olarak mı kaydedileceği hususu önem arz etmektedir. Opsiyon primlerinin mali hukuk açısından değerlendirilmesi konusunda üç farklı görüş söz konusudur. Bunlar; opsiyon primleri ödeme yapıldığı anda gider kaydedilmeli, vade sonunda giderleştirilmeli ve sözleşmenin elde bulundurulduğu süre içinde gider kaydedilmelidir. (Karaca ve Durmuşkaya, 2006:83).

Opsiyon primlerinin muhasebe kayıtlarının bu üç durumdan hangisine göre yapılacağı konusunda net bir ifade söz konusu değildir. Opsiyonun durumu, çeşidi ve kaydı yapan firmanın menfaatleri, hangi görüşün uygulanacağını yakından ilgilendirmektedir.

Örnek: Bir Türk firması olan F firması bir Alman firmasından 1.000 Avro'luk ithalat yapmış ve ithalat bedelinin 6 ay sonra ödenmesi kararlaştırılmıştır. F firması 6 ay sonra Avro'nun yükseleceğini tahmin etmektedir. Bu nedenle kur riskini ortadan kaldırmak amacıyla, cari kur üzerinden 6 ay vadeli bir opsiyon sözleşmesi satın almıştır. Ödenen aracı kurum komisyonu 1000 TL + KDV, opsiyon primi 750 TL + KDV'dir. Takas odasına yatırılmak üzere aracı kuruma ödenen başlangıç teminatı 3.000 TL'dir. Komisyon, prim ve başlangıç teminatı peşin olarak ödenmiştir. KDV oranı %15 kabul edilmiştir.

Bir Avro'ya ait cari mukavele ve ortalama kurların aylık dönemlerdeki durumları aşağıdaki gibidir:

Cari kur	: 2,1700 TL
Kullanım kuru	: 2,1700 TL
T1 dönemindeki kur	: 2,2000 TL
T2 dönemindeki kur	: 2,2500 TL
T3 dönemindeki kur	: 2,2200 TL
T4 dönemindeki kur	: 2,1800 TL
T5 dönemindeki kur	: 2,2400 TL
T6 dönemindeki kur	: 2,2300 TL

Alıcının Muhasebe Kayıtları

653 KOMİSYON GİDERLERİ HESABI	/	1.000	
191 İNDİRİLECEK KDV HESABI		150	
	100 KASA HESABI		1.150
<i>Aracı kurum komisyonun ödenmesi</i>	/		
180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HESABI		750	
191 İNDİRİLECEK KDV HESABI		112,5	
	100 KASA HESABI		862,5
<i>Opsiyon priminin ödenmesi</i>	/		
126 VERİLEN DEPOZİTO VE TEMİNATLAR HS.		3.000	
	100 KASA HESABI		3.000
<i>Başlangıç teminatının ödenmesi</i>	/		
970 OPSİYON İŞL.BORÇLULAR NAZİM HESABI		2.170	
	971 OPSİYON İŞL. ALACAKLILAR NAZİM HESABI		2.170
<i>Opsiyon alış sözleşmesinin kaydı (1.000 Avro x 2,17 TL)</i>	/		
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HESABI		30	
	380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI		30
<i>T1 döneminde oluşan olumlu farkın kaydı</i>	/		
$1.000\text{Avro} \times 2,20\text{TL} = 2.200\text{TL} \quad 2.200\text{TL} - 2.170\text{TL} = 30\text{TL}$			
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HESABI		50	
	380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI		50
<i>T2 döneminde oluşan olumlu farkın kaydı</i>	/		
$1.000\text{Avro} \times 2,25\text{TL} = 2.250\text{TL} \quad 2.250\text{TL} - 2.200\text{TL} = 50\text{TL}$			
180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HESABI		30	
	329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HESABI		30
<i>T3 dönemine ait olumsuz farkın kaydı</i>	/		
$1.000\text{Avro} \times 2,22\text{TL} = 2.220\text{TL} \quad 2.220\text{TL} - 2.250\text{TL} = (30\text{TL})$			
180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HESABI		40	
	329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HESABI		40
<i>T4 dönemine ait olumsuz farkın kaydı</i>	/		
$1.000\text{Avro} \times 2,18\text{TL} = 2.180\text{TL} \quad 2.180\text{TL} - 2.220\text{TL} = (40\text{TL})$			
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HESABI		60	
	380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI		60
<i>T5 dönemine ait olumlu farkın kaydı</i>	/		
$1.000\text{Avro} \times 2,24\text{TL} = 2.240\text{TL} \quad 2.240\text{TL} - 2.180\text{TL} = 60\text{TL}$			
180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HESABI		10	
	329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HESABI		10
<i>T6 dönemine ait olumsuz farkın kaydı</i>	/		
$1.000\text{Avro} \times 2,23\text{TL} = 2.230\text{TL} \quad 2.230\text{TL} - 2.240\text{TL} = (10\text{TL})$			
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HESABI		80	
100 KASA HESABI		60	
	127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HESABI		140
<i>Fiyat farkından kaynaklanan alacak ve borç hesaplarının mahsubu ve kalan alacağın tahsili</i>	/		
100 KASA HESABI		3.000	
	126 VERİLEN DEPOZİTO VE TEMİNATLAR HESABI		3.000
<i>Başlangıç teminatının geri alınması</i>	/		
971 OPSİYON İŞL. ALACAKLILAR NAZİM HS.		2.170	
	970 OPSİYON İŞL.BORÇLULAR NAZİM HESABI		2.170
<i>Opsiyon alış sözleşmesinin sona ermesi ve nazım hesapların kapatılması</i>	/		

Burada ilk kayıt, 1.000 TL olan aracı kurum komisyonunun ödenmesi kayıdır. Ayrıca bu tutara %15 oranında KDV ilave edilerek peşin olarak ödenmiştir. İkinci kayıt, opsiyon priminin KDV ile birlikte peşin olarak ödenmesi kaydını göstermektedir. Üçüncü kayıt, başlangıç teminatı olan 3.000 TL'nin gerekli hesaplara kaydedilmesi ve bunun da peşin olarak ödenmesi işlemini ifade etmektedir. Dördüncü kayıt, opsiyon alış sözleşmesinin ($1.000 \text{ Avro} \times 2,1700 \text{ TL} = 2.170 \text{ TL}$) nazım hesaplara kaydı ile ilgilidir.

Beşinci kayıt, T_1 döneminde oluşan kur farkının kaydedilmesini göstermektedir. Bu fark alıcı için olumlu bir farktır. Çünkü sözleşmenin yapıldığı T_0 dönemindeki kur 2,1700 TL'dir ve bu kur T_1 döneminde 2,2000 TL'ye yükselmiştir. Yani 1 Avro başına ($2,2000 \text{ TL} - 2,1700 \text{ TL}$) 0,03 TL'lik bir artış söz konusudur. F firması 1.000 Avro'luk bir sözleşme yaptığına göre, ($1.000 \text{ Avro} \times 0.03 \text{ TL}$) 30 TL'lik artıştan korunmuştur. Eğer F firması opsiyon sözleşmesi yapmamış olsaydı, 30 TL zarar etmiş olacaktı.

Altıncı kayıt, T_2 döneminde oluşan kur farkının kayıdır. Burada da olumlu bir durum söz konusudur. T_1 döneminde kur 2,2000 TL iken, T_2 döneminde 2,2500 TL'ye çıkmıştır. Yani F firması ($0.05 \text{ TL} \times 1.000 \text{ Avro}$) 50 TL'lik artıştan korunmuştur.

Yedinci kayıta T_3 dönemine ait kur farkının kaydı görülmektedir. Buradaki fark olumsuz bir farktır. Çünkü T_2 döneminde 2,2500 TL olan kur, T_3 döneminde 2,2200 TL'ye düşmüştür. Bu düşüş karşısında F firması ($1.000 \text{ Avro} \times 0.03 \text{ TL}$) 30 TL'lik kayba uğramıştır. Ancak bu durum satıcı için olumlu bir durumdur. Çünkü satıcı, vade sonunda başlangıçtaki kurdan daha düşük bir kur olursa kazanç sağlayacaktır.

Sekizinci kayıt da yedincisi gibi olumsuz bir farkın kayda alınmasını ifade etmektedir. T_3 döneminde kur 2,2200 TL iken, T_4 döneminde 2,1800 TL'ye inmiştir. Aradaki ($0.04 \text{ TL} \times 1.000 \text{ Avro}$) 40 TL'lik fark F firması için olumsuz bir durumdur.

Dokuzuncu kayıt, T_5 dönemine ait olumlu kur farkının kaydını temsil etmektedir. T_4 döneminde 2,1800 TL olan kur, T_5 döneminde 2,2400 TL'ye yükselmiştir. Bu artış F firmasına ($1.000 \text{ Avro} \times 0.06 \text{ TL}$) 60 TL'lik kazanç sağlamıştır.

Onuncu kayıt, T₆ dönemine ait olumsuz kur farkını belirtmektedir. Çünkü T₅ döneminde kur 2,2400 TL iken, T₆ döneminde kur 2,2300 TL'ye düşmüştür. Buradaki fark, F firmasına (0.01TL x 1000 Avro) 10 TL'lik kayıp olarak aksetmiştir.

On birinci kayıt, kur farklarından kaynaklanan alacak ve borç hesaplarının mahsubunu ve kalan alacağın tahsil edilmesini göstermektedir. Bu örnekte alıcı yapılan işlemler ışığında 60 TL kazanç sağlamıştır. Bunu yukarıda 127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR ve 329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR adlı hesapların mahsup edildiğinde ortaya çıkan farktan anlamak mümkündür. Alacak hesabına kaydedilen tutar, borç hesabına kaydedilen tutardan daha fazladır. Bu da F firmasının kazanç sağladığını ortaya koymaktadır.

On ikinci kayıt, verilen 3.000 TL'lik başlangıç teminatının geri alınması kayıdır. On üçüncü kayıt ise, opsiyon alış sözleşmesinin sona ermesi nedeniyle nazım hesapların kapatılması işlemini ifade etmektedir.

Yukarıda yapmış olduğumuz alıcının muhasebe kayıtlarının tersi de satıcının kayıtları olacağından ayrıca satıcının muhasebe kayıtlarının yapılmasına gerek duyulmamıştır.

5. CAPS (FAİZ TAVAN) SÖZLEŞMELERİ

Bu kısımda yeni türev ürünler veya ikinci kuşak türev ürünler kapsamında ele alınan caps (faiz tavan) sözleşmeleri üzerinde durulacaktır. Öncelikle bu sözleşmeler ile ilgili genel bilgiler verilecektir. Daha sonra özellikleri ve muhasebe kayıtları da incelenecektir.

5.1. CAPS (FAİZ TAVAN) SÖZLEŞMELERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

İşletmelerin risk yönetiminde ve riski devretmede kullandığı temel türev ürünlerinden üretilen ve bu ürünlerin değişik bir şekilde uygulanmasından meydana

gelen diğler türev ürünlerin kullanılması da, hızla artmaktadır. Söz konusu bu yeni türev ürünler, daha çok organize piyasalarda işlem görmektedir (Karaca, 2007:66).

Faiz tavan sözleşmesi tezgah üstü (OTC) bir opsiyon türüdür. Temel amacı değışken faizle sağlanan yabancı kaynaklar için ödenecek faiz giderine bir tavan (üst sınır, üst limit) getirmektir (Kırım, 1991:44).

Faiz cap'ı bir işletme ile bir banka arasında yapılan özel bir faiz sözleşmesidir. Buna göre işletme, banka ile aralarında üzerinde anlaşılan bir faiz oranının üstünde artış olduğunda bu farkın işletmeden alınmayacağına dair bir sözleşme yapmış olur (Tenker, 1999:371).

Yukarıdaki tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere faiz tavanı (caps) sözleşmeleri bir banka ile bir işletme arasında, değışken faizli bir yükümlülüğün yerine getirilmesi esnasında doğabilecek fazla ödemelerden işletmenin kendisini korumak istemesi ya da faiz oranlarındaki artışın getireceğı olumsuz durumları elimine etmek amacıyla yapılan sözleşmelerdir. Sözleşmede değışken faizle sağlanan yabancı kaynaklar için ödenmesi söz konusu olan faiz giderine bir üst sınır (tavan) getirilmektedir. Faiz oranı bu sınırı aşarsa alıcı sözleşmeyle ilgili opsiyon hakkını kullanır ve faiz oranının bu sınırı aşan kısmını satıcıdan tahsil eder (Korkmaz, 1999:220).

Faiz tavan (caps) sözleşmeleri çeşitli faiz endeksleri esas alınarak yapılabilir. Örneğın bunlar; aylık, 3 aylık ve 6 aylık süreler olarak belirlenebilmektedir. Alıcı, bu anlaşmaya karşılık başlangıçta satıcı tarafa belli bir miktar prim ödemesinde bulunmaktadır (Akgüç, 1998:718).

5.2. CAPS (FAİZ TAVAN) SÖZLEŞMELERİNİN ÖZELLİKLERİ

Caps (Faiz Tavan) sözleşmesinin özellikleri şunlardır (Örten ve Örten, 2001:435):

- Caps (faiz tavan) sözleşmeleri 3 ay ile 12 yıl olarak vadelenendirilebilir. Daha çok 2 yıl ile 5 yıl vadeli olanlar kullanılmaktadır.

- Amerikan doları, Avro, Japon Yeni, İsviçre Frangı, Fransız Frangı gibi konvertibl¹⁸ paralar, uluslararası piyasalarda caps (faiz tavanı) sözleşmesine konu olmaktadır.
- Bu sözleşmelerde prim, genelde peşin olarak ödenir ve iade edilmez.
- Sabit oranlı yabancı kaynak faizleri için caps (faiz tavan) sözleşmeleri uygulanmaz.
- Caps (faiz tavan) sözleşmeleri genelde işletmelerde, değişken faizle alınan kredi, ihraç edilen tahvil, finansman bonusu ve diğer yabancı kaynak faiz giderleri için kullanılabilir.
- Banka işletmelerinde caps (faiz tavan) sözleşmelerinin kullanılması değişken faizli, mevduat alınan kredi, tahvil ihracı, repo faiz giderleri için söz konusu olabilir.
- Bu tip sözleşmeleri işletmeler; bankalar, banka dışındaki finans kurumları, finansal araçlar ya da diğer işletmeler ile yapabilirler (Ersan, 2003:194).
- Bankalar caps primi için çift fiyat kote ederler. Bunlardan düşük olanı bankaların müşterilerden alacağı fiyatı yüksek olanı ise bankaların müşterilere satacağı fiyatı gösterir, banka aradaki fark kadar kâr elde eder (Bozkurt, 2006: 44).

5.3. CAPS (FAİZ TAVAN) SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Caps (faiz tavan) sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesine etki eden özellikler şunlardır (Tenker, 1999:99):

¹⁸ Konvertibl; serbestçe dövizle çevrilebilir para anlamına gelmektedir. (<http://www.anlambilim.net/konvertibl-nedir-97615.htm> Erişim Tarihi: 20.12.2009)

- Bu finansal araçlarla ilgili işlemler “tezgah üstü” işlemleri olarak yapılır, bu nedenle bir depozit yatırılması söz konusu değildir.
- Bu finansal araçların da “intrinsic” ve “time” değerinden söz edilebilir. Bilindiği gibi intrinsic değeri bu sözleşmelerin kullanılacağı andaki değeri ile sözleşmede konu edilen değer arasındaki farktır. “Time” değeri ise bu sözleşmelerin fiyatının zaman içinde olumlu yönde hareket ederek daha değerli olmasını sağlayan değerdir.
- Bu araçların keşidecisinin potansiyel kârı tahsil edilen prim olurken, riski sınırsızdır. Buna karşılık bu araçları satın alanın zararı, ödediği prim kadardır. Kârı ise sınırsızdır.
- Keşideciye ödenen primler geçici bir hesapta tutulmalı ve borcun vadesi ile orantılı olarak amorti edilmelidir.

Örnek¹⁹: S İşletmesi O Bankasından değişken faizli 90.000 TL tutarında uzun vadeli bir kredi almıştır. Kredi faizlerinin yükseleceğini düşünen bu işletme, R Bankasından bir faiz tavan sözleşmesi satın almıştır. Sözleşmenin yapıldığı tarihteki değişken faiz oranı %80’dir. Faiz tavan sözleşmesi aşağıdaki konuları kapsamına almaktadır.

Sözleşme Tarihi	: 01.06.2009
Temel Alınan Endeks	: 6 aylık Hazine Bonosu Faizi
Vade	: 3 yıl
Hesaplaşma Sıklığı	: 6 ay
Tavan Faiz Oranı	: % 85
Prim Oranı	: %0.6

İlk altı aylık dönem sonunda hazine bonosu faiz oranındaki değişikliklere ilişkin varsayımlar şöyledir.

- a)** Faiz oranı %70’e inmiştir. **b)** Faiz oranı %95’e çıkmıştır.

¹⁹ Bu örnek Cemal Elitaş, Bilge Leyli Elitaş ve Mustafa Kalafat tarafından yazılmış ve Mali Pusula Dergisi’nin 52.sayısında (Nisan 2009) yayımlanmış olan “Türev Ürünler ve Muhasebe Sistematiği” adlı makaleden alınmıştır. Örnek üzerinde sadece gerekli güncelleştirmeler yapılmıştır.

Bu varsayımlara göre S işletmesinin faiz tavan sözleşmesi ile ilgili durumunu inceleyelim.

a) Bu varsayıma göre, faiz tavan sözleşmesindeki hazine bonusu faiz oranı %85, cari piyasadaki hazine bonusu faiz oranı %70'dir ve sözleşme hükmünü yerine getirmede alıcının lehine bir sonuç söz konusu değildir. Sözleşmeye uymanın ve %85 oranında faiz ödemenin kendisine %15 oranında daha fazla ($\%85 - \%70 = \%15$) faiz yükü getirmesi nedeniyle, alıcı sözleşmeye uymayacak ve cayma hakkını kullanacaktır. Bu duruma göre alıcının zararı ödediği primi oluşturan 540 TL ($90.000 \text{ TL} \times \%0.6 = 540 \text{ TL}$) kadar olacaktır.

b) Bu varsayıma göre ilk altı aylık dönem sonunda değişken faizin hesaplanmasına dayanak teşkil eden hazine bonusu faiz oranında %15'lik ($\%95 - \%80 = \%15$) bir artış olmuştur. Cari faiz oranları arasındaki fark %15 ise de, faiz tavan oranı %85 olan bir sözleşme satın alması nedeniyle alıcı durumunda olan S işletmesi, bu artışın sadece %5'lik kısmını üstlenecek, geri kalan ve piyasa faiz oranı ile sözleşme faiz oranı arasında işletme lehine bir sonuç yaratan %10'luk ($\%95 - \%85 = \%10$) kısmını ise R Bankası karşılayacaktır.

R Bankasının ödeyeceği faiz tutarı 4.500 TL olacaktır ($90.000 \text{ TL} \times 0,10/2 = 4.500 \text{ TL}$). Aradaki %0.10'luk oranın ikiye bölünmesinin nedeni ise, sözleşmenin 6 aylık iki dönem halinde belirlenmesidir. R bankasının devreye girdiği dönemde ikinci dönem yani faiz oranlarının arttığı dönemdir.

540 TL prim ödediği nazara alındığında, faiz tavan sözleşmesi yapması nedeniyle alıcının net kârı bu varsayıma göre ($4.500 \text{ TL} - 540 \text{ TL}$) 3.960 YTL olacaktır.

Diğer bir anlatımla bu varsayıma göre alıcı durumunda olan S işletmesi 3.960 TL'lik riski R Bankasına devredecektir ve (b) varsayımına göre faiz tavan sözleşmesi satıcısının (R Bankasının) durumu ise, alıcının tersidir. Yani, (a) varsayımına göre alıcı net 540 TL kâr, (b) varsayıma göre net 3.960 TL zarar edecektir.

Faiz Oranının %70'e İnmesi Durumunda Alıcının Yapması Gereken Muhasebe Kayıtları

	01.06.2009	
180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HESABI		105
280 GELECEK YILLARA AİT GİDERLER HESABI		435
	100 KASA HESABI	540
<i>Prim ödemesinin kaydı</i>	01.06.2009	
940 FAİZ TAVAN İŞL.BORÇLULAR NAZIM HS.		1
	941 FAİZ TAVAN İŞL.ALACAKLILAR NAZIM HS.	1
<i>Sözleşmenin kayda alınması</i>	01.12.2009	
780 FİNANSMAN GİDERLERİ HESABI		31.500
	100 KASA HESABI (381 GİDER TAHAKKUKLARI HESABI)	31.500
<i>Piyasaya faiz ödenmesi</i>	01.12.2009	
780 FİNANSMAN GİDERLERİ HESABI		540
	180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HESABI	180
	280 GELECEK YILLARA AİT GİDERLER HESABI	360
<i>Cayma hakkının kullanılması nedeni ile primin gid. kaydı</i>	01.12.2009	
941 FAİZ TAVAN İŞL.ALACAKLILAR.NAZIM HS.		1
	940 FAİZ TAVAN İŞL.BORÇLULAR NAZIM HS.	1
<i>Cayma hakkının kullanılması nedeni ile söz iptal kaydı</i>	/	

Yukarıdaki ilk kayıt, prim bedelinin peşin olarak ödenmesini ifade etmektedir. Bilindiği gibi bu sözleşmenin vadesi 3 yıldır (36 ay). Kayıt 01.06.2009 tarihinde yapıldığına göre, 2009 yılı içerisindeki ayların tutarı 180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER adlı hesaba, kalan tutar ise 280 GELECEK YILLARA AİT GİDERLER adlı hesaba yazılmıştır. Haziran ayından itibaren yıl sonu olan Aralık ayına kadar toplam 7 ay vardır. Ödenen prim miktarı ise 540 TL'dir. Bu tutarı vade toplamına bölersek (540 TL / 36 Ay) her aya 15 TL düşmektedir. Bu durumda 180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER adlı hesaba yazılacak toplam tutar (15TL x 7 Ay) 105 TL'dir. Geriye kalan (15TL x 29 Ay) 435 TL'lik tutar ise 280 GELECEK YILLARA AİT GİDERLER adlı hesaba yazılmıştır.

İkinci kayıt, sözleşmenin nazım hesaplara kaydedilmesini göstermektedir. Buradaki 1 tutarı sembolik bir rakam olup, amaç nazım hesaplara yapılan kayıtları belirtmektir.

Üçüncü kayıt, S işletmesinin ilk altı aylık dönem sonunda cayma hakkını kullanana kadar gerçekleşmiş olan faiz oranının ödenmesi kayıdır. Örnekte ifade edildiği gibi toplam tutarımız 90.000 TL'dir. İlk hesaplama zamanı olan 01.12.2009

tarihinde faiz oranı %70'e düşmüştür. Hesaplanan faiz tutarı (90.000 TL x %70) 63.000 TL'dir. Ancak örneğimizde yıl içinde altı aylık iki dönem olduğundan ilk dönemin ödenecek faizi (63.000 TL / 2) 31.500 TL'dir. Bu tutar da gerekli hesaplara kaydedilmiştir.

Dördüncü kayıt, S işletmesinin cayma hakkını kullanması nedeniyle gerçekleşmiş olan prim gider kaydını göstermektedir. Faiz oranının düşmüş olması S işletmesini sözleşmeden cayma hakkını kullanmaya itmiştir. Çünkü faiz oranı sözleşmede %85 iken, piyasada %70'dir. Buradaki hesaplama yöntemi de ilk kayıtta olduğu gibidir. Bu yüzden tekrar hesaplama yapmaya gerek duyulmamıştır.

Beşinci kayıtta ise, cayma hakkının kullanılması nedeni ile nazım hesapların kapatılması işlemi gerçekleştirilmiştir.

Faiz Oranının %70'e İnmesi Durumunda Satıcının Yapması Gereken Muhasebe Kayıtları

01.06.2009		
100 KASA HESABI		540
380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI		105
480 GELECEK YILLARA AİT GELİRLER HESABI		435
01.06.2009		
<i>Prim tahsilinin kaydı</i>		
940 FAİZ TAVAN İŞL.BORÇLULAR NAZIM HS.		1
941 FAİZ TAVAN İŞL.ALACAKLILAR NAZIM HS.		1
01.12.2009		
<i>Sözleşmenin kayda alınması</i>		
380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI		105
480 GELECEK YILLARA AİT GELİRLER HESABI		435
649 DİĞER OLAĞAN GELİR VE KARLAR HESABI		540
01.12.2009		
<i>Alıcının cayma hakkını kullanması nedeni ile primin gelir kaydedilmesi</i>		
941 FAİZ TAVAN İŞL.ALACAKLILAR NAZIM HS.		1
940 FAİZ TAVAN İŞL.BORÇLULAR NAZIM HS.		1
/		
<i>Cayma hakkını kullanılması nedeni ile söz. iptal kaydı</i>		

İlk kayıtta, alıcı tarafından ödenmiş olan prim tahsilinin kaydı yapılmıştır. Vadesi 3 yıl (36 Ay) olan sözleşmenin toplam prim tutarı olan 540 TL'nin 105 TL'si (540 TL / 36 Ay = 15 TL x 7 Ay = 180 TL) 380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER adlı hesaba, geri kalan 435 TL'si (540 TL / 36 Ay = 15 TL x 29 Ay = 360 TL) ise 480 GELECEK YILLARA AİT GELİRLER adlı hesaba kaydedilmiştir.

İkinci kayıt, sözleşmenin satıcı tarafından kayda alınmasını göstermektedir. Yukarıda belirtildiği gibi buradaki 1 rakamı sembolik bir rakam olup, sözleşmenin alınıp satıldığını belirtmesi için kullanılmıştır.

Bu sözleşme türünde alıcının sözleşmeden cayması halinde primi satıcı tarafından geri ödenmemektedir. Örneğimizde alıcı sözleşmeden caydığı için bu kayıta ödenen prim, satıcı tarafından gelir kaydedilmiştir.

Son kayıta ise, alıcı cayma hakkını kullandığı için sözleşmenin nazım hesaplardan çıkarılması kaydı yapılmıştır.

Faiz Oranını %95'e Çıkması Durumunda Alıcının Yapması Gereken Muhasebe Kayıtları

	01.06.2009		
180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HESABI		105	
280 GELECEK YILLARA AİT GİDERLER HESABI		435	
	100 KASA HESABI		540
<i>Prim ödemesinin kaydı</i>	01.06.2009		
940 FAİZ TAVAN İŞL.BORÇLULAR NAZIM HS.		1	
	941 FAİZ TAVAN İŞL.ALACAKLILAR NAZIM HS.		1
<i>Sözleşmenin kaydı</i>	01.12.2009		
780 FINANSMAN GİDERLERİ HESABI		42.750	
	100 KASA HESABI (381 GİDER TAHAKKUKLARI HESABI)		42.750
<i>Piyasaya faiz ödemesi</i>	01.12.2009		
100 KASA HESABI		4.500	
	642 FAİZ GELİRLERİ HESABI		4.500
<i>Faiz tavan sözleşmesi nedeni ile tahsil edilen faiz</i>	01.12.2009		
780 FINANSMAN GİDERLERİ HESABI		105	
	180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HESABI		105
<i>Prim ödemesinin bu döneme ait kısmının gider yazılması</i>	01.01.2010		
180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HESABI		435	
	280 GELECEK YILLARA AİT GİDERLER HESABI		435
<i>Dönem ayırcı hesapların sınıflandırılması</i>	/		

Buradaki ilk kayıt, diğer kayıtlarda olduğu gibi prim ödemesinin kaydını oluşturmaktadır. Hesaplanan tutarlar ve hangi hesaba ne kadar yazılacağı yukarıdaki kayıtlarda detaylı olarak anlatılmıştır.

İkinci kayıt, yapılan faiz tavan sözleşmesinin nazım hesaplarda kayda alınmasını göstermektedir. Üçüncü kayıt ise, piyasaya ödenen 42.750 TL'lik (90.000

TL x %95 = 85.500 TL / 2 (6 aylık 2 dönem olduğu için) = 42.750 TL) faiz kaydını temsil etmektedir.

Dördüncü kayıta da faiz tavan sözleşmesi nedeniyle tahsil edilen faiz kayda alınmıştır. Bu kayıtla ilgili hesaplanan tutar, yukarıda b varsayımında ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir.

Beşinci kayıt, yıl sonu gelmesi nedeniyle 180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER adlı hesaptaki tutarın bu döneme ait kısmının gider kaydedilmesi ile ilgilidir. Yeni bir döneme girileceği için artık orada bulunan tutar gerçek anlamda gider olarak kaydedilmiştir.

Son kayıta ise, dönem ayırıcı hesaplar sınıflandırılmıştır. Yani yeni bir döneme girilecek olması nedeniyle 280 GELECEK YILLARA AİT GİDERLER adlı hesapta var olan tutar 180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER adlı hesaba aktarılmıştır.

Faiz Oranını %95'e Çıkması Durumunda Satıcının Yapması Gereken Muhasebe Kayıtları

<u>100 KASA HESABI</u>	<u>01.06.2009</u>		<u>540</u>
		380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI	105
		480 GELECEK YILLARA AİT GELİRLER HESABI	435
<u>Prim tahsilinin kaydı</u>	<u>01.06.2009</u>		<u>1</u>
<u>940 FAİZ TAVAN İŞL.BORÇLULAR NAZIM HS.</u>			
		941 FAİZ TAVAN İŞL.ALACAKLILAR NAZIM HS.	1
<u>Sözleşmenin kayda alınması</u>	<u>01.12.2009</u>		<u>4.500</u>
<u>780 FİNANSMAN GİDERLERİ HESABI</u>			
		100 KASA HESABI	4.500
<u>Faiz tavan sözleşmesinden kaynaklanan yükümlülüğün yerine getirilmesi</u>	<u>01.12.2009</u>		<u>105</u>
<u>380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI</u>			
		642 FAİZ GELİRLERİ HESABI	105
<u>Bu döneme ait primin gelir kaydedilmesi</u>	<u>01.01.2010</u>		<u>435</u>
<u>480 GELECEK YILLARA AİT GELİRLER HESABI</u>			
		380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI	435
<u>Dönem ayırıcı hesapların sınıflandırılması</u>	<u>/</u>		

Görüldüğü gibi alıcı ile satıcının yapmış olduğu kayıtların mantığı aynıdır. Farklılık yazılması gereken hesaplardan meydana gelmektedir. Kısacası alıcının muhasebe kayıtlarının tersi, satıcınınkini oluşturmaktadır.

İlk kayıta, gerekli hesaplamalar yapılarak prim tahsilinin kaydı gerekli hesaplarda izlenmiştir. İkinci kayıta ise, sözleşmenin nazım hesaplarda kayda alınması işlemi gerçekleşmiştir.

Üçüncü kayıta, satıcının ödemekle yükümlü olduğu faiz ödemesinin kaydı mevcuttur. Piyasadaki ve sözleşmedeki faiz oranlarına göre bu tutar belirlenmiştir. Detaylı hesaplamalar yukarıda mevcuttur.

Dördüncü kayıt, dönem sonu gelmesi nedeniyle bu döneme ait primin gelir olarak kaydedilmesi işlemi göstermektedir. Son kayıt ise, dönem ayırıcı hesapların sınıflandırılması kaydıdır. Burada da dönem sonu itibariyle, 480 GELECEK YILLARA AİT GELİRLER adlı hesap kapatılarak 380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER adlı hesaba devredilmiştir.

6. FLOORS (FAİZ TABAN) SÖZLEŞMELERİ

Yeni türev ürünler veya ikici kuşak türev ürünler kapsamında ele alınan bir diğer sözleşme türü de floors (faiz taban) sözleşmeleridir. Öncelikle bu sözleşmeler ile ilgili genel bilgiler verilecektir. Daha sonra özellikleri ve muhasebe kayıtları üzerinde durulacaktır.

6.1. FLOORS (FAİZ TABAN) SÖZLEŞMELERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Floors (faiz taban) sözleşmeleri türev ürünlerin bir çeşidi olan opsiyondan türetilmiştir. Tarihsel süreci de çok eski olmadığından yeni türev ürünler olarak adlandırılmaktadır. İkinci kuşak türev ürün denilmesindeki neden de var olan bir üründen türetilmiş olmasıdır. Yani bu tarz ürünleri türevin türevi olarak da ifade etmek mümkündür.

Faiz taban sözleşmesi, faiz oranı satıcısı ile alıcısı arasında yapılan ve belirlenen bir süre içinde alıcısının elde edeceği değişken faiz gelirine alt sınır getiren bir opsiyon türüdür (Kırdaroğlu ve Saklar, 1992:7).

Faiz tabanları (floors), faizli araçlara yatırım yapan yatırımcılar tarafından elde edilecek faizlere bir alt sınır getirmek amacı ile kullanılmaktadır. Yatırımcı ilerde gerçekleşmesi muhtemel faiz düşüşü karşısında bir prim ödeyerek kendisini garanti altına almaktadır. Ancak faizlerin yükselmesi durumunda opsiyondan vazgeçilir ve işlem maliyeti başlangıçta ödenen prim olur (Uzunoglu, 2003:106).

Faiz taban (floor) sözleşmesi, genelde, faiz tavan sözleşmesinin tersi bir sonuç elde etmek amacıyla yapılmaktadır (Madura, 1998:398).

Faiz tavan sözleşmesi, borç için ödenecek değişken faiz giderine bir üst sınır getirmeyi amaçlarken, faiz taban sözleşmesi ise alacak ve menkul kıymetler için tahsil edilecek değişken faiz gelirine bir alt sınır getirmeyi amaçlamaktadır (Anderson ve Hasan, 1991:110).

Faiz tavan sözleşmesinde alıcının amacı, borcuna daha düşük faiz gideri ödemek, faiz taban sözleşmesinde ise alacağından ve faiz getirisi olan menkul kıymetlerinden daha yüksek faiz geliri tahsil etmektir (Örten ve Örten, 2001:441).

6.2. FLOORS (FAİZ TABAN) SÖZLEŞMELERİNİN ÖZELLİKLERİ

Floors (faiz taban) sözleşmelerinin özellikleri, caps (faiz tavan) sözleşmelerinin özellikleriyle benzerlik göstermektedir. Birbirlerinden ayrıldıkları temel nokta, faiz oranının alt ve üst sınırlara göre belirlenmesidir. Bu bağlamda floors (faiz taban) sözleşmelerinin özelliklerini caps (faiz tavan) sözleşmeleri de göz önünde bulundurularak şöyle ifade etmek mümkündür:

- Floors (faiz taban) sözleşmeleri de caps (faiz tavan) sözleşmeleri gibi belirli bir faiz oranı baz alınarak yapılmaktadır (Walmsley,1998:194).
- Vadeleri 3 aydan 12 yıla kadar değişebilmektedir. Aylık, 3 aylık veya 6 aylık periyotlar dahilinde sözleşmede kararlaştırılan faiz oranı ile

sözleşmenin dayandığı endeksin faiz oranı karşılaştırılıp ödeme yapılıp yapılmayacağı belirlenmektedir (Bozkurt, 2006:45).

- Caps (faiz tavan) sözleşmelerinde olduğu gibi sabit oranlı faiz gelirlerinde faiz taban sözleşmesi uygulanmaz.
- Genel işletmelerin bankalardaki mevduatı, varlıkları arasında yer alan özel sektör tahvili, hazine bonusu, devlet tahvili, ters repo ve diğer alacaklarla ilgili değişken faiz gelirleri için, faiz taban sözleşmesinin uygulanması söz konusu olabilir (Örten ve Örten, 2001:441).

6.3. FLOORS (FAİZ TABAN) SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Caps (faiz tavan) ve floors (faiz taban) sözleşmelerinin özelliklerinde olduğu kadar muhasebeleştirilmesinde de ortak yanlar mevcuttur. Bu sözleşmelerin muhasebeleştirilmesinde dikkat edilecek hususlar şunlardır:

- Prim, gerçek değer ve zaman değeri olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Gerçek değer kullanım fiyatı ile piyasa fiyatı arasındaki farktır. Eğer anlaşma “kârda (in the money)” ise sözleşmenin gerçek değeri vardır. Zaman değeri ise prim ile gerçek değer arasındaki farktır (Karacaer, 1999:98-104).
- Bu ürünleri çıkaran tarafın kârı tahsil edeceği primle sınırlı iken; teorik olarak zararı ise sınırsızdır. Buna karşılık satın alanın maksimum maliyeti ödediği prim miktarı kadar iken; teorik olarak kârı da sınırsızdır. Ayrıca keşideciye ödenen primler geçici bir hesapta tutulmalı ve işlem süresince borcun vadesi ile orantılı olarak amorti edilmelidir (Tenker, 1999:98-372).

Örnek: K İşletmesi 01.06.2009’da M Bankasında 120.000 TL tutarında bir yıl vadeli ve yıllık TÜFE (Tüketici Eşya Fiyat Endeksi) + yıllık %10 faizli ve altışar aylık faiz ödemeli bir vadeli mevduat hesabı açtırmıştır. TÜFE’nin düşeceğini

tahmin eden K işletmesi 01.06.2009'da C işletmesinden yıllık faiz oranı % 80 (altı aylık faiz oranı %40) olan bir faiz taban sözleşmesi satın almıştır.

Uygulanan prim oranı %0,7'tir.

İlk altı aylık dönem sonunda TÜFE oranındaki değişikliklere ilişkin varsayımlar şöyledir.

a) %60'a yükselmiştir.

b) %30'e düşmüştür.

Bu bilgilere göre faiz taban sözleşmesinin alıcısı durumundaki K işletmesi ile satıcısı durumunda olan C işletmesine etkisini, riskin devredilmesi ve risk yönetimi açısından inceleyelim.

Konu alıcı (K işletmesi) açısından incelendiğinde TÜFE'nin %60 olması, değişken faiz oranında altı ayda %20 artış (%60-%40) olduğunu ve faizdeki değişimin alıcının beklentisine uygun olmayan bir şekilde gerçekleştiğini göstermektedir. Amacı daha fazla faiz gelir elde etmek olan alıcı, sözleşmeden cayma hakkını kullanacak ve taban sözleşmesindeki %40 yerine piyasadaki %60 faiz gelirini tercih edecektir. Bu durumda faiz taban sözleşmesinden dolayı alıcının kârı veya riski devretmesi söz konusu olmayacak, zararı ise ödediği prim kadar, yani $(120.000 \text{ TL} \times \%0.7) 840 \text{ TL}$ olacaktır.

Satıcı da (C işletmesi de) tahsil ettiği primi oluşturan 840 TL tutarında kâr elde edecektir.

İlk altı aylık dönemde TÜFE %30 olarak gerçekleşirse, taban sözleşmesi yapılmaması durumunda alıcının mevduat faizine uygulanacak olan faiz oranı %35 olacaktır $(\%30 + (\%10 \times 6 / 12)) = \%35$. Ancak, altı aylık faiz oranı %40 olan bir taban sözleşmesini satın alan alıcı opsiyon hakkını kullanacak ve %5'lik faiz farkına ait 6.000 TL'yi $(120.000 \text{ TL} \times 0,05 = 6.000 \text{ TL})$ satıcıdan tahsil edecektir. 840 TL prim ödediği de nazara alındığında, alıcının faiz taban sözleşmesi nedeniyle devrettiği risk tutarı (kârı) 5.160 TL olacaktır.

TÜFE'nin %30 olarak gerçekleşmesi varsayımına göre, 6.000 TL fark ödeyen ve 840 TL prim tahsil eden satıcının net zararı da 5.160 TL olacaktır.

**Faiz Oranının %60 Olarak Gerçekleşmesi Halinde Alıcının Yapması
Gereken Muhasebe Kayıtları**

<hr/>	01.06.2009	<hr/>	
180 GELECEK AYLARA AİT GIDERLER HESABI			840
		100 KASA HESABI	840
<i>Prim ödemesinin kaydı</i>	01.06.2009	<hr/>	
920 FAİZ TABAN İŞL.BORÇLULAR NAZIM HS.			1
		921 FAİZ TABAN İŞL.ALACAKLILAR NAZIM HS.	1
<i>Sözleşmenin kayda alınması</i>	01.12.2009	<hr/>	
181 GELİR TAHAKKUKLARI HESABI			72.000
		642 FAİZ GELİRLERİ HESABI	72.000
<i>Faiz gelirin tahakkuk kaydı</i>	01.12.2009	<hr/>	
659 DİĞER OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR HS.			840
		180 GELECEK AYLARA AİT GIDERLER HESABI	840
<i>Cayma hakkının kullanılması nedeni ile primin gider kaydedilmesi</i>	01.12.2009	<hr/>	
921 FAİZ TABAN İŞL.ALACAKLILAR NAZIM HS.			1
		920 FAİZ TABAN İŞL.BORÇLULAR NAZIM HS.	1
<i>Cayma nedeli ile sözleşmenin iptal kaydı</i>	/	<hr/>	

İlk kayıta sözleşme için ödenmesi kararlaştırılan (120.000 TL x %0.7) 840 TL'lik primin peşin olarak ödeme işlemi yapılmıştır. İkinci kayıta ise, yapılan faiz taban sözleşmesinin nazım hesaplara kaydı gerçekleştirilmiştir.

Üçüncü kayıt, gerçekleşmiş olan (120.000 TL x %60) 72.000 TL'lik faizin tahakkuk kaydını temsil etmektedir. Burada faiz oranının %60 olarak alınmasının sebebi (a) varsayımına göre faiz oranının %60 olarak belirlenmesidir.

Dördüncü kayıt, cayma hakkının kullanılması sebebi ile ödenen primin gider kaydedilmesini göstermektedir. Primin nasıl hesaplandığı yukarıda belirtilmiştir. Son kayıt olan beşinci kayıta ise, cayma hakkının kullanılması nedeni ile faiz taban sözleşmesinin iptal kaydı yani nazım hesaplardan çıkarılması işlemi yapılmıştır.

Faiz Oranının %60 Olarak Gerçekleşmesi Halinde Satıcının Yapması Gereken Muhasebe Kayıtları

<u>100 KASA HESABI</u>	01.06.2009	<u>380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI</u>	840
			840
<i>Prim tahsilinin kaydı</i>	01.06.2009	<u>920 FAİZ TABAN İŞL.BORÇLULAR NAZIM HS.</u>	1
		<u>921 FAİZ TABAN İŞL.ALACAKLILAR NAZIM HS.</u>	1
<i>Sözleşmenin kayda alınması</i>	01.12.2009	<u>380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI</u>	840
		<u>649 DİĞER OLAĞAN GELİR VE KARLAR HESABI</u>	840
<i>Primin gelir kaydı</i>	01.12.2009	<u>921 FAİZ TABAN İŞL.ALACAKLILAR NAZIM HS.</u>	1
		<u>920 FAİZ TABAN İŞL.BORÇLULAR NAZIM HS.</u>	1
<i>Sözleşmenin iptal kaydı</i>	/		

İlk kayıtta satıcının 840 TL'lik primi peşin olarak tahsil etmesi gösterilmiştir. İkinci kayıtta ise, faiz taban sözleşmesinin nazım hesaplarda kayda alınması işlemi gerçekleştirilmiştir.

Üçüncü kayıtta, 380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER adlı hesaba kaydedilen tutarın dönem sonu gelmesi nedeni ile 649 DİĞER OLAĞAN GELİR VE KÂRLAR adlı hesaba gelir kaydedilmesi işlemi yapılmıştır. Son kayıt ise, sözleşmenin nazım hesaplardan çıkarılması kaydını temsil etmektedir.

Faiz Oranının %30 Olarak Gerçekleşmesi Halinde Alıcının Yapması Gereken Muhasebe Kayıtları

<u>180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HESABI</u>	01.06.2009	<u>100 KASA HESABI</u>	840
			840
<i>Prim ödenmesinin kaydı</i>	01.06.2009	<u>920 FAİZ TABAN İŞL.BORÇLULAR NAZIM HS.</u>	1
		<u>921 FAİZ TABAN İŞL.ALACAKLILAR NAZIM HS.</u>	1
<i>Sözleşmenin kayda alınması</i>	01.12.2009	<u>181 GELİR TAHAKKUKLARI HESABI</u>	36.000
		<u>642 FAİZ GELİRLERİ HESABI</u>	36.000
<i>Piyasadan alınan faiz gelirinin tahakkuk kaydı</i>	01.12.2009	<u>181 GELİR TAHAKKUKLARI HESABI</u>	12.000
		<u>642 FAİZ GELİRLERİ HESABI</u>	12.000
<i>Faiz taban sözleşmesinin faiz farkının tahakkuk kaydı</i>	01.12.2009	<u>100 KASA HESABI</u>	48.000
		<u>181 GELİR TAHAKKUKLARI HESABI</u>	48.000
<i>Faiz gelirlerinin tahsili</i>	01.12.2009	<u>659 DİĞER OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR HS.</u>	420
		<u>180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HESABI</u>	420
<i>Bu döneme ait primin gider yazılması</i>	/		

İlk kayıt; 840 TL'lik prim ödeme kaydını, ikinci kayıt; faiz taban sözleşmesinin nazım hesaplarda kayda alınması işlemini temsil etmektedir.

Üçüncü kayıt; piyasadan alınmış olan (120.000 TL x %30) 36.000 TL'lik faizin tahakkuk kaydını, dördüncü kayıt; faiz taban sözleşmesinin faiz oranı farkından doğan (120.000 TL x (%40-%30)) 12.000 TL'lik faizin tahakkuk kaydını göstermektedir.

Üçüncü kayıta faiz oranının %30 olarak alınmasının nedeni (b) varsayımında bu oranın belirtilmiş olmasıdır. Dördüncü kayıta yapılan hesaplamanın temel noktası ise; sözleşmede belirlenen faiz oranı ile (%40), piyasada gerçekleşmiş olan faiz oranının (%30) arasındaki %10'luk farktır. Piyasada sözleşmede belirlenen faiz oranından daha düşük bir oran ortaya çıktığı için, faiz taban sözleşmesinin yapısı gereği satıcı bu farkı karşılamakla mükelleftir. Bu fark bu veriler ışığında (120.000 x %10) 12.000 TL'dir.

Beşinci kayıt, tahakkuk olarak kayıt altına alınmış olan faiz gelirlerinin tahsilini ifade etmektedir. Yani burada 181 GELİR TAHAKKUKLARI adlı hesap kapatılarak tutarı 100 KASA HESABI'na aktarılmıştır.

Son kayıta ise, iki dönem halinde bölünmüş olan bir yılın, ilk dönemine ait olan (840 TL / 2) 420 TL'lik priminin gider yazılması işlemi yapılmıştır.

Normal şartlarda bu sözleşme 01.06.2010 tarihinde sona erecektir. Ancak örneğimizdeki veriler ilk altı aylık dönemi kapsadığı için, işlemler sadece ilk döneme ait olarak yapılmıştır. Görüldüğü gibi sözleşme hala devam ettiği için, nazım hesaplardaki kaydı da silinmemiştir.

Faiz Oranının %30 Olarak Gerçekleşmesi Halinde Satıcının Yapması Gereken Muhasebe Kayıtları

100 KASA HESABI	01.06.2009	840
	380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI	840
<i>Prim tahsilinin kaydı</i>	01.06.2009	
920 FAİZ TABAN İŞL.BORÇLULAR NAZIM HS.		1
	921 FAİZ TABAN İŞL.ALACAKLILAR NAZIM HS.	1
<i>Sözleşmenin kayda alınması</i>	01.12.2009	
780 FINANSMAN GİDERLERİ HESABI		12.000
	381 GİDER TAHAKKUKLARI HESABI	12.000
<i>Faiz taban sözleşmesi nedeni ile ortaya çıkan faiz farkına ilişkin gider tahakkuku</i>	01.12.2009	
380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI		420
	649 DİĞER OLAĞAN GELİR VE KARLAR	420
<i>Bu döneme ait primin gelir kaydı</i>	01.12.2009	
381 GİDER TAHAKKUKLARI HESABI		12.000
	100 KASA HESABI	12.000
<i>Faiz farkının alıcıya ödenmesi</i>	/	

Satıcının yapmış olduğu ilk kayıt, burada da prim tahsil kaydıdır. İkinci kayıt ise, yapılmış olan faiz taban sözleşmesinin nazım hesaplara alınmasını göstermektedir.

Üçüncü kayıt yukarıda bahsedilen 12.000 TL'lik faiz farkının gider tahakkuku olarak kayda alınması, dördüncü kayıt ise; bu döneme ait (840 TL / 2) 420 TL'lik primin gelir kaydını ifade etmektedir.

Son kayıta da faiz oranı farkından oluşmuş olan 12.000 TL'lik faizin peşin olarak alıcıya ödenmesi işlemi yapılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİNANSAL TÜREV ÜRÜNLERİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

1. TÜREV ÜRÜNLERİNE TOPLUCA BAKIŞ

Bu kısımda tezin ikinci bölümünde incelemiş olduğumuz türev ürünler (forward, futures, swap, opsiyon, caps ve floors) ile ilgili genel bir değerlendirme yapılacaktır. Ele alınan bu ürünlerin ortak özellikleri, hangi amaç için kullanıldıkları, birbirlerinin gelişim süreçlerini nasıl etkiledikleri gibi konulara da değinilecektir.

Hegde amaçlı kullanılan finansal türev ürünler, alıcılar ve satıcılar açısından farklı anlamlara gelmektedir. Türev ürünlerin özellikleri incelendiğinde her iki taraf için de çeşitli sorumluluklar vardır. Bu sorumluluklar bulunulan dönem içinde hangi türev ürünün seçileceği hakkında talep edenlere yol göstermektedir.

Türev ürünler genel olarak incelendiğinde ortak özelliklerinin olduğu görülmektedir. Temel amaç hepsinde finansal risklerden korunmaktır. Sözleşme değeri ise; fiyat, kur ve faiz oranlarındaki artış ve azalışlara bağlı olarak değişmektedir. Ayrıca bu ürünlerde hesaplamalar gelecekteki bir tarihte yapılmaktadır.

Firmalar genellikle kur riskinden korunmak için; döviz forward, döviz futures, döviz swap ve döviz opsiyon sözleşmelerini, faiz oranı riskinden korunmak için; faiz forward, faiz futures, faiz swap, faiz opsiyon, caps (faiz tavan) ve floors

(faiz taban) sözleşmelerini, ticari ürün fiyat riskinden korunmak için de; ürün forward, ürün futures, ürün swap ve ürün opsiyon sözleşmelerini kullanmaktadır.

Forward sözleşmelerinin kredi riski taşınması ve ikinci el piyasalarının olmaması gibi dezavantajları gidermek için, futures sözleşmeler geliştirilmiştir. Forward, futures ve swapların firmayı hem kâra hem de zarara karşı koruması, yani iki yönlü koruma sağlaması nedeniyle fiyatların lehte değiştiği durumlardan yararlanmak için opsiyon sözleşmeleri geliştirilmiştir. Bilindiği gibi opsiyon sözleşmelerinde alıcının kârı sınırsız olup, zararı ödemiş olduğu prim kadardır.

Opsiyon sözleşmelerinde prim maliyetinin yüksek olması nedeniyle, bu primleri azaltmak için de ikinci kuşak türev ürünler olarak adlandırılan caps (faiz tavan) ve floors (faiz taban) sözleşmeleri geliştirilmiştir. Faiz taban ve tavan sözleşmeleri, mali riski belirli sınırlar içinde hedge etmektedir.

Ayrıca, faiz ve döviz değıştirmek suretiyle finansman maliyetlerini azaltmak ve mevcut yükümlülüklerin şartlarını iyileştirmek amacıyla da swap sözleşmeleri geliştirilmiştir.

Görüldüğü gibi türev ürünleri tam olarak birbirinden ayırmak mantıklı bir yaklaşım değildir. Çünkü genel itibariyle aynı amaca hizmet etmektedirler. Bu ürünlerin tarihsel süreci incelendiğinde, ortaya çıkma süreçleri de bu görüşü desteklemektedir. Her bir türev ürün; bir diğersinin yeterli olmaması, gerekli ihtiyaçlara cevap verememesi ve gelişen piyasada yeni arayışların oluşması gibi faktörler nedeniyle ortaya çıkmaktadır.

2. TÜM TÜREV ÜRÜNLER: KAPSAMLI BİR ÖRNEK

Türev ürünler, tezin bu kısmına kadar ayrı ayrı ele alınmıştır. Fakat konunun bir bütünlük arz etmesi için türev ürünlerin genel olarak ele alınması ve bu ürünlerle ilgili kapsamlı bir örnek hazırlanması uygun görülmüştür. Aynı zamanda bu uygulamanın tezimizde farklılık yaratacağı düşünülmektedir.

Böyle kapsamlı bir örnek uygulama ile yöntemleri ele almamızın amacı, olabildiğince benzer koşullar altında türev ürünlerin kıyaslanmaya çalışılmasıdır. Bir

diğer amaç, yapılan işlemler sonucunda alıcı ve satıcı açısından ortaya çıkan durumu daha net ortaya koymaktır. Ele alınan tüm türev ürünler bir örnekte olacağı için, sonucu doğru yorumlama ve analiz etme şansı da meydana gelecektir.

Ortaya çıkan sonuç, aynı zamanda ürünlerin birbirine olan üstünlüklerini kıyaslama imkanını da bizlere verecektir. Bunun yanı sıra ürünlerin avantaj ve dezavantaj durumları sonuç itibarıyla ortaya çıkacaktır.

Örneğe geçmeden önce yapılması gereken işlemler vardır. Öncelikle ele alınan türev ürünlerin ne gibi özellikler içerdiği ve hangi ürünün hangi kritere sahip olduğunu saptamak gerekmektedir. Bu yapılacak olan kapsamlı örnekte bizlere yol gösterecektir. Aşağıdaki türev ürünlerine ilişkin hesaplama ve muhasebe kayıtları için gerekli veriler tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 2. Türev Ürünlerine İlişkin Hesaplama ve Muhasebe Kayıtları İçin Gerekli Veriler

Türev Ürünler	Forward	Futures	Swap	Opsiyon	Caps	Floors
Vade	+	+	+	+	+	+
Birim Fiyat	+	-	-	-	-	-
Ortalama Fiyat	-	+	-	-	-	-
Vade Sonu Fiyat	+	+	+	+	+	+
Miktar (Tutar)	+	+	+	+	+	+
Aidat	-	+	-	-	-	-
Komisyon	-	+	-	+	-	-
Başlangıç Teminatı	-	+	-	+	-	-
Prim	-	-	-	+	+	+
Avans	-	-	+	-	-	-
Kur	-	-	+	+	-	-
Vade Sonu Kur	-	-	+	+	-	-
Faiz Oranı	-	-	+	-	+	+
Vade Sonu Faiz Oranı	-	-	-	-	+	+
Hsp. Sıklığı (Dönem)	+	+	+	+	+	+
KDV	+	+	+	+	+	+

Görüldüğü gibi bu tablo türev ürünleri ve bu ürünlerin uygulamasının gerçekleşmesi için gerekli kriterleri ifade etmektedir. Bu tablodaki kriterler farklı kaynaklarda yer alan konunun literatürünü oluşturan çalışmalar incelenerek oluşturulmuştur. Artı işareti (+) o kriterin ilgili üründe olması gerektiğini, eksi işareti (-) ise o kriterin ilgili üründe olmadığını göstermektedir.

Ürünleri ve kriterleri tablo halinde ifade etmemizdeki amaç, gerçekleştirilecek olan genel uygulamaya kolaylık sağlamasıdır. Genel çerçevede verileri görmek okuyucu açısından konunun daha iyi kavranmasını da kolaylaştıracaktır. Aşağıda Tablo.2'deki veriler ışığında genel bir örnek yapılacaktır.

2.1. ÖRNEK UYGULAMA

Örnekte yapılacak olan muhasebe kayıtları TMS/IFRS bağlamında ele alınacaktır. Ancak TMS/IFRS'nin finansal araçlarla ilgili tebliği incelendiğinde türev ürünlerin muhasebe kayıtlarına yönelik herhangi bir düzenleme bulunmayıp, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri benimsenmiştir. Bu nedenden dolayı örnek uygulamamızda genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri benimsenecektir.

Aşağıda genel uygulamayla ilgili tüm veriler belirtilmiştir. Ancak veriler bahsedilen ürünün özellikleri doğrultusunda kullanılacaktır. Yani her veri ihtiyaç olduğunda devreye girecektir. Ayrıca bu örnekte altı tane türev ürün mevcuttur. Anlatımda karışıklık olmaması için her ürünün açıklama kısmı şıklara bölünerek ifade edilecektir.

Sözleşme Tarihi	: 01.01.2010
Vade	: 1 yıl
Birim Fiyatı	: 5,60 TL (Forward)
Ortalama Fiyat	: T ₀ Ayı: 90.000 TL, T ₁ Ayı: 92.000 TL T ₂ Ayı: 95.000 TL, T ₃ Ayı: 93.000 TL T ₄ Ayı: 94.000 TL, T ₅ Ayı: 91.000 TL T ₆ Ayı: 88.000 TL
Vade Sonu Fiyat	: 5,50 TL (Forward için)
Miktar (Tutar)	: 30.000 KG (Forward) 90.000 TL (Futures,caps ve floors) 90.000 Avro (Opsiyon)

Aidat	: 300 TL
Komisyon	: 1.000 TL
Başlangıç Teminatı	: 1.500 TL
Prim	: 800 TL
Avans	: 1.000 USD (Swap)
Kur	: İlgili ürünün açıklama kısmında belirtilmiştir.
Vade Sonu Kur	: İlgili ürünün açıklama kısmında belirtilmiştir.
Faiz Oranı	: İlgili ürünün açıklama kısmında belirtilmiştir.
Vade Sonu Faiz Oranı	: İlgili ürünün açıklama kısmında belirtilmiştir.
KDV	: %15
Hsp. Sıklığı (Dönem)	: 6 ay, 2 ay (Swap)

a) Forward Sözleşmesi İle İlgili Gerekli Açıklamalar ve Muhasebe Kayıtları:

MK bir üretim işletmesidir. Fıstık fiyatlarının gelecek 6 ay içinde artacağını tahmin etmektedir. Fiyatlar arttığında ürettiği ürünün fiyatlarını sabit tutup rakiplerine karşı üstünlük sağlamak istemektedir. Bu nedenle gelecekte alacağı fıstığın fiyatını şimdiden garantilemeyi amaçlamaktadır. Kendisine fıstık satışında bulunan bir fabrikayla anlaşarak 01.06.2010'de 1 kg fıstığın fiyatını 5,60 TL üzerinden garantilemek istemektedir. 30 ton üzerinden yapılan sözleşmenin yapıldığı gün (01 Ocak 2010) 1 kg fıstık = 5,30 TL'dir. 01 Haziran 2010'da fıstık teslim alınmıştır, fıstığın kg piyasa fiyatı 5,50 TL'dir.

	01.01.2010		
136 DİĞER ÇEŞİTLİ ALACAKLAR HESABI			168.000
		336 DİĞER ÇEŞİTLİ BORÇLAR HESABI	168.000
<i>5,60 TL x 30.000 Kg = 168.000 TL</i>	01.06.2010		
150 MADDE VE MALZEME STOK HESABI			168.000
		136 DİĞER ÇEŞİTLİ ALACAKLAR HESABI	168.000
<i>Sözleşme konusu malın teslim alınması</i>	01.06.2010		
336 DİĞER ÇEŞİTLİ BORÇLAR HESABI			168.000
		100 KASA HESABI	168.000
<i>Sözleşme bedelinin ödenmesi</i>	/		

Yapılan bu sözleşme sonucunda MK işletmesi malın teslim alındığı 01 Haziran 2010 tarihindeki 5,50 TL olan fıstık fiyatını önceden sözleşme yaparak 5,60 TL'ye sabitlemiştir. Bu durumda işletmenin $0,10 \text{ TL} \times 30.000 \text{ KG} = 3.000 \text{ TL}$ zararı olmuştur. Yani ileriye dönük sözleşme yapmak MK işletmesi için olumsuz bir durum oluşturmuştur. Fakat bu durum her zaman olumsuz olarak sonuçlanmaz. Yapılan sözleşmelerden olumlu sonuçlar alabilmek, işletmelerin ileriye dönük tahminleriyle doğru orantılıdır. İleriye yönelik doğru öngörü, doğru perspektif işletmelerin forward işlemlerinden kâr elde etmelerini sağlayacaktır.

Görüldüğü gibi forward sözleşmelerin işletmelere kâr sağlaması ileriye yönelik tahminlerin doğru çıkmasıyla ilişkilidir. Ortaya çıkacak riskleri indirgemek için kullanılan bu yöntem, yeri ve zamanı uygun olduğunda hem kâr sağlamakta hem de işletmeleri riske karşı korumaktadır.

b) Futures Sözleşmesi İle İlgili Gerekli Açıklamalar ve Muhasebe Kayıtları:

MK üretim işletmesi, pamuk fiyatlarının yükseleceğini tahmin etmekte olup, 01.01.2010 tarihinde 6 aylık pamuk futures sözleşmesi satın almak istemektedir. Borsa üyelik aidatını daha önce ödeyerek gerekli muhasebe kayıtlarını yapmış olan bu firma, E Aracı Kurumuna başvurarak futures işlemi için gerekli olan 1.000 TL komisyon ve 1.500 TL başlangıç teminatını peşin olarak ödemiştir.

Aracı kurum, MK firmasından aldığı emir doğrultusunda bir adet 6 ay vadeli pamuk futures sözleşmesini 90.000 TL'den satın almış ve durumu MK firmasına bildirmiştir. Pamuk futures sözleşmesinin 6 aylık ortalama fiyat değişimleri yukarıda gösterilmiştir.

Futures sözleşmelerin muhasebeleştirilmesi kısmında alıcının ve satıcının yapması gereken hesaplamalar ve kayıtlar detaylı olarak incelenmiştir. Bu örnekte, tüm türev ürünleri kıyaslamak için sadece vade sonunda malın teslim alınması ve kâr zararın tespitine yönelik kayıtlar yapılacaktır.

	01.06.2010		
380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI			6.000
659 DİĞER ÖLÇ. GİDER VE ZARARLAR HESABI			2.000
		180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HESABI	8.000
<i>Kâr-Zarar Tespitine yönelik kayıt</i>	01.06.2010		
957 FUTURES İŞL.ALACAKLILAR NAZIM HS.			90.000
		956 FUTURES İŞL.BORÇLULAR NAZIM HS.	90.000
<i>Nazım hesaplara alınan sözleşme kaydının iptali</i>	01.06.2010		
150 İLK MADDE VE MALZEME STOKLARI HS.			90.000
191 İNDİRİLECEK KDV HESABI			13.500
		100 KASA HESABI	103.500
<i>Sözleşmesi yapılan pamuğun teslim alınması</i>	/		

Buradaki ilk kayıt 6 ay boyunca MK firmasının (alıcının) kâr-zarar durumunu göstermektedir. Bu durumda firma 2.000 TL zarar etmiştir. Çünkü 90.000 TL üzerinden satın alınan pamuk futures sözleşmesinin değeri vade sonunda 88.000 TL'ye düşmüştür. Bu tutar genel verilerde mevcuttur. İkinci kayıt nazım hesaplarda kayda alınan sözleşmenin vade sonu gelmesi nedeniyle bu hesaplardan çıkarılmasını ifade etmektedir. Son kayıt ise sözleşmeye konu olan pamuğun teslim alınması ve KDV hesaplaması yapılmıştır. Burada görülen kayıtların tersi de satıcı için söz konusudur. Yani satıcı da bu sözleşme ile 2.000 TL'lik kâr sağlamıştır.

Futures sözleşmelerde ortalama fiyat kâr-zarar durumunu yakından ilgilendirmektedir. İşletmelerin geleceğe yönelik fiyat tahminleri bu sözleşme türü için de geçerlidir. Sözleşmeye konu olun fiyat, vade sonu fiyatından düşük olursa alıcı fiyat artışından doğacak olan riskten korunmuş olacaktır. Aradaki fiyat artışı satıcı tarafından karşılanacaktır. Bu durumun tam tersi ortaya çıkarsa, satıcı kâr edecek, alıcı ise zarar edecektir.

c) Swap Sözleşmesi İle İlgili Gerekli Açıklamalar ve Muhasebe Kayıtları:

MK üretim işletmesi ihracat yapmaya karar vermiştir ve 2 aylık ihracat programı şöyledir.

01.01.2010 tarihinde Fransa'ya 3.000 Avro

28.02.2010 tarihinde Almanya'ya 4.000 USD

Bu firma 01.01.2010 tarihinde 3.000 Avro'luk ihracatı gerçekleştirmiş ve bedelini 15.01.2010 tarihinde tahsil etmiştir. İhracatın gerçekleşme ve bedelinin tahsil edilme tarihlerinde 1 Avro = 2,1300 TL'dir. Fransa'ya yapmayı planladığı ihracatın gerçekleştirilebilmesi için ilk madde ve malzeme ithalatı yapmak isteyen firma USD'ye ihtiyaç duymaktadır.

MK firması 20.01.2010 tarihinde 1.000 USD'lik ihracat avansı vermiş ve 15.02.2010 tarihinde kalan borcunu nakden ödeyerek 2.000 USD'lik ilk madde malzemeyi teslim almıştır (avansın verildiği tarihte bir USD'nin TL kuru 1,4500 TL'dir. İlk madde ve malzemenin teslim alındığı tarihte 1,4700 TL'dir.)

MK firması Z firması ile 15.01.2010 tarihinde 28.02.2010 vadeli bir swap anlaşması imzalamıştır. Anlaşmaya göre MK firması Z firmasına 3.000 Avro verecek, Z firmasından 4.489,655 USD alacak; Avro için %18, USD için %15 faiz oranı üzerinden faiz hesaplanacaktır.

MK firması USD aldığı için USD olarak hesaplanan faizin TL karşılığını Z firmasına, Z firması ise almış olduğu Avro için hesaplanan Avro faizinin TL karşılığını MK firmasına her ayın sonunda karşılıklı olarak ödeyeceklerdir.

MK firması Almanya'ya 4.000 USD'lik ihracatı 26.02.2010 tarihinde gerçekleştirmiştir ve ihracat bedeli 28.02.2010 tarihinde tahsil edilmiştir.

Mukaveledeki özel hükme göre vade sonunda anaparalar karşılıklı olarak iade edilecektir. Aşağıda 01.01.2010 ile 28.02.2010 tarihleri arasında USD ve Avro kurlarının değeri verilmiştir.

31.01.2010 tarihinde 1\$ = 1,4800 TL, 1 Avro = 2,1900 TL'dir.

26.02.2010 tarihinde 1\$ = 1,4900 TL, 1 Avro = 2,2000 TL'dir.

28.02.2010 tarihinde 1\$ = 1,4900 TL, 1 Avro = 2,2000 TL'dir.

Swap sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesi kısmında gerekli tüm muhasebe kayıtları yapılmıştır. Bu örneğimizde diğer türev ürünlerde olduğu gibi sadece kâr-zarar durumu incelenip, kayıtları yapılacaktır.

20.01.2010	159 VERİLEN SİPARİŞ AVANSLARI HESABI	1.450	
	100 KASA HESABI		1.450
31.01.2010	<i>İthalat için verilen sipariş avansının kaydı (1000\$x1,45TL)</i> 780 FİNANSMAN GİDERLERİ HESABI 191 İNDİRİLECEK KDV HESABI	83,06 12,46	
	100 KASA HESABI		95,52
31.01.2010	<i>Swap sözleşmesi gereğince USD'nin Ocak dönemi faiz giderinin ödenmesi 4.489,665 x (0.15/12)=56,12 USD</i> <i>56,12 USD x 1,48 TL=83,06 TL</i> 100 KASA HESABI		113,33
	642 FAİZ GELİRLERİ HESABI 391 HESAPLANAN KDV HESABI		98,55 14,78
28.02.2010	<i>Swap sözleşmesi gereğince Avro'nun Ocak dönemi faiz gelirinin tahsil edilmesi 3.000 x (0.18/12)=45 Avro</i> <i>45 Avro x 2,19 TL=98,55 TL</i> 780 FİNANSMAN GİDERLERİ 191 İNDİRİLECEK KDV HESABI	83,62 12,54	
	100 KASA HESABI		96,16
28.02.2010	<i>Swap sözleşmesi gereği ödenen USD'nin Şubat dönemi faiz gid. ödenmesi 4.489,665 x (0.15/12)=56,12 USD</i> <i>56,12 USD x 1,49 TL=83,62 TL</i> 100 KASA HESABI		113,85
	642 FAİZ GELİRLERİ HESABI 391 HESAPLANAN KDV HESABI		99 14,85
	<i>Swap sözleşmesi gereğince Avro'nun Şubat dönemi faiz gelirinin tahsil edilmesi 3.000 x (0.18/12)=45 Avro</i> <i>45 Avro x 2,20 TL=99 TL</i>		

Yukarıdaki kayıtlarda swap sözleşmesi sonucu MK işletmesinin gelir ve giderleri yapılan hesaplar sonucunda açık şekilde görülmektedir. 2 aylık süreçte MK işletmesi toplamda 227,18 TL'lik faiz geliri elde ederken, buna karşılık 191,68 TL faiz gideri ödemiştir. Bu tutara ödemiş olduğu avansı da dahil edersek toplam gideri de (1.450 TL + 191,68 TL) 1.641,98 TL olmuştur.

Görüldüğü üzere, MK işletmesinin yapmış olduğu swap sözleşmesi bu şartlar altında lehine bir sonuç vermemiştir. MK işletmesinin bu şartları lehine çevirmesi için kurlara, değiştirilen para birimine, paritelere, vadeye ve faiz oranlarına dikkat etmesi gerekmektedir. Aksi halde yapılmış olan sözleşmelerin işletmeye külfet olma olasılığı çok yüksektir.

d) Opsiyon Sözleşmesi İle İlgili Gerekli Açıklamalar ve Muhasebe Kayıtları:

Bir Türk firması olan MK, bir Alman firmasından 90.000 Avro'luk ithalat yapmış ve ithalat bedelinin 6 ay sonra ödenmesi kararlaştırılmıştır. MK firması 6 ay sonra Avro'nun yükseleceğini tahmin etmektedir. Bu nedenle kur riskini ortadan

kaldırmak amacıyla, cari kur üzerinden 6 ay vadeli bir opsiyon sözleşmesi satın almıştır. Ödenen aracı kurum komisyonu 1000 TL + KDV, opsiyon primi 800 TL + KDV'dir. Takas odasına yatırılmak üzere aracı kuruma ödenen başlangıç teminatı 1.500 TL'dir. Komisyon, prim ve başlangıç teminatı peşin olarak ödenmiştir.

Bir Avro'ya ait cari mukavele ve ortalama kurların aylık dönemlerdeki durumları aşağıdaki gibidir:

Cari kur	: 2,1100 TL
Kullanım kuru	: 2,1100 TL
T1 dönemindeki kur	: 2,1400 TL
T2 dönemindeki kur	: 2,1300 TL
T3 dönemindeki kur	: 2,1700 TL
T4 dönemindeki kur	: 2,1800 TL
T5 dönemindeki kur	: 2,1600 TL
T6 dönemindeki kur	: 2,2000 TL

Opsiyon sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesi kısmında bu sözleşme ile ilgili komisyon, prim, başlangıç teminatı, nazım hesapların kapatılması ve dönemlerin hesaplama kaydı gibi işlemler yapıldığı için, bu örnekte tekrar kayıt yapma ihtiyacı duyulmamıştır. Burada alıcı ve satıcı açısından kâr-zarar durumu incelenecektir.

<hr/>	/	<hr/>	
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HESABI			2.700
		380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI	2.700
<i>T1 döneminde oluşan olumlu farkın kaydı</i>			
$90.000\text{Avro} \times 2,14\text{TL}=192.600\text{TL}-189.900\text{ TL}=2700\text{ TL}$	/	<hr/>	
180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HESABI			900
		329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HESABI	900
<i>T2 döneminde oluşan olumsuz farkın kaydı</i>			
$90.000\text{Avro} \times 2,13\text{TL}=191.700\text{TL}-192.600=(900)$	/	<hr/>	
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HESABI			3.600
		380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI	3.600
<i>T3 dönemine ait olumlu farkın kaydı</i>			
$90.000\text{Avro} \times 2,17\text{TL}=195.300\text{TL}-191.700\text{TL}=3.600\text{TL}$	/	<hr/>	
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HESABI			900
		380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI	900
<i>T4 dönemine ait olumlu farkın kaydı</i>			
$90.000\text{Avro} \times 2,18\text{TL}=196.200\text{TL}-195.300\text{TL}=900\text{TL}$	/	<hr/>	
180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HESABI			1.800
		329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HESABI	1.800
<i>T5 dönemine ait olumsuz farkın kaydı</i>			
$90.000\text{Avro} \times 2,16\text{TL}=194.400\text{TL}-196.200\text{TL}=(1.800\text{TL})$	/	<hr/>	
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HESABI			3.600
		380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI	3.600
<i>T6 dönemine ait olumlu farkın kaydı</i>			
$90.000\text{Avro} \times 2,20\text{TL}=198.000\text{TL}-194.400\text{TL}=3.600\text{TL}$	/	<hr/>	
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HESABI			2.700
100 KASA HESABI			8.100
		127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HESABI	10.800
<i>Fiyat farkından kaynaklanan alacak ve borç hesaplarının mahsubu ve kalan alacağın tahsili</i>			
<hr/>	/	<hr/>	

6 aylık kurlar hesaplanarak ortaya çıkan olan bu rakamlar bize alıcının yani MK firmasının kâr-zarar durumunu göstermektedir. Bu sözleşme sonucu MK firması 8.100 TL'lik kâr elde etmiştir. Ayrıca ödemiş olduğu 800 TL prim de göz önüne alınırsa net kârı 7.300 TL'dir. Satıcı için ise bunların tersi bir durum söz konusudur.

Opsiyon sözleşmelerinde alıcının ya da satıcının kâr elde etmesi kurların inip çıkması ile orantılıdır. Diğer türev ürünlerde olduğu gibi bu üründe de geleceğe yönelik tahminler kârı artırmaktadır. Alıcı hangi dönemde hangi ürünü satın alacağını iyi analiz etmelidir. Bunun yanı sıra, kârını maksimize etmeye de çalışmalıdır.

e) Caps (Faiz Tavan) Sözleşmesi İle İlgili Gerekli Açıklamalar ve Muhasebe Kayıtları:

MK İşletmesi O Bankasından değişken faizli 90.000 TL tutarında uzun vadeli bir kredi almıştır. Kredi faizlerinin yükseleceğini düşünen bu işletme, S Bankasından

bir faiz tavan sözleşmesi satın almıştır. Sözleşmenin yapıldığı tarihteki değişken faiz oranı %70'dir. Faiz tavan sözleşmesi aşağıdaki konuları kapsamına almaktadır.

Sözleşme Tarihi : 01.01.2010
Temel Alınan Endeks : 6 aylık Hazine Bonosu Faizi
Tavan Faiz Oranı : % 80

İlk altı aylık dönem sonunda hazine bonusu faiz oranındaki değişikliklere ilişkin olarak faiz oranı %85 olarak gerçekleşmiştir.

Bu varsayımlara göre MK işletmesinin faiz tavan sözleşmesi ile ilgili durumunu inceleyelim.

Bu varsayıma göre ilk altı aylık dönem sonunda değişken faizin hesaplanmasına dayanak teşkil eden hazine bonusu faiz oranında %15'lik ($\%85 - \%70 = \%15$) bir artış olmuştur. Cari faiz oranları arasındaki fark %15 ise de, faiz tavan oranı %80 olan bir sözleşme satın alması nedeniyle alıcı durumunda olan MK işletmesi, bu artışın sadece %10'luk kısmını üstlenecek, geri kalan ve piyasa faiz oranı ile sözleşme faiz oranı arasında işletme lehine bir sonuç yaratan %5'lik ($\%85 - \%80 = \%5$) kısmını ise S Bankası karşılayacaktır.

Caps sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesi ile ilgili yapılmış olan diğer örneğimizde prim ödemesi ve sözleşmenin kayda alınması işlemleri yapılmıştır. Diğer türev ürünlerle kıyaslama yapmak ve kâr-zarar durumunu tespit etmek için bu örnekte sadece alıcının (MK işletmesinin) piyasaya ödediği faiz ve tahsil ettiği faiz ile ilgili kayıtlar yapılacaktır.

01.06.2010		
780 FINANSMAN GİDERLERİ HESABI		38.250
	100 KASA HESABI (381 GİDER TAHAKKUKLARI HESABI)	38.250
01.06.2010		
<i>Piyasaya faiz ödemesi</i>		
100 KASA HESABI		2.250
	642 FAİZ GELİRLERİ HESABI	2.250
<i>Faiz tavan sözleşmesi nedeni ile tahsil edilen faiz</i>	/	

Buradaki ilk kayıt, 01 Haziran 2010 tarihi itibarıyla piyasaya ödenen 38.250 TL'lik ($90.000 \text{ TL} \times \%85 = 76.500 \text{ TL} / 2$ (6 aylık 2 dönem olduğu için) = 38.250 TL) faizi ifade etmektedir.

İkinci kayıt, S Bankasının ödeyeceği faiz tutarı olan 2.250 TL'yi göstermektedir. ($90.000 \text{ TL} \times 0,05/2 = 2.250 \text{ TL}$). Aradaki %5'lik oranın ikiye bölünmesinin nedeni ise, sözleşmenin 6 aylık iki dönem halinde belirlenmesidir. 800 TL prim ödediği nazara alındığında, faiz tavan sözleşmesi yapması nedeniyle alıcının net kârı bu varsayıma göre ($2.250 \text{ TL} - 800 \text{ TL}$) 1.450 TL olacaktır.

Yapılmış olan faiz ödemesinin kâr-zarar hesaplamasında almamasının nedeni ise, bu tutarın sözleşme yapılmasa da ortaya çıkacak olmasıdır. Yani MK işletmesi sözleşme yapmamış olsaydı faiz artışının %10'luk kısmından değil, tamamından (%15) sorumlu olacaktı.

Diğer bir anlatımla bu varsayıma göre alıcı durumunda olan MK işletmesi 1.450 TL'lik riski S Bankasına devredecektir. Faiz tavan sözleşmesi satıcısının (S Bankasının) durumu ise, alıcının tersidir. Yani 1.450 TL zarar edecektir.

f) Floors (Faiz Taban) Sözleşmesi İle İlgili Gerekli Açıklamalar ve Muhasebe Kayıtları:

MK İşletmesi 01.01.2010'da C Bankasında 90.000 TL tutarında bir yıl vadeli ve yıllık TÜFE (Tüketici Eşya Fiyat Endeksi) + yıllık %12 faizli ve altışar aylık faiz ödemeli bir vadeli mevduat hesabı açtırmıştır. TÜFE'nin düşeceğini tahmin eden MK işletmesi 01.01.2010'da Ö işletmesinden yıllık faiz oranı %90 (altı aylık faiz oranı %45) olan bir faiz taban sözleşmesi satın almıştır. İlk altı aylık dönem sonunda TÜFE oranı %35 olarak gerçekleşmiştir.

İlk altı aylık dönemde TÜFE %35 olarak gerçekleşirse, taban sözleşmesi yapılmaması durumunda alıcının mevduat faizine uygulanacak olan faiz oranı %41 olacaktır ($\%35 + \%12 \times 6 / 12 = \%41$). Ancak, altı aylık faiz oranı %45 olan bir taban sözleşmesini satın alan alıcı opsiyon hakkını kullanacak ve %4'lik faiz farkına ait 3.600 TL'yi ($90.000 \text{ TL} \times 0,04 = 3.600 \text{ TL}$) satıcıdan tahsil edecektir. 800 TL prim ödediği de nazara alındığında, alıcının faiz taban sözleşmesi nedeniyle devrettiği risk tutarı (kârı) 2.800 TL olacaktır.

TÜFE'nin %35 olarak gerçekleşmesi varsayımına göre, 3.600 TL fark ödeyen ve 800 TL prim tahsil eden satıcının net zararı da 2.800 TL olacaktır.

Bu hesaplamaların yanı sıra sözleşme satın alındığında oluşan diğer duruma yönelik kâr-zarar pozisyonu da aşağıda belirtilmiştir.

01.06.2010		
100 KASA HESABI		31.500
	642 FAİZ GELİRLERİ HESABI	31.500
<i>Piyasadan alınan faiz gelirinin kaydı</i>	01.06.2010	
100 KASA HESABI		9.000
	642 FAİZ GELİRLERİ HESABI	9.000
<i>Faiz taban sözleşmesinin faiz farkının tahsil kaydı</i>	/	

İlk kayıt, 6 aylık dönem sonunda ortaya çıkan 31.500 TL'lik (90.000 TL x %35 = 31.500 TL) faizin piyasadan tahsil edilmesi işlemi temsil etmektedir. İkinci kayıt ise, yapılmış olan sözleşmeden kaynaklanan %10'luk (%45-%35) farkın alıcıdan tahsil edilmesini göstermektedir. Bu tutar 9.000 TL'dir (90.000 TL x %10).

Görüldüğü üzere, iki kayıta da kasaya para girişi vardır. 31.500 TL'lik ilk kayıt MK firmasının bu sözleşmeden elde ettiği bir kazanç değildir. Sözleşme yapılmamış olsaydı, MK firması yine şartların bu şekilde gerçekleşmesi durumunda bu faiz gelirini piyasadan tahsil edecekti.

İkinci kayıta elde edilen faiz geliri ise bizzat satıcıdan tahsil edilmiştir. Vade sonunda ortaya çıkan faiz oranıyla, sözleşmede belirlenen faiz oranı arasında alıcı lehine olumlu bir fark olması nedeniyle bu tutar ortaya çıkmıştır. Tabi ki bu durum her zaman alıcının lehine olmamaktadır. Durumu lehine çevirmek tüm türev ürünlerde olduğu gibi burada da geleceği iyi tahmin etmek ve doğru yorumlamak ile mümkün olacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Finansal risk, işletmelerin finansal yapısını olumsuz yönde etkilemektedir. Finansal türev ürünler bu tür riskleri azaltmak ya da ortadan kaldırmak amacıyla işletmelerin kullandığı araçlardır. Türev ürün piyasalarının oluşması için bazı koşulların oluşması gereklidir. Bunların başında da bu piyasalarda işlem yapacak farklı beklentilere sahip yatırımcıların olması gelmektedir. Ancak bu şekilde risk transferi gerçekleştirilip, bu piyasalar etkin bir biçimde çalışabilmektedir.

Riskten korunmanın amacı, belirli bir dönemde işletmenin varlık veya borçları ile ilgili olarak ters yönde olabilecek fiyat, kur ve faiz dalgalanmaları neticesinde oluşacak zarar riskini azaltmak veya ortadan kaldırmaktır. Bu amaçla işletmeler türev araçları kullanarak hem bu risklere karşı kendilerini korumakta hem de fon maliyetlerini düşürme, değişik finansal piyasalarda işlem yapma ya da kâr elde etme gibi avantajlardan yararlanmaktadırlar.

Riske karşı korunmak veya kâr elde etme amacıyla etkin bir araç olarak işletmelerce kullanılan türev araçların muhasebede gösterilmesinde çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Türev araçlar muhasebeleştirilirken bunların kullanım amaçları muhasebe kayıtlarına alınma yöntemlerini de etkilemektedir. Bu nedenle türev araç piyasalarının bulunduğu ülkelerde bunlarla ilgili gerekli muhasebe standartları oluşturulması için çalışmalar yapılmaktadır. Farklı ülkelerde farklı çalışmaların yapılması finansal tablo kullanıcıları açısından çeşitli sorunlar doğurmakta sağlıklı bilgi edinilmesini engellemektedir.

Türev finansal araçlardan forward sözleşmeler kişilerin birbirleriyle karşılıklı pazarlık ortamında gelecekteki bir tarihte bir malın veya finansal bir varlığın tezgah üstü olarak alımı ve satımını öngören sözleşmelerdir.

Forward sözleşmeler gibi gelecekteki bir tarihte bir malın, dövizin veya başka bir finansal enstrümanın alım ya da satımını içeren bir başka türev finansal araç da future sözleşmelerdir. Future sözleşmeleri, organize bir piyasada yapılır. İlgili varlığın kalitesi, miktarı ve özellikleri gibi hususlar standarttır. Teslim amaçlı bir sözleşme türüdür. Fakat uygulamada genellikle çok düşük oranlarda, bir teslim gerçekleşmekte olup, daha ziyade spekülatif amaçlı olarak kullanılmaktadır.

Riski devretmeyi ya da spekülasyonla kazanç sağlamayı amaçlayan bir başka türev finansal araç ise opsiyonlardır. Opsiyon; bir döviz, borsa endeksini ya da herhangi bir finansal varlığı, alma ya da satma hakkı veren sözleşmelerdir. Satın alma hakkı veren sözleşmelere call option, satma hakkı veren sözleşmelere de put opsiyon denilmektedir. Diğer finansal ürünlerden en önemli farklılığı call optionda alıcının cayma hakkı, put optionda ise satıcının cayma hakkı bulunmasıdır. Dolayısıyla bu sözleşmelere cayılabilir gelecek sözleşmeleri de denilmektedir.

Finansal riski devretmeyi amaçlayan bir başka sözleşme çeşidi de swap anlaşmalarıdır. Swap anlaşmaları, genelde iki türdür. Bunlardan birincisi para swapıdır. Para swapı farklı para birimine ihtiyacı bulunan firmaların kredi sağlayarak almış oldukları anaparanın ve faizinin karşılıklı olarak değiştirilmesidir. İkinci swap tekniği ise faiz oranı swapıdır. Bu da yine farklı kredibilitesi bulunan firmaların faiz oranlarının karşılıklı olarak değiştirildiği ve vade sonunda faizlerin karşılıklı olarak ödendiği bir tekniktir. Genellikle bankalar arası uygulanmakta olup, banka dışında uygulaması özellikle ülkemizde pek mevcut değildir.

Bu ürünlerden hariç son yıllarda türetilmiş olan caps (faiz tavan) ve floors (faiz taban) sözleşmeleri de bulunmaktadır. Temelde opsiyon ve swap sözleşmelerinden türetilmiş olan bu ürünler, faiz oranlarını dengede tutmak ve bu oranlara belirli sınırlar çizmek amacıyla ortaya çıkmıştır.

Riskten korunma amaçlı finansal araçları içerisinde temelde; forward (teslim amaçlı ve cayılmaz türev işlem) future (cayılmaz türev işlem), opsiyon (cayılabilir türev işlem), swap (vadeli değiş tokuş) işlemler sayılabilmektedir.

Görüldüğü gibi finansal türev ürünlerin kullanım alanları ve özellikleri kendi içinde farklılık göstermektedir. Birbirlerine karşı olan üstünlüklerini net bir şekilde ifade etmek mümkün değildir. Örneğin cayılabilir türev ürünler diğerlerine göre daha avantajlı görünse de bazı zamanlarda cayılamayan türev ürünler daha avantajlı olabilmektedir. Bunu yapılmış olan genel örneğimizde görmek mümkündür. Üstünlüklerde belirleyici olan zaman, vade, ileriye dönük tahmin ve stratejilerdir. Hangi ürünün hangi zamanda seçileceğine karar vermek tamamen üst yönetimin inisiyatifinde olup, sorumluluk getiren bir işidir.

Türev ürünlerin risk oranı arttıkça kâr marjı da teoride artmaktadır. Ancak piyasa şartları her zaman planlandığı gibi oluşmamaktadır. Faiz oranı %80 olarak belirlenmiş olan bir caps (faiz tavan) sözleşmesinde, faiz oranı vade sonunda %90 olarak gerçekleşebileceği gibi %70 olarak da gerçekleşebilmektedir.

Yapılan bu sözleşmelerin temel amacı, piyasada var olan riski en aza indirgeyerek koruma sağlamaktır. Yani bu riski tabana yaymaktır. İşletmeler bu işlemleri gerçekleştirirken muhasebeden de yararlanmaktadırlar. Çünkü yapılan işlemlerin gerekli şartlar altında kayda alınması gerekmektedir. Bu durumda devreye temelinde riski tabana yayma mantığı olan Hedge Muhasebesi devreye girmektedir. Hedge muhasebesi, yapılan kayıtların ilgili kişiler tarafından anlaşılabilirliğini arttırmaktadır. Ayrıca yorum ve analiz kısmında da ilgili kişilere kolaylık sağlamaktadır.

Son yıllarda türev araç kullanımında önemli artışlar yaşanmış, ancak türev araçlara ilişkin muhasebe standartları bu büyümeyi takip etmekte yetersiz kalmıştır. Türev araçlar, riskten korunmak açısından etkin araçlar olmakla birlikte, önemli tutarlarda ve beklenmedik kayıplara da neden olabilmektedir. Nitekim türev araçlar nedeniyle yaşanan büyük tutarlardaki kayıplar, raporlama standartlarının yetersizliğini bir kez daha ortaya koymuş ve birçok ulusal ve uluslararası kuruluşu türev araçlar dahil tüm finansal araçların muhasebeleştirilmesine ilişkin çalışmalarını hızlandırmaya yöneltmiştir.

Türkiye’de türev araçların muhasebeleştirilmesi konusunda SPK, BDDK, TMSK gibi kurumlar yayınladıkları tebliğler ile yol göstermeye çalışmışlardır. SPK ve BDDK’nın yayınladıkları standartlar dünyadaki trende uygun olarak Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu’nun yayınladığı standartlara paralel şekilde hazırlanmıştır.

TMS 39’da finansal türev araçların muhasebeleştirilmesine yönelik net bir standart yoktur. Şu an gerçekleştirilen muhasebe kayıtları, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri doğrultusunda yapılmaktadır. Bu konuda net bir standardın olmaması da farklı şekilde kayıtlara yol açmaktadır. TMSK, BDDK, SPK gibi kurumların türev ürünlerin muhasebeleştirilmesine yönelik bir standart belirlemesi

anlaşılabilirliğe ve uygulamada farklılığın önlenmesine çok büyük katkı sağlayacaktır.

Bunun yanı sıra şu an ki muhasebe hesap kodlarına türev ürünler ile ilgili hesap kodları da eklenmelidir. Örneğin 125 TÜREV ÜRÜN ALACAK HESABI, 325 TÜREV ÜRÜN BORÇ HESABI, 648 TÜREV ÜRÜN KARLARI HESABI ve 658 TÜREV ÜRÜN ZARARLARI HESABI olarak yapılacak bir düzenleme bu konudaki belirsizliğe ışık tutacaktır. Ayrıca böyle bir uygulama bu ürünlerin daha kolay takip edilmesine de yardımcı olacaktır.

Finansal türev ürünlerin ülkemizde daha yaygın bir şekilde yapılması için mevcut finansal alım-satım sisteminin daha güvenli işlemesi gerekmektedir. Ayrıca yeni finansal araçların tanıtılması ve yararlarının açıklanmasına ait eğitim faaliyetleri de buna katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akçaoğlu, E. (2002). *Finansal Türev Ürünlerin Vergilendirilmesi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Akgüç, Ö. (1998). *Finansal Yönetim*. İstanbul: Avcıol Basım Yayın.
- Aksel, A. E. (1995). *Risk Yönetim Aracı Olarak Futures Piyasaları*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları.
- Alpan, F. (1999). *Örneklerle Futures Anlaşmalar ve Opsiyonlar*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Anderson, J. ve Hasan R. (1991). *Interest Rate Risk Management*. London.
- Aşıkoğlu, R. ve Kayahan, C. (2008). Global Finansal Sistem Etkileşimiyle Türkiye'nin Türev Piyasa Görünümü. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı.2, Cilt.10, s.157-179.
- Ataman Akgül, B. ve Akay, H. (2004). *Uluslararası Muhasebe Standartları ve Türkiye'de Uygulama Etkinliğine İlişkin Bir Araştırma*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Aysan, M. A. (2008). Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına Ulusal Uyum: Türkiye Örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı.40, s.44-53.
- Aytekin, Y. H. (1994). *Bankacılıkta Döviz ve Faiz Yönetimi Teknikleri ve Türkiye uygulaması*. Türkiye Halk Bankası Eğitim Müdürlüğü Yayınları.
- Bayazıtlı, E., Çelik, O. ve Üstündağ, S. (2006). *Türkiye Muhasebe Standartlarına Genel Bakış*. Ankara: TESMER Yayınları.
- Bektöre, S., Sözbilir, H. ve Banar, K. (1998). *Muhasebe İlkeleri ve Uygulaması*. Eskişehir.
- Bolak, M. (1998). *Finans Mühendisliği Kavramlar ve Araçlar*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Bostancı, S. (2002). Küreselleşen Muhasebede Standartlaşma ve Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu. *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı.59.

- Bozkurt, T. (2006). *Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesinin 32 ve 39 No'lu Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Brealey, A. R., Stewart C. M. ve Alan, J. M. (1997). *İşletme Finansının Temelleri*, (Ü. Bozkurt, T. Arıkan ve H. Doğukanlı çev.). İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Bromwich, M. (1992). *Financial Reporting, Information and Capital Markets*. London: Pitman Publishing.
- Ceylan, A. (1998). *Finansal Teknikler*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Ceylan, A. (2003). *Finansal Teknikler*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Ceylan, A. ve Korkmaz, T. (2000). *Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Chambers, N. (2007). *Türev Piyasalar*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Cıngıllı, M. (1992). Opsiyon Piyasaları ve Türkiye'deki Gelişmeler. *Kalkınma*
- Çağdaş, B. ve Gürsoy, C. T. (2003). Şirketlerde Finansal Risk Yönetimi Amaçlı Bir Modelin Geliştirilmesi Yöntem ve Aşamaları. *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi/D Mühendislik*, Sayı:3, Cilt.2, s.55-64.
- Çelik, O. (2006). Küresel Finansal Raporlama Standartları Neden Gereklidir? Avesa İletişim Hizmetleri A.Ş. Örneği. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt.8, Sayı.2, s.1-21.
- Delikanlı, İ. U. (1998). Forward Döviz İşlemleri Vasıtasıyla Mevduat Faiz Gelirinin Peçelenmesi. *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı.200, s.115.
- Dergisi*, Sayı.41, s.21-24.
- Dönmez, Ç., Başaran, Y., Doğru, G., Yılmaz, M., Uğur, S., Kartallı, Y. ve Ugan, G. (2002). *Finansal Vadeli İşlem Piyasalarına Giriş*. İstanbul: Tasarım Matbaacılık.
- Elitaş, C., Elitaş, B. L. ve Kalafat, M. (2009). Türev Ürünler ve Muhasebe Sistematiği. *Mali Pusula Dergisi*, Sayı.52, s.34-48.

- Erdoğan, N. (1995). *Uluslararası İşletmelerde Mali Risk ve Yönetimi & Çağdaş Finansal Teknikler*. İstanbul: Kent Matbaacılık.
- Ersan, İ. (2003). *Finansal Türevler Futures & Options & Swaps*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Gücenme, Ü. (2000). Küreselleşmede Muhasebe Standartları. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, s. 7-10.
- Gümüşeli, S. (1994). *Döviz Kuru ve Faiz Oranı Risklerinden Korunma Teknikleri*. Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- Gündüz, L. ve Tatal, M. (1995). *Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi: Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Öneri*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
- Güvemli, O. (2006). Küreselleşmenin Muhasebe Uygulamalarına Etkisi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı.30, s.46-49.
- Hopwood, A. G. (1994). Some Reflections of The Harmonization of Accounting Within The EU. *The European Accounting Review*, s.241-253.
- <http://muhasebeturk.org/ecopedia/395-1/1653-libor-nedir-ne-demek-anlami-tanimi.html> Erişim Tarihi:01.11.2009
- <http://sozluk.bilgiportal.com/sozluk/trader> Erişim Tarihi:13.12.2009
- <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=konsolidasyon&ayn=tam> Erişim Tarihi: 20.10.2009
- <http://www.afb.com.kw/tr/node/1752> Erişim Tarihi:13.12.2009
- http://www.alomaliye.com/kasim_06/tms_41_eki.pdf Erişim Tarihi: 24.11.2009
- <http://www.anlambilim.net/konvertibl-nedir-97615.htm> Erişim Tarihi: 20.12.2009
- <http://www.cengiztitiz.com/vadeliislemler.htm> Erişim Tarihi:14.12.2009
- <http://www.ingilizcefinans.com/?id=648&kid=3&sfl=1> Erişim Tarihi:14.12.2009
- http://www.nedirnedemek.org/faiz_swap%C4%B1_nedir Erişim Tarihi: 04.11.2009
- http://www.tmsk.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=41&Itemid=38 Erişim Tarihi: 22.10.2009

- http://www.tmsk.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=12&Itemid=59 Erişim Tarihi: 21.10.2009
- <http://www.turkcebilgi.com/rekolte/sozluk> Erişim Tarihi: 16.11.2009
- <http://www.vadeli.freeservers.com> Erişim Tarihi: 16.11.2009
- http://www.vob.org.tr/VOBPortalTur/docs/turev_araclar_kilavuz.doc Erişim Tarihi: 09.12.2009
- İrtem, B. (1997). *Türk Ticaret Bankacılığının Uluslararası Finans Piyasalarıyla Entegrasyonunu Sağlamada Finansal Türev Ürünler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Karaca, D. D. (2007). *Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi ve Türkiye'deki Bankalarda Uygulanmasına Yönelik Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Karaca, N. ve Durmuşkaya, S. (2006). Opsiyon Sözleşmelerine İlişkin İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi. *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı.75, s.75-90.
- Karaca, Y. (2000). Vadeli İşlemlerin İşleyişi, Hukuki Yapısı ve Vergisel Durumuna İlişkin Değerlendirmeler I. *Yaklaşım Dergisi*, Sayı.96, s.91-92.
- Karacaer, S. (1999). Opsiyon İşlemleri ve Muhasebe Uygulamaları. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Sayı.1, Cilt.1, s.98-104.
- Karacan, S. ve Güngör, A. (2008). Uluslararası Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları (UMS/UFRS) İle İlgili Yapılan Çalışmalar. *Kocaeli Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası (KSMMMÖ) Yayın Organı*, Sayı.41, s.1-3
- Karahan, K. (2002). *Uluslararası Muhasebe Standartları Kapsamında Finansal Araçların Mali Tablolarda Gösterimi ve Değerlemesine İlişkin Esaslar*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlilik Etüdü.
- Karatepe, Y. (2000). *Türev Piyasaları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Kayacan, M. ve Gürbüz, A. O. (2001). Finansal Pazarlarda ve Özellikle Türev Ürün Piyasalarında Risk ve Krize Yeni Bir Yaklaşım: Sistemik Risk ve Sistemik Kriz. *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, Sayı.16, s.1-12.

- Kaygusuz, S.Y. (1998). *Finansal Türev Ürünlerinde Muhasebe Esasları* . Ankara: Sermaye Piyasası Yayınları.
- Kırdaroğlu, S. ve Saklar F. (1992). 90'lar Çağdaş Finans Teknikleri. *Bankacılar Dergisi*, Sayı.7, s.4-7.
- Kırım, A. (1991). Mali Risk Yönetimi Açısından Döviz ve Faiz Opsiyonları. *Bankacılar Dergisi*, Sayı.2(5), s.38-44.
- Koç, S. (1999). Forward Sözleşmelerinin Hukuki Mahiyeti, Vergi Kanunları Karşısındaki Durumu ve Muhasebeleştirilmesi. *Vergi Dünyası* , Sayı.219, s.69.
- Korkmaz, T. (1999). *Hisse Senedi Opsiyonları ve Opsiyon Fiyatlama Modelleri*. Bursa: Ekin Kitapevi.
- Korkmaz, T., Temel, H. ve Birkan, E. (2007). Uluslararası Muhasebe Standartları ve Kobi'lere Etkileri. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı.36, s.96-105.
- Kurun, E. (2005). *Faiz Riski Yönetimi ve Türkiye Uygulaması*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları
- Lawrance, S. (1996). *International Accounting*. London: International Thomson Business Press.
- Madura, J. (1998). *Financial Markets and Institutions*. Ohio.
- Mcrae, T.W. (1996). *International Business Finance*. England: John Wiley & Sons Ltd.
- Mısırlıoğlu, U. (2008). Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi. *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı.86, s.71-74.
- Mueller, G., Gernon, H. ve Meek, G. (1997). *Accounting an International Perspective*. New York: Business One Irvin.
- Mühsürler Özdemir, L. (2005). *İşletmelerde Döviz Kuru Riskinden Korunma (Hedging) Yöntemleri: İMKB'de İşlem Gören İmalat İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.

- Okur, A. (1999). Opsiyon Piyasaları, Opsiyon Değerlemesi ve Türkiye Açısından Opsiyon Primlerinin Hesaplanma Sorunu. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi* , Sayı.3, Cilt.1, s.45.
- Örten, R. ve Örten, İ. (2001). *Türev Finansal Araçlar ve Muhasebe Uygulamaları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özince, E. (2006). Finansal Sektörde Türev Piyasalar. *Türkiye Bankalar Birliği ve Uluslararası Finans Enstitüsü İşbirliğinde Gerçekleştirilen Konferans*. Haziran 2006, İstanbul.
- Öznacar, R. (2006). *Vadeli İşlemlerin Para Piyasalarına Etkileri*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Özşahin, A. K. (1999). Vadeli İşlem Sözleşmesinin Hukuki Niteliği. *Sermaye*
- Öztürk, V. (2002). Yeni Türev Ürünlerden Faiz Tavan Sözleşmesi (CAPS), Faiz Taban Sözleşmesi (FLOORS) İşlemleri ve Türk Banka İşletmelerinde Uygulanması. *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, Sayı.7, s.94-95.
- Pamuk, G., Erkut, H., Ülengin, F., Ülengin, B., Akgüç, Ö., Alpay, Y. ve Koşma, H. (1997). *Stratejik Yönetim ve Senaryo Tekniği*. İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Parasız, İ. ve Yıldırım, K. (1994). *Uluslararası Finansman*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Parlakkaya, R. (1999). Forward Kontratlar ve Muhasebeleştirilmesi-II. *Mükellefin Dergisi*, Sayı.77, s.131.
- Parlakkaya, R. (2005). *Finansal Türev Ürünler İle Mali Risk Yönetimi ve Muhasebe Uygulamaları*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Piyasası Kurulu Yayınları Yeterlilik Etüdü*.
- Redhead, K. (1998). *Introduction to Financial Futures and Options*. New York: Woodhead-Faulkner.
- Sağlam, N. (2001). *Bölümsel Raporlama ve Uygulaması*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Sayılgan, G. (1996). Finansal Risk Yönetimi. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı.1-2, Cilt.50.

- Selvi, Y. (2000). *Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi*. İstanbul: ARC Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası Finans*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Sürmeli, F., Benligiray, Y. ve Cemalcılar, Ö. (2003). *Genel Muhasebe*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Taylor, P. ve Turley, S. (1986). *The Regulation of Accounting*. New York: Blackwell Ltd.
- Tenker, N. (1999). Faiz Oranı Caps, Collars ve Floors'larının Muhasebeleştirilmesi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı.1, Cilt.1, s.98-104.
- Tenker, N. (1999). *Finansal Muhasebe*, Ankara: Gazi Kitapevi.
- Tenker, N. (2005). IAS 39 Uygulamalarının Düşündürdükleri. *Review of Social, Economic & Business Studies*, Sayı.3, s.286-295.
- Toroslu, M.V. (2000). *Çağdaş Finansal Teknikler*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Tseksekos G. ve Varangis, P. (2000). Lessons In Structuring Derivatives Exchanges. *The World Bank Research Observer*, Sayı.15, s.85-98.
- Tuncel, K. (1994). Swap Sözleşmeleri. *Uzman Gözüyle Bankacılık Dergisi*, Sayı.5, s.28.
- Tuncer, H. O. (1994). *Ticaret Borsaları ve Vadeli İşlem Piyasaları: (Forward - Futures - Options) Tarımda Desteklemeye Alternatif Politika Önerisi*. Ankara: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yayınları.
- Uyanık, A. (1997). *Finansal Ürünlerin Vergilendirme ve Yasal Düzenlemeler Açısından Değerlendirilmesi*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları.
- Uzunoğlu, S. (2003). *Para ve Döviz Piyasaları*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Üstündağ, S. (2000). Muhasebe Standartlarının Oluşturulması Süreci. *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, Nisan 2000, s.31.
- Vural, M. (1998). Swap İşlemlerinin Mahiyeti ve Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Karşısındaki Durum. *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı.202, s.31-35.
- Walmsley, J. (1998). *New Financial Instruments*. U.S.A: John Wiley & Sons Inc.

- Yalkın, Y. K. (2002). Muhasebe Standartları ve Türkiye Uygulaması. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt.4, Sayı.2, s.1-8.
- Yetim, S. (1998). Bankalarda Para Swapı İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi. *Yaklaşım Dergisi*, Sayı.64, s.70-71.
- Yıldız, B. (2006). *Yeni Finansal Araçlardan Türev Ürünler ve Vergilendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Yılmaz, M.K. (2002). *Döviz Vadeli İşlem Sözleşmeleri (Currency Futures)*. İstanbul: Der Yayınevi.